

Eliteutdanninger i Norge?

Trender i rekruttering til juss, medisin og siviløkonomi

Thea Bertnes Strømme

Masteroppgave i Sosiologi
Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2013

Eliteutdanninger i Norge?

Trender i rekruttering til juss, medisin og siviløkonomi

Thea Bertnes Strømme

2013

Eliteutdanninger i Norge? Trender i rekruttering til juss, medisin og siviløkonomi

Thea Bertnes Strømme

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tema for oppgaven er sosial bakgrunns betydning for rekruttering til juss, medisin og siviløkonomi over tid. Ved hjelp av registerdata for fullført utdanning ved 29 års alder fra 1980 til 2011 undersøkes betydningen av foreldres inntekt, utdanningslengde og utdanningstype for rekruttering til de tre utdanningene. Jeg sammenligner sosial bakgrunns betydning for rekruttering til utdanningene med sosial bakgrunns betydning for rekruttering til andre utdanninger på masternivå, og med å ikke ta en utdanning på masternivå.

Med utgangspunkt i tre teoritradisjoner som på hver sin måte fremmer perspektiver på sosial bakgrunns betydning over tid, undersøker jeg om juss, medisin og siviløkonomi skiller seg ut som spesielt skjevfordelte i forhold til sosial bakgrunn over tid. Ifølge moderniseringsperspektivet går utviklingen mot meritokratiske idealer, der ferdigheter og egenskaper får større betydning, og der lukrative posisjoner i utdanningssystemet er fortjent og basert på evner og innsats. Sosial posisjonsteori vektlegger det økonomiske utgangspunktet for rasjonelle utdanningsvalg, og åpner slik opp for endring i rekruttering til utdanningene i takt med endringer i ulikhet. Ifølge kulturteoretiske tilnærminger er kulturelle overførbare egenskaper i tillegg til økonomi ulikt fordelt, og danner grunnlaget for et klassesdelt utdanningssystem som feilaktig oppfattes som frigjørende.

Med utgangspunkt i dels tidligere forskning om sammenheng mellom ulikhet og rekruttering til høyere utdanning, og dels sosial posisjonsteoris ide om økonomiske forskjellers betydning for rekruttering til utdanning, undersøker jeg om rekruttering til eliteutdanningene følger ulikhet mellom høy og lav inntekt i perioden. Med utgangspunkt i Bourdieus teori om felt og Webers teori om sosial lukning undersøker jeg videre om det er høy grad av egenrekruttering i de tre utdanningene, altså om barna velger samme utdanning som sine foreldre.

Ved bruk av multionomisk logistisk regresjon viser jeg at rekrutteringen til utdanningene er sosialt skjev i hele perioden. Betydningen av foreldres inntekt er i hele perioden sterkere for rekrutteringen til de tre eliteutdanningene enn andre utdanninger på samme nivå, og enn den er for de uten en slik utdanning. Utviklingen er til en viss grad kurvlineær, men økningen på slutten av perioden er ikke like sterk som antatt ut fra ulikhet i inntekt i perioden. For rekrutteringen til medisin synker i tillegg betydningen av foreldres inntekt på slutten av perioden og nærmer seg nivået for andre utdanninger på høyere nivå. I mer detaljerte analyser

av foreldres inntekt blir det tydelig at betydningen av å ha foreldre i øverste inntektsdesil har holdt seg relativt stabil i hele perioden. I begynnelsen av perioden er det også en utvikling mot en markert forskjell på å ha foreldre i niende og tiende inntektsdesil, altså blant de nest høyeste og høyest lønnede.

Betydningen av foreldres utdanning er ulik for de tre utdanningene. På medisin er den sterkere enn for andre utdanninger på høyere nivå, på siviløkonomi er den lavere, og på juss er det ikke signifikant forskjell. Dette holder seg relativt stabilt i perioden.

Jeg finner i tillegg at egenrekrutteringen er sterk i hele perioden, særlig på juss og medisin, og at barn av leger i liten grad velger siviløkonomi og omvendt. Barn av jurister velger i noen grad siviløkonomi og medisin og omvendt, men også her skiller egenrekrutteringen seg ut som markant sterkere. Til sammen tyder resultatene på at lukningsmekanismer som forklart hos Weber, er virksomme, og at utviklingen i sosial bakgrunns betydning for rekruttering til eliteutdanningene i liten grad går mot meritokratiske idealer, på tross av økning i antall studieplasser i perioden. Sannsynligheten for å studere en av utdanningene er langt sterkere om en har foreldre med høy inntekt. At egenrekrutteringen er høy, og at foreldres utdanning har ulik betydning for de tre utdanningene, tyder også på at de rekrutterer fra til dels ulike grupper i samfunnet.

Forord

Det er flere som skal takkes nå som denne oppgaven er ferdig. Først og fremst tusen takk til hovedveileder Marianne Nordli Hansen for god og kyndig hjelp hele veien, fra utvikling av idé til ferdig produkt. Tusen takk til biveileder Øyvind Wiborg for mer hjelp enn jeg hadde turt å håpe på.

Takk til mine foreldre for hjelp og støtte. Takk til gode studiekamerater som har bidratt til at masterarbeidet også har vært en sosial affære. Takk til Ferdinand, Hedda og Aleksander for hjelp i sluttspurten. Takk også til Marco for tålmodighet og hyggelig distraksjon underveis.

Eventuelle feil og mangler er jeg selvsagt selv ansvarlig for.

Thea B. Strømme, Blindern 2013.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Masseutdanning og inflasjon.....	2
1.2	Eliteutdanning i Norge?.....	3
1.3	Fagenes historie og inntakspraksis	4
1.4	Oppgavens samfunnsmessige relevans	8
1.5	Oppgavens videre gang	10
2	Trender i rekruttering til eliteutdanninger: teori og tidligere forskning.....	11
2.1	Teorier om trender i rekruttering til eliteutdanninger.....	12
2.1.1	Eliteutdanninger i meritokratiet: mot en rekruttering basert på evner.....	12
2.1.2	Rasjonell rekruttering til eliteutdanninger	13
2.1.3	Kulturell legitimering.....	15
2.2	Tidligere studier	17
2.2.1	Internasjonal forskning om ulikhet i høyere utdanning.....	17
2.2.2	Sosiale skjevheter i rekruttering til høyere utdanning i Norge	20
2.2.3	Tidligere forskning om eliteutdanninger i Norge	23
2.2.4	Tidligere forsknings begrensninger	25
2.3	Skjevhet eller meritokrati?	26
2.3.1	Rasjonelt hegemoni	28
2.4	Forventede trender i betydningen av foreldres inntekt og utdanningslengde	30
2.5	Forventede trender i betydning av egenrekruttering	35
2.5.1	Feltspesifikk kapital i eliteutdanninger	36
2.5.2	Rasjonelle valg av utdanningstyper?.....	37
2.5.3	Webers standsbegrep og eliteutdanningenes sosiale lukning.....	39
3	Data og metode	45
3.1	Datasettet.....	45
3.2	Avhengig variabel.....	45
3.3	Teoretisk interessante variabler	48
3.3.1	Foreldres inntekt	48
3.3.2	Egenrekruttering	49
3.3.3	Foreldres utdanningslengde	50
3.4	Kjønn	51
3.5	Analytisk strategi	52
3.5.1	Endring over tid.....	52
3.6	Metode: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse	52
4	Sosial bakgrunn og rekruttering til siviløkonomi-, juss-, og medisinstudiet... 56	56
4.1	Det store bildet.....	58
4.2	Trender i betydningen av foreldres inntekt	63
4.3	Inntektsdesiler	66
4.4	Trender i betydningen av foreldres utdanning	70
4.5	Egenrekruttering.....	73
4.6	Kjønn	81
4.7	Sannsynligheter	83
5	Oppsummerende drøfting	87
5.1	Økonomiske betydninger	87

5.2	Egenrekruttering og teoretiske oppklaringer.....	89
5.3	Endringer i profesjonenes samfunnsrolle?	91
5.4	Konsekvenser av oppgavens funn	92
5.5	Oppgavens begrensninger og videre forskning	94
Litteraturliste.....		97
Vedlegg / Appendiks.....		Error! Bookmark not defined.

Tabelloversikt

Tabell 1. Gjennomsnittlig inntektsdesil hos foreldre i utvalget (0-9).	49
Tabell 2. Prosentandel med foreldre i eliteutdanninger i utvalget	50
Tabell 3. Gjennomsnittlig utdanningslengde hos foreldre utover grunnskole i utvalget.....	50
Tabell 4. Multinomisk logistisk regresjon av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldreinntekt og kjønn (modell 1), og foreldreutdanning (modell 2). Ikke utdanning på masternivå som referansekategori.	59
Tabell 5. Multinomisk logistisk regresjon av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldreinntekt og kjønn (modell 1), og foreldreutdanning og (modell 2). Andre utdanninger på masternivå som referansekategori.....	61
Tabell 6. Multinomisk logistisk regresjon av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldre med eliteutdanninger og kjønn (modell 1) og etter foreldreinntekt (modell 2).	76
Tabell 7. Multinomisk logistisk regresjon av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldre med eliteutdanninger og kjønn (modell 1), og etter foreldreinntekt (modell 2). Andre utdanninger på masternivå som referansekategori.....	80

Figuroversikt

Figur 1. Forholdet mellom foreldres inntektsdesil 1 og 10 for 29-åringer 1980-2011.....	33
Figur 2. Andel 29-åringer som har fullført en juss-, medisin-, siviløkonomi-, eller annen utdanning på samme nivå 1980-2011.....	47
Figur 3. Andel 29-åringer som har fullført en juss-, medisin-, og siviløkonomiutdanning 1980-2011.....	47
Figur 4. Prosentandel kvinner i juss-, medisin-, siviløkonomiutdanning og andre utdanninger på masternivå 1980-2011.....	51
Figur 2. Trender i rekruttering til eliteutdanningene, etter foreldreinntekt. 1980-2011.....	63
Figur 3. Trender i rekruttering til eliteutdanningene, etter foreldreinntekt og utdanning. 1980-2011.....	64
Figur 5. Inntektsdesiler 1-10.	66
Figur 6. Siviløkonomi. Trender i betydningen av foreldres inntekt. Desil 4, 9 og 10. 1980-2011.	68
Figur 7. Juss. Trender i betydningen av foreldres inntekt. Desil 4, 9 og 10. 1980-2011.....	68
Figur 8. Medisin. Trender i betydningen av foreldres inntekt. Desil 4, 9 og 10. 1980-2011.	69
Figur 9. Andre høyere. Trender i betydningen av foreldres inntekt. Desil 4, 9 og 10. 1980-2011.	69
Figur 10. Prosentvis utdanningslengde foreldre.	71
Fogur 10. Trender i betydningen av foreldres utdanning. Kontrollert for kjønn. 1980-2011.	72
Figur 11. Trender i betydningen av foreldres utdanning. Kontrollert for kjønn og inntekt. 1980-2011.....	73
Figur 12. Prosentvise andeler med samme utdanning som foreldrene innen juss, medisin og siviløkonomi 1980-2011.	74
Figur 13. Trender i betydningen av egenrekruttering. Kontrollert for kjønn. 1980-2011.....	77
Figur 14. Trender i betydningen av egenrekruttering. Kontrollert for kjønn og inntekt. 1980-2011.....	78
Figur 15. Kvinner. Trender i betydningen av å foreldres inntekt. Kontrollert for inntekt. 1980-2011.....	82
Figur 16. Menn. Trender i betydningen av å foreldres inntekt. Kontrollert for inntekt. 1980-2011.....	83
Figur 17. Predikerte sannsynligheter for å studere juss, medisin og siviløkonomi etter sosial bakgrunn i hele perioden. Menn.....	84

Figur 18. Predikerte sannsynligheter for å studere juss, medisin og siviløkonomi etter sosial bakgrunn i hele perioden. Kvinner.....	85
Figur 19. Predikerte sannsynligheter for å studere juss, medisin eller siviløkonomi etter egenrekruttering eller ikke, menn med medianinntekt.....	86

1 Innledning

Å komme inn på og å gjennomføre en prestisjetung utdanning oppfattes gjerne som en personlig prestasjon, avhengig av evner og arbeidskapasitet. Det norske utdanningssystemet er stort sett gratis og offentlig, og ulike typer utdanninger tilbys side om side ved universiteter og høyskoler. Uttalte eliteuniversiteter, slik en finner i USA, Japan og enkelte Europeiske land, eksisterer ikke, og det er bred politisk enighet om slagordet ”lik rett til utdanning”. Utdanningssystemet har nærmest blitt et symbol på like muligheter, og et samfunn der alle kan jobbe seg oppover i sosial status.

Enkelte studier har imidlertid påpekt at rekrutteringen til høyere utdanning generelt, og til enkelte utdanninger spesielt, er stabilt skjevfordelt i forhold til sosial bakgrunn (Hansen 1999). Det har i tillegg vist seg at det i stor grad er barn av høyt lønnede som har strømmet til universitetene ved økning av plasser (Hansen 2008:8), og at det er den samme gruppen som i størst grad benytter seg av lånekassens støtteordninger (Fekjær 2000).

I den forbindelse er det interessant å undersøke om utvalgte utdanninger skiller seg ut som spesielt skjevfordelte over tid i Norge, og hvorvidt rekrutteringen til disse utdanningene har endret seg. Heller enn å se på høyere utdanning under ett, kan fokus på utdanningsmarkedets ”elite”, bidra til å undersøke om de mest prestisjetunge utdanningene med gode framtidsutsikter er tilgjengelige for hele befolkningen, og slik undersøke graden av åpenhet i utdanningssystemet.

Denne oppgaven undersøker endring i rekruttering over tid for tre spesifikke utdanninger i Norge. Gjennom statistisk analyse av registerdata for fullførte utdanninger fra 1980 til 2011 undersøkes betydningen av foreldres inntekt og utdanningsfelt på rekrutteringen til utdanninger som i tidligere forskning har markert seg som spesielt skjevfordelte i forhold til sosial bakgrunn; juss, medisin og siviløkonomi. Jeg undersøker om foreldres inntekt og utdanning har ekstra stor betydning for rekrutteringen til disse utdanningene, og i hvilken retning dette eventuelt har endret seg for kull fullført i årene 1980 til og med 2011. Oppgavens overordnede problemstilling er som følger:

- I hvilken grad har sosial bakgrunn betydning for rekrutteringen til utdanningene juss, medisin og siviløkonomi, og hvordan har dette endret seg over tid?

Særlig er jeg interessert i trender i betydningen av foreldres inntekt og betydning av at foreldrene har samme utdanning, såkalt egenrekruttering, men også betydningen av foreldres utdanningslengde er interessant. Jeg kan dermed skille ut tre underproblemstillinger:

- *I hvilken grad endres betydningen av foreldres inntekt for rekrutteringen til juss, medisin og siviløkonomi over tid?*
- *I hvilken grad endres betydningen av foreldres utdanningslengde for rekrutteringen til juss, medisin og siviløkonomi over tid?*
- *I hvilken grad endres betydning av egenrekruttering for rekrutteringen til juss, medisin og siviløkonomi over tid?*

1.1 Masseutdanning og inflasjon

Etter krigen har utdanningssystemet i Norge, i likhet med de fleste andre industrialiserte land, hatt en betydelig vekst, og gjennomgått en rekke reformer. Fra 1960 til 1975 ble antallet studenter ved universitetene firedoblet. I tillegg ble lærer-, sykepleier- og ingeniørutdanningen i 1970 formelt en del av høyere utdanning, da høyskolene ble opprettet. På slutten av åttitallet og begynnelsen av nittitallet ble antallet studenter ved universitetene fordoblet i en ny vekstbølge, særlig i humaniora og samfunnsfag, i tillegg til at høyskolene hadde en jevn vekst i hele perioden (Grøgaard og Støren 2006: 19). Juss og siviløkonomi har hatt en jevn økning i antall studieplasser i perioden, mens medisin har hatt en økning i antall plasser først og fremst de siste årene.

Vekstbølgen i høyere utdanning har foregått samtidig med en uttalt politisk ambisjon om at alle i Norge skal ha lik mulighet til utdanning (se for eksempel St.meld. nr. 44 2008-2009). Blant annet skal ordningen med lån og stipend i følge lovteksten bidra til «like muligheter til utdanning uavhengig av geografiske forhold, alder, kjønn, funksjonsdyktighet, økonomiske og sosiale forhold» (Lov om utdanningsstøtte §1, Lovdata 2005).

Teoretikere fra ulike leire hevder samtidig at utdanning har blitt avgjørende for plassering i klassehierarkiet. Utviklingen fra eliteutdanning til masseutdanning beskrives blant annet som en utvikling mot meritokratiske idealer (Young 1958). Det hevdes at samfunnet beveger seg fra et system der fordeling av status og velstand var basert på ulikt fordelte goder, til et

system der fordelingen heller er fordelt ut fra hva en har oppnådd, evner og innsats. Resultatet er en voksende utdannet middelklasse, som ligner hverandre i interesser og holdninger (Bell 1995, Parsons 1977, Blau og Duncan 1997). Andre hevder utdanning representerer nye måter å organisere ulikhet på, og at profesjonaliseringen av samfunnet legitimerer klasseforskjeller (Murphy 1988, Bourdieu og Passeron 2006, Collins 1969). Atter andre ser fokuset på utdanning som overdrevet, og mener ulik rekruttering til utdanning følger økonomisk ulikhet i samfunnet (Boudon 1974, Breen og Goldthorpe 1997, Breen 2009).

Politisk har ideen om en meritokratisk utvikling fått fotfeste. Idealet brukes blant annet som et forsvar av markedsøkonomiske prinsipper, der posisjoner i samfunnet er basert på fri konkurranse, og hvor en ender opp er avhengig av intelligens i tillegg til innsats eller arbeidsmengde. Men ideen har også blitt brukt som et forsvar av sosialdemokratiske prinsipper. Ved å fokusere på målet om et samfunn der det er evner som avgjør hvor en ender opp, blir prinsipielle likheter i muligheter viktigere enn likheter i utgangspunkt (Breen og Goldthorpe 2001). Lov om utdanningsstøtte referert ovenfor er et eksempel på et slikt fokus.

1.2 Eliteutdanning i Norge?

Å beskrive noen utdanninger som «eliteutdanninger» høres fremmed ut sammen med en fremstilling av et masseutdanningssystem der alle i prinsippet kan ta den utdanningen de vil, i tillegg i stor grad finansiert av staten. Det er imidlertid noe uklart hva som menes med «lik mulighet til utdanning». Det er forskjell på en formell rettighet til å få utdanningsstøtte, med mulighet til å kunne søke seg inn på utdanninger, og det å ha lik mulighet sett i lys av sannsynlighet og hvem som faktisk kommer inn på og fullfører de mest lukrative utdanningene. I denne oppgaven er det det siste som skal undersøkes, og oppgaven bidrar slik til å undersøke om det er reelle like muligheter til tre utdanninger knyttet til høy prestisje og høy belønning, uavhengig av økonomiske og sosiale forhold, slik lovteksten sier (Lov om utdanningsstøtte §1, Lovdata 2005) .

Gullbrandsen m.fl. (2002) bruker ordet ”elite” om topposisjonene i norske formelle hierarkier, som politikk, næringsliv, akademia, kultursektoren, arbeidsgiverorganisasjoner, arbeidstakerorganisasjoner og kirken. De finner at denne eliten tjener langt bedre, har høyere klassebakgrunn, består av flere menn enn kvinner og har høyere utdanning enn folk flest. Juss

og siviløkonomi er i tillegg overrepresentert blant elitens utdanningsvalg. Nesten 13 prosent har juridisk embetseksamen, og siviløkonomene er den gruppen som i perioden har hatt en sterkest økning blant eliten (Gullbrandsen m fl. 2002: 58).

De samme forfatterne påpeker at det i Norge ikke eksisterer eliteskoler. Det nærmeste en kommer i Norge er Norges handelshøyskole, der forfatterne finner at siviløkonomutdanningen er 18 ganger mer utbredt i eliteutvalget enn i befolkningen på samme alder (Gullbrandsen m. fl. 2002:58). Samtidig peker forfatterne i stor grad på utdanning når de skal forklare hvorfor rekruttering til eliten er sosialt skjev. Selv i eliteposisjoner der høyere utdanning ikke kreves (som i politikken) har eliten langt høyere utdanning enn befolkningen forøvrig.

Mastekaasas (2004) mener i tråd med dette at sosial bakgrunn har mye å si for oppnåelse av eliteposisjoner i Norge, samt at dette i stor grad forklares gjennom utdanning. Han poengterer at de relativt små *direkte* effektene han finner av klassebakgrunn, bygger opp under fortellingen om et egalitært Norge, men at det samtidig viser at utdanningssystemet på en effektiv måte viderefører eksisterende klasseforskjeller. Norge mangler eliteskoler, skriver han, men sorteringen av studenter til ulike *typer* utdanning fungerer på liknende vis (Mastekaasa 2004:233).

Tidligere forskning i Norge og internasjonalt viser, i kontrast til ideen om et åpnere utdanningssystem, at sannsynligheten for å begynne på de mest prestisjetunge utdanningene er langt høyere om en har høy sosial bakgrunn (Reimer og Pollak 2010, Hansen 1995, 1999, Helland 2006). Selv om det knapt finnes eliteskoler i Norge, kan en kanskje snakke om eliteutdanninger i form av typer utdanning, da enkelte utdanninger sees på som spesielt eksklusive.

1.3 Fagenes historie og inntakspraksis

Jus og medisin er blant de eldste utdanningene i Norge. Norges første universitet i 1811 var til å begynne med nesten en ren juristskole, og allerede i 1815 hadde Norge 329 utdannede jurister, eller 4 per 10000 innbyggere (Johnsen 1986). Studiet heter nå rettsvitenskap¹, og

---

¹ Selv om studiet har skiftet navn til rettsvitenskap, bruker jeg gjennomgående ”juss” i denne oppgaven, med utgangspunkt i at det er mer gjenkjennelig for den jevne leser.

tilbys som femårig utdanning ved Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen, og Universitetet i Tromsø.

Medisinstudiet startet opp i 1814, med tre professorer og tre studenter. I begynnelsen ble et militærpsykehus brukt til klinisk undervisning, før et universitetssykehus ble åpnet i 1826. Medisinstudiet var fritt og åpent frem til 1940. Kravet for å komme inn var å bli immatrikulert ved universitetet, og studentenes initiativ skulle være drivkraften for undervisningen (Simonsen 2012). Etterhvert har utdanningen fått landets strengeste karakterkrav, og strenge retningslinjer for hva som skal læres. Utdanningen ble fra 1946 også tilbudt i Bergen, fra 1975 i Trondheim og fra 1968 i Tromsø. Utvikling og diskusjon om medisinstudiet har særlig etter krigen foregått i samarbeid og ved dragkamper mellom politikere og medisinerer, da folkehelse og antall leger i landet blir sett på som et helsepolitisk anliggende (Simonsen 2012:32). Det er Stortinget som vedtar hvor mange leger som skal utdannes hvert år, selv om det etter krigen også har vært en jevn strøm av leger som utdanner seg i utlandet.

Siviløkonomutdanningen er i forhold til medisin og juss en ny utdanning. Siviløkonomtittelen kom først i bruk i 1953, etter en vraking av tittelen «handelskandidat» som fra 1936 hadde vært et toårig studium ved Norges Handelshøyskole (Lidtun 1997). Norges Handelshøyskole oppsto etter hardt arbeid og press fra næringslivets side, som var interessert i å få opprettet en skole rettet mot praktisk virksomhet. Skolen ble likevel, i tråd med norsk praksis, lagt under Handelsdepartementet, da næringslivet trengte staten for å få på plass den status og de midler det trengte (Lidtun 1997). Siviløkonomstudiet var mer praktisk orientert enn det allerede eksisterende sosialøkonomstudiet ved universitetet. Det var samtidig mer teoretisk enn det private alternativet som ble startet ved Bedriftsøkonomisk institutt (BI) i 1943, og som først i 1985 fikk lov til å utdanne siviløkonomer på linje med NHH. Også i dag anses Norges Handelshøyskole som mer teoretisk enn BI (Helland 2004).

Alle de tre utdanningene er relativt lange utdanninger med høye opptakskrav. Karakterene på medisin har i Oslo mellom 1997 og 2011 ligget på mellom 52,7 og 72,8 (ordinærvitnemål). På juss i Oslo har karaktergrensen ligget på mellom 46,0 og 61,5, og på siviløkonomi ved Norges handelshøyskole har karaktergrensen i samme periode ligget på mellom 52,6 og 58,2 (www.sammordnaopptak.no). Særlig når det gjelder opptak på medisinstudiet, har det vært vanlig å måtte forbedre karakterer ved privatskoler for å komme inn (Wiers-Jensen 1994,

Hansen 2005). I 1995 ble reglene for opptak på medisinstudiet strammet inn, slik at det ble operert med tre opptak fremfor to. *En* gruppe hadde de opprinnelige karakterer fra videregående, *en* karakterer fra videregående og tilleggs poeng fra annen utdanning eller relevant praksis, mens siste gruppe hadde forbedret vitnemål og tilleggs poeng. I 2002 ble det igjen kun to grupper; en med opprinnelig vitnemål og en med forbedrede karakterer i tillegg til ekstrapoeng (Hansen 2005). Medisinstudiet går over 6 år, i tillegg til ett eller et og et halvt år med praksis, og er den vanskeligste utdanningen å komme inn på i Norge. Det kreves også spesiell studiekompetanse fra videregående skole for å kunne søke.

Jussutdanningen var åpen, det vil si uten karakterkrav, fram til 1985, men ble så lukket². Det var i tillegg lenge mulig å ta utdanningen som privatist ved Folkeuniversitetet og Treider, eller å ta en bachelor ved høyskolen i Agder, for så å søke seg inn på masterutdanning ved et av universitetene. Antallet studenter har økt kraftig siden 80-tallet, og utdanningen har nå strenge opptakskrav. Utdanningen var lenge preget av sjeldne og store eksamener (lenge var ikke første eksamen før etter 4 år), lite praktisk læring og lite kontakt mellom lærer og elev (Johnsen 1986). De siste årene har det gått i retning av hyppigere eksamener og mer obligatorisk undervisning, noe som også gjør at det ikke lenger er mulig for privatister å ta utdanningen. Utdanningen var lenge organisert i avdelinger, der en måtte bestå hver avdeling for å kunne melde seg opp til neste. Studiet gikk inntil nylig over 6 år, og det var mulig å kombinere grunnfag med et annet hovedfag, og slik ikke fullføre som jurist. Fra kvalitetsreformen i 2003 ble utdanningen til en mastergrad i rettsvitenskap over 5 år. Karakterer på utdanningen har mye å si for juristers senere karriere, og en måtte lenge oppnå en viss karakter for å få *laud*, altså mulighet til å praktisere som dommer (Hansen 2000). Også blant jusstudenter er det grunn til å tro at det er vanlig å forbedre fag etter videregående for å komme inn på studiet.

Fram til kvalitetsreformen i 2003 var siviløkonomi et fireårig studium, men ble som de fleste andre høyere utdanninger etter dette delt opp i en treårig bachelor og en toårig master, og ble dermed femårig. En bachelor kvalifiserer slik til opptak på masterutdanning ved gode nok karakterer. Ved NHH og BI tilbys utdanningen som et helhetlig femårig studium³. Siviløkonom er, i likhet med lege og advokat, en beskyttet tittel, og fra 1963 til 2006 var det

---

² I 1989 ble studiet lukket også i Bergen, og i 1990 i Tromsø.

³ I denne oppgaven fokuseres det på de som har fullført en master i den nye ordningen, og de som har fullført et fireårig studium i den gamle.

kun enkelte læresteder som kunne tildele tittelen. Etter 2006 gis tittelen som sidetittel ved enkelte økonomiske utdanninger på masternivå, som *Økonomi og administrasjon* og *Økonomi og ledelse*. Utdanningen har altså ulike navn ved ulike læresteder.

Interesseorganisasjonen Econa, som tidligere het Norske Siviløkonomers forening, kan i dag tildele tittelen til de med tilsvarende utdanning fra utlandet.

Siviløkonomutdanningen har i likhet med de to andre utdanningene hatt en økning i antall studieplasser i perioden, og tilbys nå ved hele 11 læresteder i Norge, mot 4 i 2005, og kun ett i 1984. Utdanningen tilbys nå ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Norges Handelshøyskole i Bergen, Handelshøyskolen i Trondheim, Handelshøyskolen BI i Oslo, handelshøyskolen i Bodø/Universitetet i Bodø i Nordland, Universitetet i Stavanger, Universitetet i Agder (Kristiansand), Høgskolen i Buskerud, Universitetet i Tromsø, Universitetet for Miljø og Biovitenskap på Ås og på Høgskolen i Molde. Fortsatt har NHH høyest status, og omtales som det nærmeste en kommer en eliteskole i Norge (Gulbrandsen m.fl 2003), men det hevdes også at BI har gått forbi NHH i omdømme (Frøseth 2006). Veksten i antall læresteder har ført med seg lettere tilgang til utdanningen, samt at det i større grad har blitt etablert et hierarki læresteder imellom. Karaktermessig er det nå også relativt stor forskjell på de ulike lærestedene; noen studier er åpne, mens NHH i 2013 har et intakskrav på 55,8/52,6 (ordinær/førstegangsvitnemål). Alle steder er det imidlertid relativt vanskelig å komme inn på masterstudiet.

Det er verdt å merke seg at juss og siviløkonomi nå har samme lengde på utdanningen, mens det for få år siden var to års forskjell. Medisin ble i motsetning til andre fag ikke endret til et femårig studium med bachelor og mastergrad som følge av Bologna-prosessen, og er den lengste utdanningen med seks år. Det diskuteres nå om det skal legges om til en treårig mastergrad (Meld. St. 13 (2011–2012)). I motsetning til medisin og siviløkonomi, kan juss ikke studeres i utlandet. For å være godkjent jurist, må en ha en norsk utdanning (Hansen 2001:490).

De tre utdanningene fremstilles gjerne som viktige og elitepreget, og fører i større grad enn andre utdanninger til høyt lønnet arbeid (Hansen 2001:223). Siviløkonomene ser ifølge Lidtun (1997) på seg selv som en elite, og særlig NHH sees på som en eliteinstitusjon (Lidtun 1997). Informasjon om siviløkonomstudiet på BI sine hjemmesider står i stil med en slik oppfatning:

Siviløkonomstudiet på BI er noe for deg med høye ambisjoner. Som siviløkonom vil du få bryne deg på krevende utfordringer, både faglig og yrkesmessig. På dette studiet legger du grunnlaget for en fremtidig lederstilling (BI.no).

På NHHs nettsider brukes et sitat av konsernsjefen i Statoil, Helge Lund, for å reklamere for studiet:

NHH var for meg, for å sitere Churchill, «my finest hour». Studiet ved NHH har gitt meg et veldig grundig fundament i forståelsen av næringslivet, økonomi og utviklingen av organisasjoner. I tillegg er det ingen andre utdanningsinstitusjoner som har et bedre studentliv. Kombinasjonen av en faglig solid utdanning sammen med nettverket jeg bygget i studietiden, har hjulpet meg mye i ettertid (NHH.no).

Det fremheves altså at studiet fører til lederstillinger, at det kreves høye ambisjoner, og at du kan opparbeide deg nettverk som kan være viktig for videre karriere. I tillegg er det en leder for en kjent, stor bedrift som skryter av utdannelsen.

Medisin- og jussutdanningen er velkjente profesjonsutdanninger med høy status. Larsen (1996) beskriver legene i Norge som en gruppe med mye til felles fordi de har vært gjennom en homogen sosialiseringsprosess gjennom studiene, noe som gir en sterk klassefølelse: ”even from the very outset, from the time of admittance to medical school, the medical profession has a distinct flare of exclusiveness, which is a marker” (Larsen 1996:538). Juristene fremheves i samme bok som et yrke med tilsvarende viktige samfunnsmessige funksjoner og ansvar.

1.4 Oppgavens samfunnsmessige relevans

Kunnskap om ulikhet knyttet til rekruttering til utdanninger generelt og prestisjetunge utdanninger spesielt, er potensielt viktig av flere årsaker. For det første har det lenge vært et uttalt politisk mål å utjevne forskjeller knyttet til utdanning, og hvilke mekanismer som eventuelt er med på å opprettholde ulikhet i rekruttering bør være av interesse. For det andre kan det være problematisk om det er langt mellom de unges oppfatning av sine egne muligheter, og de faktiske statistiske sannsynlighetene de har i utdanningssystemet. Til slutt kan det være et demokratisk problem hvis prestisjetunge posisjoner og utdanninger i liten grad er tilgjengelige for befolkningen som helhet, men holdes innenfor privilegerte grupper, eller indirekte overføres fra generasjon til generasjon gjennom utdanningssystemet, såkalt ”sosial lukning” (Weber 2000, Murphy 1988).

Politisk og forskningsmessig er det først og fremst frafallsproblemer i videregående skole, grad av gjennomstrømning ved universitetene eller utdanningssystemets generelle betydning for sosial mobilitet som har vært i fokus. Det finnes lite informasjon om hva som har skjedd med rekrutteringen til såkalte eliteutdanninger i Norge de siste ti årene, og lite detaljert informasjon over tid i det hele tatt. Økningen i utdanningsplasser vi så på 70- og 90-tallet har generelt sett flatet ut, mens de økonomisk orienterte utdanningene med forbindelser til det private næringslivet har økt i antall. Bologna-prosessen førte i 2003 til en omlegging av landets studieprogram, og en treåring bachelor og en toårig master ble regelen. Reformen førte med seg løfter om tettere oppfølging av studenter, raskere gjennomstrømning og mindre frafall. Dette gjør det interessant å undersøke hva som har skjedd med rekrutteringen til utdanningene i nyere tid, samt å sammenligne de tre utdanningene med hverandre i et lengre perspektiv.

Tidligere forskning på eliteutdanninger har gjerne tatt for seg alle høyere grads profesjonsutdanninger (Hansen 1999), og dermed inkludert blant annet tannleger, arkitekter og psykologer, samt fokusert på enkeltutdanninger i kortere tidsrom eller sammenlignet perioder (Helland 2004, Helland 2006). Denne oppgaven tar utgangspunkt i at skillet mellom de mer eksklusive utdanningene og andre går ved enkeltutdanninger, noe som i større grad krever kunnskap om hvilke utdanninger som fører til makt, prestisje og høyt lønnet arbeid. Oppgaven har i tillegg et langt og detaljert tidsperspektiv, som gjør det mulig å undersøke og sammenligne utvikling i rekruttering over tid.

I oppgaven er det kombinasjonen av utdanningenes status blant andre utdanninger, belønning etter endt utdanning i form av lønn og status, og tidligere forskning om sosial bakgrunns betydning for rekruttering som danner grunnlaget for valget om å undersøke rekrutteringen til nettopp juss, medisin og siviløkonomi. Termen "eliteutdanning" henspiller dermed ikke først og fremst på forventet elitestatus etter endt utdanning. Dette betyr også at det i hovedsak er teorier og tidligere forskning om ulikhet på utdanningsmarkedet som er i fokus, og i mindre grad den utvidede debatten om eliteposisjoner og klasse.

At denne oppgaven fokuserer på eliteutdanninger er imidlertid ikke noe forsøk på å slå fast en gang for alle hvilke utdanninger som kan sies å være elitepregede utdanninger i Norge. Både samfunnet og utdanningssystemet er i stadig endring. Hvilke utdanninger som anses som prestisjetunge, fører til godt betalte og vel ansette jobber, og som har høye karakterkrav,

endrer seg også. Teologi og filosofi er eksempler på utdanninger som tidligere har vært knyttet til langt høyere status og prestisje enn de har i dag. Oppgaven kan imidlertid bidra med oppdatert kunnskap på om det er slik at enkelte utdanninger i den relativt lange perioden jeg tar for meg, skiller seg ut i forhold til rekruttering.

1.5 Oppgavens videre gang

I oppgavens andre kapittel, vil ta for meg teori og tidligere forskning på området. Jeg vil ta utgangspunkt i tre tradisjoner som på hver sin måte fremmer perspektiver på sosial bakgrunns betydning for utdanningsvalg over tid; moderniseringsteorier, sosial posisjonsteori og kulturteorier. Jeg vil videre gå gjennom både internasjonal og norsk relevant forskning på området, før jeg diskuterer forskningens og de ulike teoriernes relevans for denne oppgaven, og utleder hypoteser. I oppgavens tredje kapittel vil jeg gjøre rede for datasettet, analytisk plan og metode som ligger til grunn for oppgavens analyser. Det etterfølgende kapittelet er oppgavens analysekapittel. Her vil jeg teste hypotesene utledet i kapittel 2, og ved hjelp av tabeller, figurer og forklaringer gjøre rede for de multinomiske logistiske regresjonsanalysene jeg gjennomfører. Siste kapittel er et diskusjons- og avslutningskapittel, der jeg samler sammen trådene og diskuterer mine funn. Jeg prøver også å konkludere, og komme med forslag til aktuelle måter å gå videre med oppgavens tema.

2 Trender i rekruttering til eliteutdanninger: teori og tidligere forskning

I dette kapittelet vil jeg diskutere hvilket mønster en kan forvente i rekruttering til juss, medisin og siviløkonomi ut fra rådende teorier og tidligere forskning på området. Kan en forvente at sosial bakgrunn har fått større eller mindre betydning for rekruttering til disse utdanningene i løpet av perioden? Jeg vil ta utgangspunkt i hovedsakelig tre teoritradisjoner som på hver sin måte kommer med forklaringer på utviklingen som er relevante for mitt tema, før jeg går gjennom tidligere forskning på området og diskuterer forventede funn. Moderniseringsteorier forutsetter en utvikling der sosial bakgrunn har synkende betydning for utdanningsvalg, mens ferdigheter og egenskaper vinner frem. Sosial posisjonsteori vektlegger det økonomiske utgangspunktet for utdanningsvalg, og åpner slik opp for endring i rekruttering i takt med endringer i ulikhet. Ifølge kulturteoretiske tilnærminger er kulturelle overførbare egenskaper i tillegg til økonomi ulikt fordelt, og danner grunnlaget for et klassesdelt utdanningssystem som feilaktig oppfattes som frigjørende.

Teoriene jeg har valgt å fokusere på er relevante for denne oppgaven av hovedsakelig tre årsaker. For det første fordi de sier noe om forutsetninger for fordeling av prestisjetunge posisjoner gjennom utdanning, og slik kan si noe om fenomenet eliteutdanning. For det andre fordi de sier noe om trender i rekruttering til høyere utdanning generelt, som igjen vil være relevant for trender i rekruttering til eliteutdanninger. For det tredje fordi særlig kulturteoretiske argumenter, men også til en viss grad sosial posisjonsteori, legger vekt på horisontale utdanningsvalg og ulikheter i preferanser knyttet til sosial bakgrunn, og dermed kan si noe om egenrekruttering, altså betydningen av foreldres fagfelt, i utdanningene jeg fokuserer på. Her foreslår jeg imidlertid å rette blikket mot Webers standbegrep og teorier om sosial lukning, som til en viss grad forener de to tradisjonene.

Kapittelets videre gang er tredelt. Først gjør jeg rede for moderniseringsteori, sosial posisjonsteori og kulturteori og deres implikasjoner for trender i rekruttering til eliteutdanningene. Deretter går jeg gjennom relevant tidligere forskning på området, både i Norge og internasjonalt. I siste del diskuterer jeg teori og tidligere forsknings betydning for

denne oppgavens problemstilling, henholdsvis i et delkapittel om teoretiske veivalg, et om økonomiske trender i rekruttering til eliteutdanningene, og til slutt om trender i egenrekruttering til eliteutdanningene. Jeg vil også kort gjøre rede for tidligere forsknings svakheter, og denne oppgavens relevans.

2.1 Teorier om trender i rekruttering til eliteutdanninger

2.1.1 Eliteutdanninger i meritokratiet: mot en rekruttering basert på evner

Moderniseringsteorier fremhever meritokratisk seleksjon som viktig for å forklare en utvikling i retning av like muligheter for alle, der utdanningssystemet har en fremtredende rolle. I følge teoriretningen nærmer vi oss meritokratiske idealer, der det heller enn sosial bakgrunn, er evner og innsats som avgjør hvem som ender opp i prestisjetunge yrker, nettopp fordi dette i stadig større grad avgjøres gjennom utdanningssystemet.

Bell (1995) har argumentert for at utdanning og kvalifikasjoner virker på denne måten, at de sosiale ulikhetene som eksisterer i det post-industrielle samfunnet er fortjent og basert på evner gjennom utdanning. Med utdanningssamfunnet ser vi ifølge han en ny makt-æra; evner og ferdigheter har blitt avgjørende for makt, og høyere utdanning er middelet for å oppnå ferdighetene (Bell 1995:426). Når utdanningssystemet utvides, er rekrutteringen til utdanning generelt i mindre grad avhengig av sosial bakgrunn. Dette medfører videre at rekruttering til eliteposisjoner i større grad blir avhengig av evner, fordi lukrative utdanninger åpnes opp for større grupper i samfunnet. Parsons kaller det innføring av «achieved inequality» fremfor «ascribed inequality» (Parsons 1977:190). Blau og Duncan (1997) går videre, og gir utdanningssystemet avgjørende vekt i forklaringer på hvem som ender opp i prestisjetunge posisjoner. Hvem som kommer inn på utdanningene som fører til disse posisjonene, er avhengig av evner, og sosial bakgrunn har dermed kun betydning om det er direkte kostnader knyttet til utdanningene (Blau og Duncan 1997:1433).

Slike mekanismer er også knyttet til generelle samfunnsprosesser. Norge blir gjerne fremhevet som en sosialdemokratisk velferdsstat med små forskjeller, sammen med de andre skandinaviske landene (Espig-Andersen 1990), og er med sitt kostnadsfrie og stort sett offentlige utdanningssystem med lån og stipend til alle som ønsker det, et interessant

studieobjekt. Ifølge meritokratiske prinsipper vil det her være spesielt sannsynlig at de med best evner ender opp i de mest prestisjetunge utdanningene og yrkene. Med Norges utgangspunkt kan en slik tenke seg at de som velger utdannelser som juss, medisin og siviløkonomi er et tverrsnitt av befolkningen med de beste hjernene. Utdanningene fører til prestisjefylte og godt betalte yrker, og vil dermed være populære for alle samfunnsgrupper. Det kan virke som om denne teoriretningen ligger nærmest rådende ideologi på området, og slik også står godt sammen med lovteksten om utdanningsstøtte referert i innledningen til oppgaven.

Det er særlig to teoretisk retninger som skiller seg fra moderniseringsteoretikerne i sin forståelse av betydningen av sosial bakgrunn for rekruttering til eliteutdanninger: kulturteoretiske retninger og sosial posisjonsteori. Sosial posisjonsteori og videreutviklinger av denne fremhever økonomiske forskjeller i forklaringer på stabilitet i ulikhet knyttet til utdanning, samt målet om å unngå sosial degradering, og forklarer slik hvorfor endringer i utdanningssystemet i seg selv ikke endrer ulikhet knyttet til utdanning.

2.1.2 Rasjonell rekruttering til eliteutdanninger

Selv om utdanning i Norge i stor grad er gratis, er det mulig å tenke seg at det økonomiske utgangspunktet en har med hjemmefra vil ha betydning for valg av utdanning, og dermed også for valget av en eliteutdanning. Valg av en lang utdanning som juss, medisin eller siviløkonomi krever år med lav eller ingen inntekt, og kanskje også et år før studiene for å forbedre karakterer fra videregående. Med utgangspunkt i at mennesker er rasjonelle aktører som tar valg basert på det en tror er mest nyttig for videre suksess, mener Boudon (1974) i tråd med dette at studievalg vil være avhengig av hvilket økonomiske utgangspunkt en har. Det som oppfattes som fornuftig og nyttig i en familie kan se annerledes ut for en annen, ut fra en rasjonell vurdering av muligheter. For en uten penger i ryggen kan det ut fra Boudons teori heller enn å velge juss, medisin eller siviløkonomi, oppfattes som fornuftig å velge en yrkesfaglig utdanning eller en kortere utdanning med klare jobbutsikter.

Eliteutdanninger fører som sagt ofte til prestisjetunge yrker, og sosial bakgrunn kan også ha betydning for hvor viktig en synes det er å ende opp i slike yrker. Kanskje mest kjent fra Boudons teori, er forutsetningen om at alle forsøker å oppnå minst like høy klasseposisjon som sine foreldrene, det som senere har blitt kalt relativ risikoaversjon (Breen og Golthorpe

1997). I denne sammenhengen betyr det for eksempel at barn av leger vil måtte utdanne seg til leger eller annet på samme nivå for å unngå nedadgående sosial mobilitet. Når utdanningssystemet utvides, går det inflasjon i høyere utdanning, og det må stadig mer utdanning til for å oppnå samme status. Dette kan forklare hvorfor ekspansjon i utdanningssystemet ikke fører til større sosial mobilitet i utdanningsmarkedet (Boudon 1974:149), og kan også forklare hvorfor noen ikke velger eliteutdanninger, men velger andre, mindre prestisjetunge utdannelser av samme lengde. Det er ikke like presserende med høy inntekt og status, om ens foreldre er eksempelvis samfunnsvitere som når de er jurister. Når alle blir behandlet likt, men utgangspunktet er ulikt, vil resultatet ut ifra resonnementet ovenfor bli vedvarende forskjeller. I motsetningen til teorien om meritokratisk seleksjon, innebærer sosial posisjonsteori dermed at rekrutteringen til eliteutdanningene ikke nødvendigvis vil endres ved å utvide utdanningssystemet.

Boudon skiller mellom primære og sekundære effekter. Primæreffektene er de som kommer til uttrykk i sammenhengen mellom barns klassebakgrunn og deres gjennomsnittlige akademiske evner, mens sekundære effekter kommer til uttrykk i de faktiske valgene barn tar i forbindelse med deres akademiske karriere (Boudon 1974:29, Breen og Goldthorpe 1997). Fokuset i de rasjonelt orienterte teoriene ligger dermed, i motsetning til moderniseringsteorier, og som jeg vil vise også i motsetning til kulturteorier, på de sekundære effektene. Boudon mener de primære effektene i stor grad svinner hen jo lenger opp i utdanningssystemet en kommer, og at reduksjon i kulturelle forskjeller ikke ville endret ulikheter i rekruttering (Boudon 1974:83-86). For juss, medisin og siviløkonomi betyr dette at det er situasjonen rundt valget om å søke seg inn på en av disse utdanningene som er relevant, og dermed at familiens økonomi på tidspunktet valget blir tatt er av avgjørende betydning. Endringer i økonomiske forskjeller vil slik kunne ha betydning for trender i rekruttering til utdanningene.

I videreutviklingen av Boudons teorier er det først og fremst det rasjonelle aspektet som har blitt vektlagt. Breen og Goldthorpe (1997) forklarer utdanningsvalg ved hjelp av en generell modell der de tar utgangspunkt i at barn i samarbeid med foreldre, i spørsmålet om barnet skal fortsette i utdanningssystemet eller ikke, tar hensyn til tre faktorer: kostnader ved å fortsette, sannsynligheten for å lykkes om en fortsetter, og hvilke sjanser en tror de ulike valgene gir en til å ende i tre ulike klasser. De illustrerer matematisk at disse rasjonelle vurderingene varierer med ulikt utgangspunkt. Kostnader, belønninger, muligheter og

sannsynligheter er ikke det samme for en i det de kaller serviceklassen som for en i underklassen, uavhengig av kulturell påvirkning (Breen Og Goldthorpe 1997: 279-282). Også hos Breen og Goldthorpe er det som hos dem heter relativ risikoaversjon, målet om å unngå nedadgående sosial mobilitet, et avgjørende element.

2.1.3 Kulturell legitimering

Sosialisering og preferanser har også blitt trukket fram som viktig for trender i utdanning og ulikhet, og kan slik ha tilsvarende betydning for valget av utdanningene jeg fokuserer på. Ikke bare foreldrenes økonomi, men kulturelle og kognitive disposisjoner og egenskaper kan være ulikt fordelt, og påvirke i hvilken grad en lykkes i utdanningssystemet og hvilken utdanning en velger. Jeg oppfatter særlig Bourdieus teori om symbolsk vold som sentral i den sammenheng, men også Collins (1979) fremstilling av utdanningssystemet som først og fremst et statussymbol som uttrykk for maktforskjeller, er relevant.

Bourdieu's teori har fokus på hvordan mennesker blir pålagt systemer av symboler og mening på en slik måte at det oppfattes som legitimt. Et sentralt poeng er at utdanningssystemet befester de dominerende klassers posisjon ved å ta utgangspunkt i deres kultur, samtidig som det feilaktig oppfattes som frigjørende (Bourdieu og Passeron 2006:26). Ved at kulturelle disposisjoner overføres fra generasjon til generasjon og forplantes i det han kaller habitus, er Bourdieus aktør, i motsetning til hos de rasjonelle teoretikerne, både styrt og styrende på en gang. En som velger en eliteutdanning er på en gang aktiv i sitt valg, og valget er et resultat av tillærte og kroppsliggjorte disposisjoner.

Der utviklingen for moderniseringsteoretikerne går fra elitepreget til meritokratisk, er den samme utvidede betydningen av utdanning for Bourdieu en opprettholdelse og legitimering av gamle maktformer. I en økonomisk virkelighet der store selskaper får mer makt, og karrierestiger innad i selskaper blir rasjonalisert og depersonifisert, blir akademiske titler ifølge Bourdieu viktigere enn før. Direkte arv er ikke like akseptert som tidligere, og økonomisk kapital veksles inn i kulturell kapital gjennom utdanning (Hartman 2007:48).

Ved å skille mellom ulike kapitaltyper i det han kaller det sosial rom, viktigst mellom økonomisk og kulturell kapital, skjer rekruttering til eliteutdanninger ut fra dette perspektivet ikke bare hierarkisk langs *en* linje av makt (Bourdieu 1995:34, 1996a). Systemet av utdanninger deles hos Bourdieu også inn etter den økonomisk/kulturelle akse (Bourdieu

1996a, 1996b). I Norge kan en tenke seg at siviløkonomi representerer et fag på den økonomiske siden, kunstutdanninger befinner seg på den kulturelle siden, mens juss og medisin befinner seg midt imellom, men nærmere siviløkonomi. Ulike skoler og utdanninger tiltrekker seg slik studenter fra forskjellige kulturelle fraksjoner. Dette kommer tydeligst frem i hans beskrivelse av det han kaller *felt*, som beskrives som et foranderlig område i samfunnet der en gruppe strider om noe de har til felles, og som gradvis har vokst fram og fått sin autonomi (Broady 1998).

Hvem som velger, kommer inn på og gjør suksess i eliteutdanningene er ifølge Bourdieu dermed ikke tilfeldig, men et resultat av forskjellsbehandling basert på kulturell og økonomisk kapital, som er ulikt fordelt. Innen et felt må en forholde seg til et sett av tilgjengelige orienteringspunkter og handlingsalternativer, og med utgangspunkt i hans beskrivelse av habitus, er det slik avgjørende hvilket miljø, eller felt en har vokst opp i (Broady 1998:1-12). Viktig for denne oppgaven har dette betydning for, ikke bare på hvilket nivå, men *hvilken* utdanning en velger. Om en har vokst opp i en juristfamilie, har en innarbeidet en måte å være på, en praktisk sans, som gjør at en lettere kan orientere seg i slike miljøer. Dette har betydning for både valg og mestring av eliteutdanninger – en som er født inn i et miljø der en oppfører seg på en måte som samsvarer med det som skal til i slike utdanninger, treffer lettere valget om å studere en slik utdanning, og behersker stoffet i større grad enn andre.

I utdanningene jeg fokuserer på, som i tillegg er profesjoner, oppnår avgrensingen av grupper ifølge Bourdieu sitt høyeste nivå av objektivering, fordi de er innskrevet i loven (de er beskyttede titler). Loven er både tolket, brukt og vanligvis produsert av spesialtrente eksperter, og systemet er slik fullt ut kodifisert og symbolisert (Weiniger i Wright 2005:105).

Collins (1979), tar disse ideene videre, ved å hevde at utdanning først og fremst er en del av kulturell lagdeling, og at det som læres i skolen kan læres bedre i arbeidslivet.

Utdanningssystemet opprettholder ulikhet fordi det diskriminerer grupper gjennom legitimering av posisjoner (Collins 1979:192, 200), og "cultural organization shapes the class struggle at one of its most crucial points: the formation of various degrees of property in the form of occupational 'positions'" (Collins 1979:172). Profesjoner med høy status, som leger, jurister og siviløkonomer skiller seg ut både i form av sterke kulturelle tradisjoner og mye politisk makt. Der utdanningssystemet for Bourdieu er relevant for utviklingen av habitus og

kulturelle egenskaper, er utdanning for Collins dermed irrelevant for arbeidslivet, og fungerer kun som et ledd i en statuskonkurranse (Torres og Mitchell 1995:126).

2.2 Tidligere studier

Jeg har presentert tre ulike måter å forstå trender i rekruttering til eliteutdanninger på, og vil nå undersøke hva som finnes av tidligere forskning på området. Enkelte studier har, i tråd med moderniseringsteorien, pekt på at utdanning har økende betydning for sosial mobilitet (Breen og Luijkx 2004), at egen utdanning er positivt korrelert med egen inntekt (Mastekaasa 2011), og at sosial bakgrunn ikke har betydning for hvem som kommer inn på utdanninger som fører til godt betalte jobber (Davies and Guppy 1997). Det antas dermed gjerne at utdanning i seg selv er sosialt utjevne. De fleste studier som har fokusert på trender i sosial bakgrunns betydning for valg av høyere utdanning, har imidlertid, som jeg nå skal vise, ment at sosial bakgrunn har betydning for utdanningsvalg, og spesielt for de såkalte eliteutdanningene. Selv om det har vært delte meninger om retningen på endringen for enkelte år og på lavere nivåer for utdanning generelt, tyder mye på at dette er relativt stabilt over tid. Av de gjennomgåtte teoretiske retningene har rasjonell teori nærmest etablert et hegemoni i studier av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanning (se blant annet Breen og Goldthorpe 1997, Breen og Jonsson 2005, Breen 2004, Erikson og Jonsson 1996), hovedsakelig med vertikale utdanningsvalg i fokus. Bourdieus kulturteori er noe brukt i studier av betydningen av karakterer (De Graaf, De Graaf og Kraaykamp 2000, Hansen og Mastekaasa 2006, Andersen og Hansen 2012), samt i forklaringer av horisontale utdanningsvalg (Helland 2006, Hansen 1995).

Jeg vil i det følgende legge vekt på både internasjonale og norske studier som ser på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av høyere utdanning. For å komme nærmere en forståelse av hva en kan forvente av trender i rekruttering til eliteutdanningene, mener jeg det er relevant også med studier som tar for seg sosial bakgrunn og rekruttering til høyere utdanning generelt, i tillegg til det som finnes av relevant forskning om rekruttering til eliteutdanninger spesielt.

2.2.1 Internasjonal forskning om ulikhet i høyere utdanning

I tråd med oppgavens problemstilling, har studier fra enkeltland vist at barn med høyere sosial bakgrunn har vesentlig større sannsynlighet for å velge vel ansette utdanninger som

juss og medisin, enn de med lav sosial bakgrunn (Reimer og Pollak 2010, Kivinen og Rinne 1991, Berggren 2008). I land som USA, Frankrike og England viser dette seg i tillegg ved at sosiale forskjeller har betydning for hvem som begynner på eliteuniversiteter, som Grandes ecoles i Frankrike eller de berømte private universitetene i USA (Deer 2005, Triventi 2011, Hartman 2000, 2007).

Dette gjelder også i land som ikke har slike eliteuniversiteter, som i Tyskland, der Reimer og Pollak (2010) finner at studenter med høy sosial bakgrunn hele veien har større sannsynlighet for å velge juss eller medisin, uavhengig av karakterer (Reimer og Pollak 2010:425). De som er utdannet innen medisin og juss, oppnådde også oftere enn de med andre utdanninger det han kaller en øvre-serviceklasseposisjon, faktisk så mange som 89 prosent (medisin) og 86 prosent (juss). Forfatterne undersøker videre om ekspansjonen av utdanningssystemet i Tyskland har ført til at de mer privilegerte i større grad søker til prestisjetunge studier enn før, men finner at dette er stabilt over tid, i likhet med de vertikale forskjellene i sosial bakgrunns betydning for utdanningsvalg.

Betydningen av sosial bakgrunn for mer generelle utdanningsvalg over tid er knyttet til noe mer diskusjon. Det er riktignok bred internasjonal enighet om at rekruttering til høyere utdanning generelt er sosialt skjev. Det har imidlertid vært uenighet knyttet til retningen på utviklingen, særlig på lavere nivåer, og til hvorvidt skole- og utdanningssystemet har virket sosialt utjevne. På begynnelsen av 90-tallet viste Blossfeld og Shavit (1993) hvordan den sosiale ulikheten i skole- og utdanningssystemet i løpet av store deler av 20. århundre hadde vært sosialt skjev på alle nivåer. Den hadde ifølge dem vært stabilt skjev over tid i de fleste land i Europa, med kun Sverige og Nederland som unntak (se også Erikson og Jonsson 1996). Med tanke på utbyggingen av velferdsstater i de fleste landene som ble undersøkt etter krigen, og medfølgende vekst i Europas utdanningssystem, var tallene noe overraskende, selv om de var i tråd med tidligere studier fra enkeltland.

Blossfeld og Shavits resultater har blitt utfordret i ettertid, blant annet av Breen (Breen og Jonsson 2007, Breen 2004, Breen 2010, Breen 2009), som særlig for perioden 1950-75 heller finner en utjevning av sosiale skiller knyttet til skole- og utdanningssystemet (Breen 2009)⁴.

---

⁴ Uenighetene handler i noen grad om ulike målemetoder og ulike mål på sosial bakgrunn, en debatt som er for stor til å ta for seg her, se for eksempel Bukodi og Goldthorpe 2012, Breen 2009.

Breen mener at positiv endring i levestandard etter krigen, redusering av direkte og indirekte kostnader knyttet til utdanning, og relativ forbedring av arbeiderklassefamiliers kår, tilsammen har ført til høyere sannsynlighet for de med lav sosial bakgrunn i å bli i skole- og utdanningssystemet. Valg om å fortsette eller slutte i utdanning tas dessuten senere enn før, høyere utdanning finnes i enklere og kortere versjoner (for eksempel høyskoler i Norge), og arbeidsmarkedet har endret seg i retning av flere serviceyrker som krever utdannelse. Det er imidlertid overgangen til videregående utdanning som først og fremst viser endring i Breens analyse. Breen mener dette i sin tur vil føre til utjevning også i rekruttering til høyere utdanningsnivåer, selv om ulikheter i overgang til høyere utdanning også i hans analyser er uendret (Breen 2009: 1514).

Andre har argumentert for en mulig motsatt virkning av at flere elever oppnår videregående opplæring, der dette på grunn av økt konkurranse vil føre til skjerpet ulikhet i overgangen til høyere utdanning (Reimer og Polak 2010). I tråd med sosial posisjonsteoris økonomiske fokus, har det i tillegg blitt argumentert for at ulikhet følger kurvlineære tendenser i takt med økonomiske forskjeller, samt at foreldres utdanning har fått mindre betydning for utdanningsvalg enn det foreldres økonomi har (Hansen 2007, 2011). Jeg skal komme tilbake til dette.

Valget om å studere medisin, juss eller siviløkonomi er imidlertid ikke kun et valg om å fortsette eller slutte i utdanningssystemet, det er også et valg av type utdanning, og dermed et horisontalt valg. Det er stort sett vertikale skiller i utdanningssystemet som har vært i fokus i internasjonal forskning, og som regel med rasjonell teori som bakteppe, men også horisontale skiller har til tider blitt trukket fram som viktig for å forstå sosial selektering i høyere utdanning. Moris Triventi (2011) finner at land med etablert masseutdanning har sterkere horisontale skiller i høyere utdanning enn land med lavere utviklede utdanningssystemer. Fordi konkurransen i landene med et velutviklet utdanningssystem er hardere, blir type utdanning, hvilken utdanningsinstitusjon eller programnivå som velges ifølge Triventi, viktigere enn i andre land. Studenter med foreldre med høy utdanning i disse landene velger i større grad fordelaktige utdanningstyper og institusjoner enn andre (Triventi 2011).

Van de Werfhorst (2001) inkluderer i tillegg til foreldres utdanning, foreldres inntekt, arbeid og kulturelle vaner i sine analyser av studenter i Nederland. Han finner at barn med høyt utdannede foreldre i større grad velger kulturelle utdanninger enn barn av økonomisk

privilegerte, som i større grad velger utdanninger med økonomisk innhold, og som fører til godt betalte yrker. I en senere studie (2010) viser han, sammen med Luijkx, at på høyere utdanningsnivåer tenderer studenter i Nederland i større grad enn før å velge utdanning innen samme felt som fedrene, og at dette er like utbredt innenfor alle felt, men ikke mer utbredt i enkelte klasser (Van de Werfhorst og Luijkx 2010:708). De tar selv utgangspunkt i en rasjonell forståelse av utdanningsvalg, men argumenter for at et ensidig fokus på vertikale utdanningsforskjeller, som særlig har vært vanlig innen den rasjonelle teoritradisjonen, kan lede til misoppfatninger av sosial bakgrunns betydning for utdanningsoppnåelse.

Samuel R. Lucas (2001) går noe videre, med det han kaller «effectively maintained inequality». Han hevder at når et visst utdanningsnivå blir universelt, vil middelklassefamilier ut fra en rasjonell vurdering av muligheter, sikre barnas karrierer ved å sende dem til de mest prestisjetunge utdanningene. Middelklasseforeldre vil ifølge han slik sørge for at barna har et fortrinn karrieremessig. Han finner at mens middelklassebarna i USA velger det som i Norge heter studiespesialisering på videregående, velger arbeiderklassebarn heller yrkesfag, noe som vil påvirke muligheten for videre studier.

2.2.2 Sosiale skjevheter i rekruttering til høyere utdanning i Norge

På tross av at forskjeller i Norge er relativt små sammenlignet med andre industrialiserte land, har Reisel (2011) vist i en sammenligning av utdanningsmønstre i USA og Norge, at forskjellene i rekruttering til utdanning ikke er så store. Som forventet finner hun at foreldres økonomi har større betydning i USA enn i Norge, og at det å ha foreldre med lavere grads utdanning har noe større effekt på sannsynligheten for å ta høyere utdanning i Norge enn i USA. Interessant nok er det likevel ikke særlig stor forskjell mellom studenter med lignende sosial bakgrunn i de to landene i valg om ta høyere utdanning eller ikke. Mens inntekt har en selvstendig effekt hele veien i amerikanernes utdanningsløp, er det heller ved valget om studiespesialisering på videregående det har en effekt i Norge (Reisel 2011).

Rekrutteringen til høyere utdanning har også i studier som går spesifikt på norske forhold, vist seg å være sosialt skjev. I “Utdanningspolitikk og ulikhet” (1999) ser Hansen på utviklingen i rekruttering til høyere utdanning for kull født mellom 1962 og 1973. Hun finner at sannsynligheten for å ta høyere utdanning har økt som en følge av økningen i antallet studieplasser i løpet av nittitallet, men at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og

rekruttering kun har blitt mindre på høyskoler. I rekruttering til universiteter og profesjonsstudier/elitefag er sammenhengen med sosial bakgrunn stabil, på tross av flere studieplasser. Stikk i strid med det en kanskje skulle tro, har ikke ekspansjonen av høyere utdanning ført til sosial utjevning i rekruttering til universitetsfag.

I likhet med Blossfeld og Shavits (1993), og til en viss grad Breens (2004, 2009) resultater, kan dette synes paradoksalt; hvorfor fører ikke flere plasser på landets universiteter til mindre skjev sosial rekruttering? Ifølge Hansen er det flere grunner til dette. Etterspørselen etter høyere utdanning har i perioden hun tar for seg, økt i alle klasser, også de høyere. Det har skjedd endringer i sammensetningen etter sosial bakgrunn i perioden, slik at en større andel av de yngste årskullene har foreldre med høyere utdanning. Dermed økes etterspørselen etter høyere utdanning i hele årskullet. Utvidelsen av utdanningssystemet skjedde dessuten parallelt med at kvinner for alvor kom inn i høyere utdanning på lik linje med menn. Samtidig er tendensen at menn og kvinner i høyere klasser velger ulike utdanningstyper; kvinner velger i større grad de åpne universitetsstudiene, mens menn foretrekker elitefagene (Hansen 1999:136).

Hansen (2008) finner også, i tråd med sosial posisjonsteoris fokus på familiers økonomiske utgangspunkt, og som nevnt delkapittel 2.2.1, at effekten av foreldres inntekt på oppnådd utdanning varierer i kurvlineær form, og varierer med nivået på utdanningen. For de som tar utdanning på masternivå, synker betydningen av foreldres inntekt for de født sent på 50-tallet til og med de født på midten av 60-tallet, og stiger så jevnt til de som er født på midten av 70-tallet. Dette er ifølge Hansen i samsvar med ulikhetsmønstre og mønstre for arbeidsledighet da studentene var 16 år, som stiger og synker i samme periode. Hun finner videre at det er særlig de med høyt lønnede foreldre som i økende grad tar utdanning, og at de med lavt lønnede foreldre skiller seg mindre fra majoriteten enn det de rikeste gjør (Hansen 2008).

I likhet med Van de Werfhorst (2001), har flere norske studier pekt på den horisontale delingen av utdanningssystemet, ofte ved bruk av kulturteoretiske forklaringer. En velger ifølge disse gjerne samme eller lignende utdanning som foreldrene, eller utdanninger som kan føre til jobber med lignende kapitalsammensetning som foreldrene (Hansen 1995, Helland 2006, Støren 2009). Helland viser i «Reproduksjon av sosial ulikhet. Er sosial bakgrunn av betydning for valg av utdanningsretning?» at blant de som har fullført høyere grads studier ved landets universiteter i perioden 1985 til 1996, i tillegg til siviløkonomer fra Norges

Handelshøyskole uteksaminert samme periode, er sannsynligheten for å velge hver av utdanningsretningene han undersøker, høyest for dem med foreldre med tilsvarende utdanning (Helland 2006).

Det er i tillegg spesielt de med høy sosial bakgrunn som gjerne velger samme eller lignende felt som foreldre heller enn andre muligheter på samme nivå (Hansen 1995:156), og tendensen er sterkest blant de som tar de klassiske profesjonsutdanningene, som sivilingeniør, siviløkonom, jurist og lege (Helland 2006). Sannsynligheten for å velge siviløkonomi ved NHH er for eksempel hos Helland størst blant barn av næringslivsledere, mens barn av akademikerforeldre har lavest sannsynlighet for å velge denne utdanningen (Helland 2006:57). Heller enn å velge utdanninger som fører til høye lønninger når en har muligheten, finner også Hansen (1995) at det velges lignende eller samme fag som foreldrene. De med arbeiderklassebakgrunn velger i tråd med dette ikke åpne studier som fører til vel ansatte og godt betalte jobber, som for eksempel juss, som lenge var et åpent studium (Hansen 1995:159).

Med utgangspunkt i Bourdieus fokus på kulturell kapital og moderniseringsteoris vektlegging av evner, kan en tenke seg at karakterer er en viktig årsak til at rekrutteringen er såpass betinget av sosial bakgrunn. De sosiale forskjellene handler kanskje om at de med godt utdannede foreldre gjør det bedre på skolen og dermed kommer inn på de skolene og utdanningene de vil. Juss, medisin og siviløkonomi har høye karakterkrav, og tilgangen på hjelp hjemme, samt kulturell overføring av ferdigheter som verdsettes i skolen, kan tenkes å ha betydning. Dette stemmer i noen grad. Både i grunnskolen og i høyere utdanning har klassebakgrunn vist seg å ha positivt utslag på karakterer, og særlig kulturell bakgrunn har vist seg å være viktig (Andersen og Hansen 2012, Hansen og Mastekaasa 2006).

Men også kontrollert for karakterer har det vist seg å være viktige forskjeller. I “Finnes det en talentreserve? Betydningen av klassebakgrunn og karakterer for oppnådd utdanning” (2011) tar Hansen for seg sammenhengen mellom klasse og karakterer, og oppnådd utdanning for kullene født 1985 til 1987. Hun finner store klasseforskjeller i valg av både videregående og høyere utdanning, også når de som har like karakterer sammenlignes. I tillegg til foreldrene tas besteforeldres klassebakgrunn med i analysen, noe som gir interessante funn. 75 prosent av de med andregenerasjons tilhørighet til det hun kaller eliten og som har gjennomsnittskarakter, valgte det som da het allmennfaglig studieretning, mens kun 25

prosent av de med arbeiderklassebakgrunn i minst to generasjoner og samme karakternivå, tok det samme valget. Også når det gjelder valg av høyere utdanning, er det forskjeller etter klassebakgrunn. De med lav sosial bakgrunn og høye karakterer valgte i større grad høyskoler enn universiteter og profesjonsstudier. Første generasjons elite valgte gjerne universitetsutdannelse, mens de med høy sosial bakgrunn i to generasjoner og samme karakterer heller valgte profesjonsstudier ved universitetene (Hansen 2011).

Oppsummert har rekrutteringen til høyere utdanning både i Norge og internasjonalt vist seg å være sosialt skjev, både horisontalt og vertikalt. Det er skjev rekruttering til høyere utdanning i det hele tatt, og sosial bakgrunn spiller inn for valg av type utdanning. Egenrekrutteringen er spesielt høy blant de med høy klassebakgrunn, og Hansen finner i tillegg kurvlineære tendenser i sammenhengen mellom foreldres inntekt og oppnådd utdanning som varierer i takt med ulikheter i samfunnet.

Både forskning om vertikale og horisontale utdanningsvalg er potensielt relevant for trender i rekruttering til eliteutdanningene. Juss, medisin og siviløkonomi er utdanninger på masternivå, og det er dermed sannsynlig at tidligere forskning som viser vedvarende skjevhet i rekruttering til utdanning på dette nivået, vil vise seg i rekruttering til eliteutdanningene. At horisontale utdanningsvalg viser seg å være påvirket av foreldres horisontale plasseringer i utdannings- og yrkeskartet, kan tenkes å ha betydning for hvem som velger de ulike eliteutdanningene. Til slutt er det mulig at trender som de Hansen finner, der rekruttering følger økonomisk ulikhet og arbeidsledighet i samfunnet, kan vise seg ekstra virkningsfulle i rekruttering til utdanningene jeg fokuserer på.

2.2.3 Tidligere forskning om eliteutdanninger i Norge

Det har blitt fokusert på eliteutdanninger i Norge tidligere. I nevnte “Utdanningspolitikk og ulikhet” (1999) fant Hansen for kullene født mellom 1962 og 1973 store forskjeller i rekrutteringen til elitefag sammenlignet med andre fag. Både utdanning og inntekt har stor betydning: sannsynligheten for at menn skal velge elitefag er i Hansens funn ca. 35 ganger høyere hvis foreldrene er høyt lønnede og har høy utdannelse, enn hvis de er lavt lønnede ufaglærte arbeidere (Hansen 1999:125).

Hansens (1999) definisjon på elitefag er basert på at enkelte fag tidligere var lukket, mens andre var åpne, og profesjonsfagene juss-, medisin-, odontologi-, veterinær-, farmasøyt-,

sivilingeniør-, arkitekt- og siviløkonomutdanning er dermed med i definisjonen på elitefag. I dag er de fleste fag lukkede, og en slik oppdeling er ikke lenger like relevant.

Det er stort sett Hansens definisjon på elitefag som har blitt brukt i senere studier (Frøseth 2007, Støren 2009), i tillegg til at det har blitt fokusert på enkeltutdanninger. Av enkeltutdanninger, er det særlig medisin, juss og siviløkonomi som har blitt trukket fram som eliteutdanninger med skjev rekruttering (Knutsen 2003, Frøseth 2007, Hansen 2012, Helland 2004, Aamodt 1982), men også sivilingeniører og samfunnsøkonomer har fått oppmerksomhet (Helland 2004, 2006). Gulbrandsen m. fl (2002) trekker sivilingeniør fram som en viktig utdanning for eliten, men det hevdes at utdanningen har sett seg forbigått av siviløkonomi i relevans for lederstillinger de siste årene. Siviløkonomi anses nå å kvalifisere til lederstillinger i det private næringslivet i større grad enn de fleste andre utdanninger (Frøseth 2006), og er mer populær enn andre utdanninger i den økonomiske overklassen, selv om høyere utdanning i det hele tatt ikke er særlig utbredt her (Flemmen 2009).

Flere studier har vist at rekrutteringen til medisinstudiet er sosialt skjev, og stabilt skjev over tid, samt at barn av leger har spesielt høy sannsynlighet for å studere medisin, også når det sammenlignes med personer med like gode prestasjoner på videregående skole.

Egenrekrutteringen har vist seg å være sterk, og foreldres utdanningslengde har stor betydning for rekrutteringen (Hansen 2005a, 2005b, Aamodt 1994, Johnsen 1986, Wiers-Jenssen 1994, Knutsen 2001). Hansen har også vist at karakterer på jusstudiet har vist seg å variere med sosial bakgrunn. Særlig de med juristforeldre får bedre karakterer, en effekt som blir sterkere lenger ut i studieløpet. Dette tyder ifølge Hansen på at de med foreldre som er jurister kan tjene på å ha klassebaserte egenskaper av ikke-faglig art, som ikke læres på studiet, men som får mer relevans lenger ut i studiene da evalueringsformene er mer varierte (Hansen 2000:179, 2001, 2005b). Hun finner også at å ha juristforeldre har betydning for økonomisk suksess i arbeidslivet (Hansen 2005b).

Siviløkonomi har blitt trukket fram som populært blant eliten, og har vist seg å være et spesielt sannsynlig valg blant barn av ledere i næringslivet (Helland 2006, Frøseth 2006). Helland sammenligner i sin doktoravhandling fra 2004 sosialøkonomer og siviløkonomer uteksaminert i perioden 1981 til 1996, og finner høy grad av egenrekruttering. De med foreldre som har studert sosial- eller siviløkonomi har større sannsynlighet for å studere henholdsvis sosial- og siviløkonomi enn andre. De to utdanningene skiller seg videre fra

hverandre ved foreldres klassebakgrunn; å ha foreldre i klassen av næringslivsledere og i småborgerskapet skiller seg ut som en viktig faktor for valg av siviløkonomi, mens de som velger sosialøkonomi (i dag samfunnsøkonomi) i større grad har akademikerforeldre og høyere offentlige funksjonærforeldre. Sannsynligheten for å velge siviløkonomi øker i takt med foreldres inntekt, og foreldres inntekt har også en positiv effekt på karakterene på studiet. Helland ser på sektorvalg etter studiene, og finner også her tendenser til egenrekruttering; barn av offentlig ansatte velger i større grad offentlig sektor og omvendt.

To masteroppgaver har tatt for seg henholdsvis rekrutteringen til juss og medisin (Knutsen 2001) og siviløkonomi (Frøseth 2006). De finner stabil, skjev rekruttering til alle tre fagene, og stor grad av egenrekruttering. Foreldres utdanning har ifølge Frøseth (2006) for siviløkonomi mindre å si enn for andre utdanninger på samme nivå, for medisinerer har foreldres utdanning mer å si enn for andre utdanninger på samme nivå, mens det på juss ikke er særlig forskjell (Knutsen 2001).

Totalt sett ser det ut som medisin, juss og siviløkonomi skiller seg ut på utdanningsmarkedet. De markerer seg som skjevfordelte i forhold til rekruttering, fører ofte til godt betalte og vel ansatte jobber, og er vanskelig å komme inn på. Samtidig er det verdt å påpeke at de tre utdanningene ser ut til å ha relativt ulik rekruttering seg imellom. Mens det på medisin er foreldres utdanning som slår sterkest ut for rekrutteringen (Hansen 2005a, Knutsen 2001), ser det på siviløkonomi ut til å være foreldres inntekt som har mest å si (Helland 2004, 2006, Frøseth 2006). Juss befinner seg muligens i en slags mellomposisjon, men ser ifølge Knutsen (2001) ut til å bevege seg i retning av at foreldres økonomiske situasjon får mer å si for rekrutteringen.

2.2.4 Tidligere forsknings begrensninger

Selv om det etter hvert finnes mye forskning om utdanning og ulikhet, og det finnes noe tidligere forskning på rekruttering til jus, medisin og siviløkonomi i Norge, kan denne forskningen sies å ha enkelte begrensninger som denne oppgaven forhåpentligvis kan bote på.

For det første har denne oppgaven et langt og detaljert tidsperspektiv en ikke har sett i tidligere studier på området. Hansens (1999) studie der eliteutdanninger inngår, går over en tiårsperiode, i likhet med Knutsens (2001) masteroppgave. Det er dermed ikke sikkert

stabiliteten hun finner viser seg over lengre tid. Frøseth (2006) ser på et lengre tidsrom, men har med utgangspunkt i tilvekst av nye læresteder valgt å sammenligne tre tidsperioder, og får slik ikke med seg detaljerte mønstre i endring over tid.

Hansen (1999) bruker en bred definisjon av eliteutdanninger som er basert på at profesjonsfag på universitetet tidligere var lukket, i motsetning til andre fag, noe som ikke lenger er tilfelle. Andre bruker i tillegg til dette, kun foreldres utdanning som mål på sosial bakgrunn (Støren 2007). Hellands (2004) avhandling om sivil- og sosialøkonomer er omfattende. Han ser på både karakterer, sektortilknytning og lønn etter utdanning, men sammenligner først og fremst sosial- og siviløkonomer med hverandre, og kun fram til 1996. Knutsen (2001) tar som mye annen forskning på området, utgangspunkt i påbegynt utdanning. På juss og siviløkonomi, men først og fremst på andre utdanninger på høyere nivå, er det vanskelig å si hvem som vil fullføre en utdanning. Hverken Helland, Frøseth eller Knutsen har med de som ikke tar høyere utdanning i analysene, og kan slik ikke sammenligne rekrutteringen til de aktuelle utdanningene med hvordan mønstre i rekrutteringen til andre utdanninger på samme nivå skiller seg fra befolkningen forøvrig.

Med utgangspunkt i at det i Norge ikke er læresteder, men enkeltutdanninger som skiller seg ut i sammensetning av studenter, samt at det, nå som de fleste fag er lukkede, ikke lenger finnes et klart skille mellom de mer eksklusive studiene og andre universitetsfag, kan denne oppgaven bidra med ny kunnskap om trender i rekruttering til eliteutdanninger i Norge. Ved å sammenligne rekruttering til juss, medisin og siviløkonomi, med hverandre, med andre utdanninger på samme nivå og med de uten utdanning på samme nivå, og i tillegg over et tidsspenn på 31 år, er perspektivet på en gang mer fokusert og har et lengre tidsperspektiv enn en har sett tidligere.

2.3 Skjevhet eller meritokrati?

Denne oppgaven fokuserer på trender i rekruttering til eliteutdanningene. Det vil si at det er spesielt interessant hvorvidt en eventuell skjevhet i rekruttering til eliteutdanningene har endret seg over tid, og i hvilken retning dette har endret seg. Selv om det ved første øyekast virker sannsynlig at moderniseringsteoretikerne har rett, at et gratis utdanningssystem med relativt generøse støtteordninger i et sosialdemokratisk land som Norge må føre til sosial utjevning, og at unge fra alle grupper slik søker seg inn på eliteutdanninger i like stor grad, er

det etter en gjennomgang av tidligere forskning, gode grunner til å tro at utviklingen ikke går i en meritokratisk retning. Kritikere av meritokratiteorien har først og fremst pekt på at det tross utbygging av utdanningssystemer er stor grad av ulikhet knyttet til utdanning, selv om evner, utdanning og innsats holdes konstant, og at det er langt igjen til ideen om meritokratiet (Breen og Goldthorpe 2001).

Gjennom tidligere forskning så det ut til å tegne seg et mønster av stabilitet over tid i rekruttering til høyere utdanning generelt, og til eliteutdanningene spesielt (Reimer og Pollak 2010, Hansen 1999), selv om noe forskning pekte på utjevning til lavere nivåer i enkelte år (Breen 2004, 2009, Hansen 2008). En bevegelse mot meritokratiske idealer i rekruttering til eliteutdanningene virker dermed usannsynlig, og det er først og fremst teoriene som forutsetter skjevhet i rekruttering som virker relevant for å undersøke hva jeg kan forvente av trender.

Selv om både den rasjonelle og den kulturelle retningen er kjent for å beskrive stabilitet i utviklingen av ulikhet knyttet til utdanning, er det også vesentlige forskjeller dem imellom i forklaringer på mønstre i ulikhet og utdanning. Et første åpenbart skille mellom teoriene er nettopp det rasjonelle aspektet; Bourdieu og Collins forklarer i større grad det selvfølgelige ved og forut for utdanningsvalg, mens Boudon og de rasjonelt orienterte teoretikerne i større grad fokuserer på vurderinger rundt selve valget. Troen på det rent rasjonelle utdanningsvalg, hos moderniseringsteoretikerne forklart via evner, er for Bourdieu heller et utslag av symbolsk vold.

Likevel, og viktigst for denne oppgaven er at begge teoriretningene, i motsetning til moderniseringsteoretikerne, og i likhet med tidligere forskning, bidrar med forklaringer på vedvarende og ekstra sterk reproduksjon høyt oppe i hierarkiet av yrker og utdannelser. For tilhengere av sosial posisjonsteori vil sammenhengen mellom foreldres bakgrunn og barnas utdanningsvalg vises tydeligere for de med yrker, utdanning og inntekt som defineres som høyt oppe i et slikt hierarki. Hvis alle vil oppnå minst like høy klasseposisjon som foreldrene, vil de med foreldre med høy utdanning og høy inntekt i større grad samles i en av utdanningene som studeres i denne oppgaven enn de med lavere sosial bakgrunn. Dette vil ikke endres nevneverdig selv om utdanningssystemet endrer seg. Her kan både forventninger om yrke, og den konkrete utdanningens status på utdanningsmarkedet spille inn.

Ut ifra kulturteoretiske ideer, kan en på liknende vis forvente stor reproduksjon høyt oppe i utdanningsfeltet fordi jurister, leger og siviløkonomer befinner seg i det Bourdieu kaller maktfeltet (Bourdieu 1996a:265), og har mye av både økonomisk og kulturell kapital. Fordi maktforskjeller i samfunnet reproduseres både gjennom å opphøye middelklassens og overklassens kultur, og gjennom økonomiske overføringer, vil reproduksjonen i maktfeltet være ekstra virkningsfull.

Det betyr ikke at det er selvsagt ut ifra hverken tidligere forskning, den rasjonelle eller den kulturelle teorien hvilken retning utviklingen har gått for eliteutdanningene. Tidligere studier har som vist ofte vært avgrenset til å belyse enkelte tidsperioder for enkelte fag, eller belyst mer generell rekruttering til universiteter og høyskoler. Det er flere grunner til å tro at dette mønsteret avviker noe for rekruttering til eliteutdanninger.

2.3.1 Rasjonelt hegemoni

Tidligere studier om utdanning og ulikhet har som vist i stor grad benyttet seg av rasjonell teori for å forklare sine funn. Et relevant spørsmål er dermed om denne teoriretningen egner seg bedre for å forklare ulikhet i rekruttering til utdanning, og dermed til å forklare ulikhet i rekruttering til eliteutdanningene. Det er som nevnt gjerne de rasjonelt orienterte teoretikerne som har stått i front for en vektlegging av økonomiske ressursers betydning for rekruttering til utdanningsvalg, noe som kan være noe av årsaken til den rasjonelle teoriens popularitet. Bourdieu har ofte blitt stående som en representant for kulturelle forskjellers betydning, sett som en separat ide om ulikheter i karakterforskjeller.

Werfhorst og Hofstede (2007), fremmer en slik forståelse når de i sin studie av nederlandske skoleelever har satt seg fore å teste hvor den ene teorien begynner og den andre slutter. I Boudons ånd skiller de mellom primære og sekundære effekter, og mener de primære er uttrykk for kulturell kapital, mens de sekundære viser variasjoner i skolerresultater utover de primære forskjellene i evner. Kulturell kapital måles ved foreldres deltakelse i kulturelle aktiviteter, mens de sekundære effektene måles ved ambisjoner for videre utdanning. De finner at relativ risikoaversjon er en viktig faktor for videre ambisjoner, samt at kulturell kapital er viktig for ferdigheter i skolen. De mener videre at de to teoriene ikke krysser hverandre. Kulturteorien vil ikke kunne forklare ambisjoner og utdanningsvalg, gitt like

karakterer, og motsatt, at relativ risikoaversjon ikke kan forklare ulike resultater i tidlige år (Werfhorst og Hofstede 2007:411).

Ut ifra Werfhorst og Hofstedes artikkel, kan det se ut som om Bourdieus teori må forutsette at prestasjonsforskjeller i skolen er årsaken til ulikheter i utdanningsvalg, og at alt utover dette er den rasjonelle teoriens domene. Med tanke på Bourdieus vektlegging av kulturelle overførbare egenskaper, er en slik tolkning kanskje ikke særlig overraskende.

Et viktig poeng hos Bourdieu er skolens reproduktive egenskaper, der de fra høyere sosial bakgrunn premieres i større grad, men denne symbolske maktoverføringen utelukker ikke at økonomiske forskjeller har betydning, eller at ønsker og aspirasjoner utover karakterforskjeller kan være et resultat av disposisjoner i habitus. Poenget er snarere at økonomiske overføringer maskeres bak symbolske oppnåelser av elitegrader: eliteinstitusjoner legitimerer økonomisk makt, fordi det er barn av de rikeste som i størst grad kommer inn på, og gjennomfører slike utdanninger. Karakterer har her betydning, men også konkrete økonomiske muligheter, samt ønsker, forventninger og utilsiktede strategier for å opprettholde status. Det er slik mulig å forestille seg at elever med like karakterer på lavere nivåer, ut ifra den sosiale bakgrunns betydning for utforming av habitus, har ulike ambisjoner for videre studievalg.

The technocrats who head today's capitalist firms and government offices have at their disposal a panoply of powers and titles – of property, education, and ancestry – without historical precedent. They need not choose between birth and merit, ascription and achievement, inheritance and effort, the aura of tradition and the efficiency of modernity, because they can embrace them all (Wacquant i Bourdieu 1996a:xix).

Det som skiller Bourdieu fra de rasjonelle teoretikerne i forståelsen av rekruttering til eliteutdanningene, er dermed ikke et fravær av et økonomisk fokus hos Bourdieu, men snarere et fravær av et kulturelt fokus hos de rasjonelle teoretikerne. For Bourdieu og senere Collins kan ikke utdanningssystemet analyseres gjennom en tradisjonell økonomisk og teknisk logikk, men må forstås som legitimering av klasseposisjoner (Torres og Mitchell 1995:124). Og der den rasjonelle teorien iligger universitetssystemet lite relevans i seg selv, har det for både Bourdieu og Collins avgjørende betydning i å opprettholde og maskere sosiale forskjeller som evner, om enn på noe forskjellig vis.

Mens økonomiske svingninger for Boudon slik vil føre til konkrete endringer i sosial bakgrunns betydning for utdanningsoppnåelse, kan en ut ifra Bourdieus teori heller tenke seg endringer av styrkeforholdene i utdanningsfeltet. Han beskriver hvordan de med mest kapital stadig må endre seg for å beholde makt, og fordeler ulike maktformer mellom seg (1996a:278). Utdanning kan brukes for å forflytte seg i det sosiale rom, for eksempel for å tilegne seg mer kulturell kapital når en har mest økonomisk. Fordi så mange har tatt høyere utdanning får den mindre verdi, men blir kanskje desto viktigere for grupper med mye økonomisk kapital for å legitimere sin posisjon. Økningen i økonomisk rettede utdanninger som siviløkonomi kan stemme med dette bildet.

De to teoriene er slik ikke gjensidig utelukkende i relevans for denne oppgaven. Jeg vil likevel i noe større grad ta utgangspunkt i den rasjonelle teorien i hypoteser om økonomiske trender i rekruttering til eliteutdanningene, fordi denne teorien mer eksplisitt behandler temaet, og fordi tidligere forskning om tema i stor grad bygger på denne teorien. I delkapittelet om egenrekruttering og sosial lukning kommer kulturperspektivet og beslektede retninger i større grad i fokus.

2.4 Forventede trender i betydningen av foreldres inntekt og utdanningslengde

Boudon og andre rasjonelt orienterte teoretikere peker som nevnt i særlig stor grad på økonomiske forskjeller i samfunnet i forklaringer på stabile forskjeller i utdanningsvalg, fordi utgangspunktet for valget følger økonomiske ulikheter i inntekt og klassebakgrunn. Dette utgangspunktet fortsetter å være ulikt selv om utdanningssystemet utvides, så lenge det er økonomiske forskjeller ellers i samfunnet. Det er dermed vanskelig å tenke seg at endringer i utdanningssystemet i seg selv skulle ha noen betydning, noe som også poengteres av flere av forfatterne (Boudon 1974:109,196, Erikson og Jonsson 1996). Boudon mente for eksempel at det som skulle kunne utjevne forskjeller i utdanningssystemet, enten måtte være nettopp utjevning av forskjeller, eller færre tidspunkter i løpet av utdanningsløpet der en må ta utdanningsvalg (Boudon 1947:109, 196). Utdanningsreformer og endring i inntaksregler og karakterkrav for å komme inn på eliteutdanninger antas ut ifra dette perspektivet dermed ikke å ha særlig effekt på skjevhet i rekruttering.

Dette kan sees i sammenheng med tidligere forskning på området. Som nevnt har større grad av mobilitet i samfunnet forøvrig blitt brukt som forklaring på funnene av utjevning av forskjeller i rekruttering til skolesystemet mellom 1950-1970 (se f.eks. Breen 2004, 2009, Erikson og Jonsson 1996). Hansen (2008) forklarer sammenhengen mellom ulikhet og rekruttering med at i den alderen barn tar viktige utdanningsvalg, er foreldrenes inntekt i ulike situasjoner avhengig av hvilken klasse de tilhører. Serviceklasse-foreldre har gjerne en stigende inntektskurve på denne tiden, noe som kan gi barna håp om en økonomisk lys framtid, og slik påvirke deres utdanningsvalg. Barn med foreldre i arbeiderklassen ser et annet mønster hos sine foreldre, der inntektsnivået på dette tidspunktet vil ha flatet ut (Hansen 2008:3), og en lang og prestisjefull utdanning virker urealistisk. Dette betyr at endringer i foreldres inntekter kan endre forutsetningene for valg av eliteutdanninger.

Hansens (2008) omtalte funn om at effekten av foreldres inntekt på oppnådd utdanning varierer i kurvlineær form i takt med ulikhet og arbeidsledighet kan sees i sammenheng med Boudons teorier om betydningen av økonomiske forskjeller. At effekten i tillegg varierer med nivået på utdanningen, og at effekten av inntekt er størst på høyere nivåer, er spesielt interessant for denne oppgaven. Ifølge Hansen er det særlig de rikeste gruppene som i økende grad tar utdanning, og de fattigste skiller seg mindre fra majoriteten i utdanningsvalg enn det de rikeste gjør (Hansen 2008). Sett i sammenheng med at de vel bemidlede i større grad tar opp studielån enn de med mindre økonomisk styrke hjemmefra (Fekjær 2000), tyder dette på at de med godt betalte foreldre skiller seg ut fra majoriteten når det kommer til rekruttering til høyere utdanning.

Det er imidlertid ikke selvsagt hvordan dette vil slå ut på rekrutteringen til eliteutdanningene. Jeg har med utgangspunkt i tidligere forskning og teori beskrevet hvordan rekrutteringen antas å være spesielt skjev i utdanningene jeg fokuserer på, og det kan dermed tenkes at slike mønstre som det Hansen beskriver er ekstra sterke i eliteutdanningene. Det kan også hende at mønstre i rekrutteringen til eliteutdanningene følger andre mønstre enn rekrutteringer til andre utdanninger. For eksempel kan større tilstrømning til høyere utdanning i tider med større likhet føre til at den økonomiske eliten i større grad peiler seg inn mot eliteutdanningene for å skille seg ut. Både ut fra Bourdieus og enkelte rasjonelt orienterte teoretikere (Lucas 2001), kan en tenke seg at endringer i utdanningssystemet og i ulikhet vil føre til endring i styrkeforhold, og at barn av de best betalte vil endre strategier om utdanningssystemet åpnes opp for flere. I og med at betydningen av sosial bakgrunn har vist

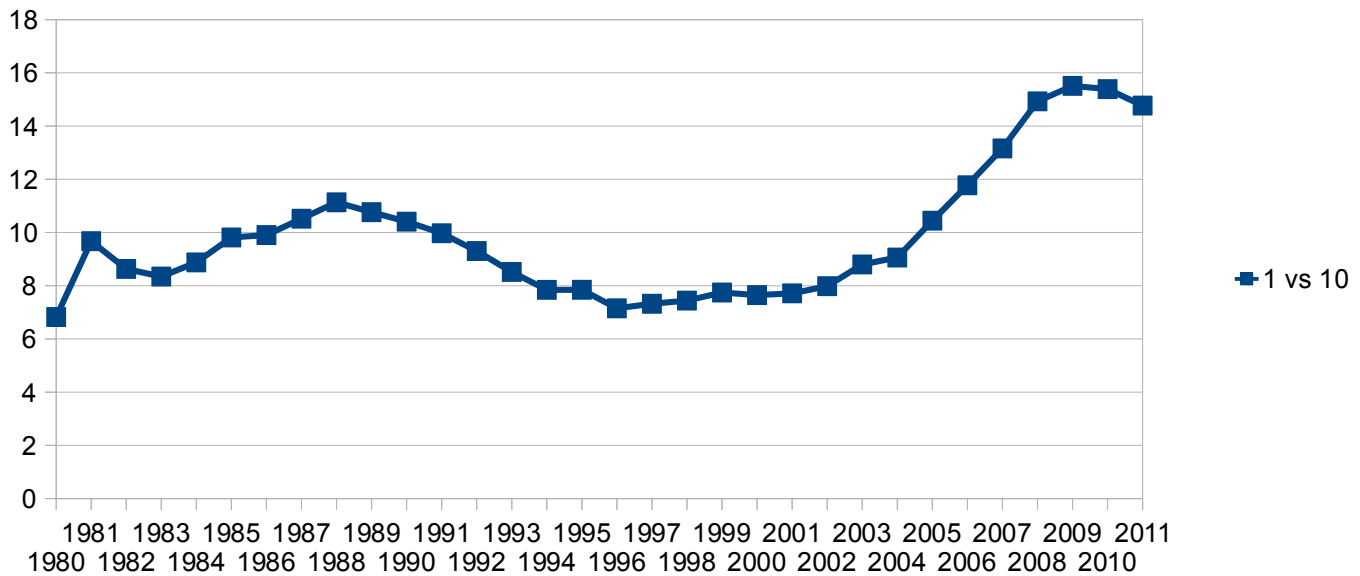
seg å være sterkere på de elitepregede utdanningene enn andre, og at den samme betydningen har vist seg å være sterk uavhengig av endringer i utdanningssystemet (Hansen 1999, 2005, 2008), antar jeg likevel at rekrutteringsutviklingen vil følge utviklingen i ulikhet.

Dette strider til en viss grad imot tidligere forskning på området. Som nevnt mente Hansen (1999) å finne stabilitet i rekruttering til eliteutdanninger. De studiene som finnes på enkeltfag (Helland 2004, Knutsen 2001, Frøseth 2006) antyder også stabilitet i betydningen av sosial bakgrunn. Denne oppgaven opererer imidlertid med et lengre og mer detaljert tidsperspektiv enn de nevnte studiene, og det er dermed mulig at andre trender blir synlige. Tidsperspektivet Hansen (2008) anlegger, er lengre, og jeg tror dermed trendene hun finner for utdanning på masternivå generelt, også vil bli tydelige i mine analyser.

Det har i tillegg vært en endring i inntekstbildet i perioden. Særlig har det vært en økning fra begynnelsen av nittitallet, og økningen er sterkest helt i topp; mens andelen av de 1 prosent rikeste steg med 7 prosent mellom 1991 og 2004, steg andelen av de neste 4 prosentene bare med 2 prosentpoeng (Atkinson, Piketty og Saez 2011). Jeg har imidlertid ikke informasjon på så detaljert nivå i mitt datasett, og kan kun skille ut de ti prosent med de best betalte foreldrene. Mønsteret kommer kan hende likevel til syne i forskjellen mellom de med best og dårligst betalte foreldre i utvalget. Fremstilt i en graf, ser forholdet mellom de med dårligst betalte og best betalte foreldre for 29-åringer i utvalget i perioden, slik ut:

Figur 1. Forholdet mellom foreldres inntektsdesil 1 og 10 for 29-åringer 1980-2011.

Økonomisk ulikhet er målt ved 16-18 års alder for hele utvalget, som forholdet mellom første og tiende inntektsdesil. Årstallet viser til når personene er 29 år gamle, for slik å lettere kunne sammenligne med grafer som viser analyser over betydning av foreldres inntekt på valg av utdanning over samme år. De som er 29 år i 1980 er dermed født i 1951, og er 16 år i 1967. Med utgangspunkt i Boudons vektlegging av økonomiske forskjeller, og Hansens (2008) funn, vil jeg undersøke om betydningen av foreldres inntekt for sannsynligheten for å begynne på og gjennomføre juss, medisin eller siviløkonomi vil vise en lignende trend som figuren viser.

En kan i tillegg, med utgangspunkt i Bourdieus vektlegging av forskjellen på kulturell og økonomisk kapital, og med tidligere forskning som finner utslag av foreldres utdanning på horisontale utdanningsvalg (Van de Werfhorst og Luijkx 2010, Helland 2004, Hansen 1995), tenke seg at betydningen av utdanning vil variere i rekrutteringen til de tre utdanningene, noe som i tur kan ha betydning for effekten av foreldres inntekt. Foreldres utdanning vil sannsynligvis være mindre viktig for rekrutteringen til et mindre akademisk og mer økonomisk rettet fag som siviløkonomi, mens det vil være viktigere på et langt og teoretisk fag som medisin, som i tillegg har spesielt høye karakterkrav for å komme inn på utdanningen. Tidligere forskning støtter denne antakelsen. Som nevnt i forrige kapittel har

foreldres utdanningslengde vist seg å ha mindre betydning for rekruttering til siviløkonomi enn andre utdanninger på samme nivå, større betydning for rekrutteringen til medisin, og hverken større eller mindre betydning for rekrutteringen til juss (Hansen 1999, 2005a, Frøseth 2007, Knutsen 2001). At det kreves ekstra høye karakterer for å komme inn på medisin, forsterker mistanken om at foreldres utdanning her har mye å si for rekruttering, da foreldres utdanning har vist seg å ha betydning for karakterer (Hansen og Mastekaasa 2006, Andersen og Hansen 2012).

I hvilken grad betydningen av foreldrenes inntekt varierer mellom de tre utdanningene er vanskelig å si noe om ut ifra tidligere forskning. I følge med sosial posisjonsteori kan en tenke seg at kostnader knyttet til utdanning vil spille inn, i tillegg til at en vil opprettholde det økonomiske nivået en har fra sine foreldre, og slik velge utdanning også etter forventet inntekt etter endt utdanning. Alle de tre utdanningene fører til relativt godt betalte yrker, og dette gjelder muligens i ekstra stor grad siviløkonomer, som oftere får lederjobber i det private næringslivet, der lønningene er relativt høye. Samtidig er siviløkonomi en yngre utdanning enn juss og medisin, den var inntil nylig kortere enn de to andre utdanningene, og det kan dermed hende den ikke har oppnådd like høy status som juss og medisin. Jurister kan tjene godt som for eksempel privatpraktiserende advokater, men det er langt ifra alle som blir det. Leger tjener også relativt bra, men det høye karaktersnittet for å komme inn, gjør at det ikke er like lett å «kjøpe» seg gode nok karakterer ved å ta opp fag, med mindre en har gode karakterer i utgangspunktet. Jeg antar dermed at effekten er like sterk på alle de tre utdanningene.

Oppsummert tror jeg, med utgangspunkt i sosial posisjonsteoris antagelse om at en prøver å oppnå like høy eller høyere sosial posisjon som sine foreldre, og med utgangspunkt i Bourdieus beskrivelse av reproduksjon i maktfeltet, at foreldres økonomi gjennom hele perioden vil ha særlig sterk betydning for rekruttering til juss, medisin og siviløkonomi. Med utgangspunkt i tidligere forskning og sosial posisjonsteoris fokus på økonomiske forskjeller, tror jeg også at endringer i økonomisk ulikhet i samfunnet vil ha betydning for trender i denne utviklingen, og at jeg dermed vil se noen svingninger som følger ulikhet mellom høyt og lavt lønnede i perioden. Fordi det i særlig grad har vist seg å være de med høyest lønnede foreldre som tar høyere utdanning, og foreldres utdanning har vist seg å ha ekstra sterk betydning for valget av juss, medisin og siviløkonomi, antar jeg dermed at særlig de med foreldre i øverste inntektsgruppe vil velge utdanningene jeg fokuserer på.

Det er mindre klart hvorvidt betydningen av foreldres utdanning vil endre seg over tid. Hansen (2005) finner at betydningen av foreldres utdanning har vært stabil for medisin, mens betydningen av foreldres utdanning for juss har vært synkende i perioden Knutsen (2001) tar for seg. Økningen i karakterkrav kunne vært et argument for endring i betydningen av foreldres utdanningslengde, men med flere studieplasser antar jeg at dette stabiliserer seg. De første hypotesene lyder som følger:

H1: Betydningen av foreldrenes inntekt er sterkere for de som har studert juss, medisin eller siviløkonomi enn de som har studert andre utdanninger på masternivå, eller ikke har en utdanning på masternivå. Betydningen av foreldres inntekt vil vise en trend som følger ulikhet mellom høyt lønnede og lavt lønnede i utvalget.

H2: Foreldres utdanningslengde har mer å si for medisin enn andre utdanninger på høyere nivå, mindre for siviløkonomi, og like mye for juss. Dette er stabilt over tid.

Fordi denne oppgaven først og fremst handler om rekruttering til tre spesifikke utdanninger, er det ikke bare rekken av valg om å forlate skole- og utdanningssystemet eller bli som er i fokus, eller valg av en prestisjetung utdanning per se, men også *hvilken* utdanning en velger. Hvis alle tre utdanningene jeg fokuserer på i denne oppgaven blir ansett som prestisjetunge utdanninger med høy status, hva er da forskjellen på å velge den ene eller den andre?

2.5 Forventede trender i betydning av egenrekruttering

Som gjort rede for tidligere i kapittelet, har tidligere forskning vist til sterk tendens til egenrekruttering i prestisjetunge fag, som de jeg fokuserer på i denne oppgaven (Van de Werfhorst og Luijkx 2010, Helland 2004, 2006, Knutsen 2001, Frøseth 2006), det vil si at barn studerer det samme som sine foreldre. Det er likevel ikke selvsagt verken hvordan en teoretisk skal forstå fenomenet, eller hvilke trender en kan forvente i rekruttering til juss, medisin og siviløkonomi. Kan en forvente endring eller stabilitet over tid? Både sosial posisjonsteori og kulturteori har bidratt med innspill i hvordan fenomenet bør forklares, på ulike måter og i ulik grad. Først virker Bourdieus kulturteoretiske innsikter relevant for å forstå det horisontale aspektet ved egenrekruttering.

2.5.1 Feltspesifikk kapital i eliteutdanninger

Som nevnt er Bourdieu opptatt av hvordan skillet mellom kulturell og økonomisk kapital er avgjørende for ens plassering i det han kaller det sosiale rom. I tråd med dette har han også systematisert hierarkiet i universitetssystemet (Bourdieu 1996b, 1996a), og slik vist hvordan de ulike eliteuniversitetene i Frankrike tiltrekker seg studenter fra forskjellige kulturelle fraksjoner.

Juss, medisin og til en viss grad også siviløkonomi er gamle, tradisjonsrike profesjonsutdanninger. Med utgangspunkt i Bourdieus teori kan en tenke seg at både jurister, medisiner og siviløkonomer har utviklet en felles kultur og gruppeidentitet som overføres fra generasjon til generasjon, og som ikke er så lett å lære seg om en kommer utenfra. Egenrekruttering kan blant annet forstås som en konsekvens av slike overførte kulturelle kjennetegn, som medfører at det ofte faller seg naturlig å studere det samme som det foreldrene har gjort, spesielt om en har vokst opp med foreldre i maktfeltet, der reproduksjonen er ekstra sterk.

Ifølge Bourdieu følger alle felt samme mønster; den horisontale dimensjonen skiller den intellektuelle polen fra den kommersielle polen, mens den vertikale skiller de mest anerkjente (øverst) fra de minst anerkjente (nederst) (Broady 1998:1-12). Hierarkiet av ulike typer kapital varierer samtidig mellom ulike felt. De grunnleggende kapitaltypene er virkningsfulle i alle felt, men den relative verdien de har varierer (Bourdieu og Wacquant 1993:83). For å forstå eliteutdanningene som del av egne felt, må en slik tenke relasjonelt; en student eller en institusjon er medlem av et felt kun i den grad de selv opplever og produserer feltets virkninger (Bourdieu og Wacquant 1993:214, 82), og et felt kan dermed ikke forstås som noe statisk. Det økonomiske felt kan for eksempel endre seg når det blir vanligere med utdanning for å legitimere økonomiske verdier.

Hansens (2000) resultater i hennes studie av karakterforskjeller på jussutdanningen kan forstås ut ifra Bourdieus teori om felt. Som nevnt mener hun at fordelene av å ha juristforeldre for karakterer på studiet blir sterkere senere i studieløpet, og at dette tyder på at de med juristforeldre tjener på å ha klassebaserte egenskaper av ikke-faglig art. Disse læres ikke i løpet av studietiden (da ville forskjellene vært større i begynnelsen av studieløpet), men får mer relevans lenger ut i studiene da evalueringsformene er mer varierte (Hansen 2000:179).

Men også ut ifra sosial posisjonsteori kan en se for seg at hvis målet er å unngå nedadgående sosial mobilitet, vil det rasjonelt sett lønne seg å velge samme utdanning som foreldrene, fordi en har tilgang på førstehåndskunnskap om utdanningen, og sannsynligvis også arbeidsmarkedet som følger den konkrete utdanningen.

2.5.2 Rasjonelle valg av utdanningstyper?

Samuel L. Lucas (2001) tar som nevnt til orde for en rasjonell forståelse av horisontale utdanningsvalg, ved å hevde at kvalitative utdanningsvalg er vel så viktig som kvantitative, og kritiserer dermed mye rasjonell teori for kun å ta utgangspunkt i utdanningsvalg som en linje av valg om å fortsette/ikke fortsette. Ved å lansere det han kaller «Effectively maintained inequality», hevder han at når et utdanningsnivå har blitt universelt, vil sosial bakgrunn virke i horisontale valg på dette nivået, fordi middelklasseforeldre vil prøve å få barna sine inn i prestisjetunge utdanninger fremfor andre på samme nivå. Van de Werfhorsts (2010) funn kan tolkes på lignende vis, han finner som nevnt at egenrekruttering er økende og en viktig forklaring for klassemessig reproduksjon i Nederland.

Hvis en følger Erikson og Jonssons (1996) versjon av den rasjonelle forklaringen kan det også gi mening å snakke om horisontale utdanningsvalg. De anerkjenner i større grad enn de strengt rasjonelt orienterte teoretikerne, som Breen og Goldthorpe (1997), at kulturelle forskjeller har betydning, i sin analyse av utdanning og ulikhet i Sverige. Ifølge dem kan foreldres utdanningstype og utdanningsnivå gjøre at de gir spesifikke råd basert på egne erfaringer, de kan hjelpe til med å navigere i utdanningssystemet og de kan gi kompetent hjelp til skolearbeid (Erikson og Jonsson 1996:23). Det er rasjonelt å bruke de ressurser en har tilgjengelig, og foreldres kunnskap om ulike utdanningstyper og etterfølgende arbeid er en slik ressurs. Boudons vektlegging av sosialt miljø (Boudon 1974:30) kan tolkes på liknende måte. Fordi barn av jurister vokser opp i et juristmiljø, vil det være rasjonelt å ikke bare velge høyere utdanning, men kanskje også juss, for å holde seg i samme miljø.

Det er likevel noe problematisk å argumentere for egenrekruttering i eliteutdanninger ut ifra et rasjonelt teoretisk ståsted. Alle de tre utdanningene jeg fokuserer på er anerkjente utdanninger som fører til godt betalte jobber. Fordi prinsippet om relativ risikoaversjon i hovedsak legger vekt på vertikal utdanningsoppnåelse, kan en tenke seg at det er like rasjonelt å velge alle tre utdanningene, uten å måtte risikere å oppleve sosial degradering.

Relativ risikoaversjon forklarer riktignok til en viss grad horisontale valg, da en har flere valgmuligheter om foreldrene er for eksempel litteraturvitere enn om de er jurister, hvis målet er å unngå nedadgående sosial mobilitet, selv om utdanningene er like lange. Men det betyr ikke at det nødvendigvis er mer rasjonelt å velge medisin enn juss, da en kan få bedre betalt som jurist, og statusen kan sies å være like høy. En kan også stille spørsmålstegn ved hvor rasjonelle ungdommer er og kan være når de velger utdanning – de kjenner for eksempel ikke fremtidens arbeidsmarked. Det er heller naturlig å tenke seg at utdanningsvalg skjer i en kombinasjon av bevisste og ubevisste prosesser.

Der de rasjonelt orienterte teoretikerne beskriver hvordan en rasjonelt bruker de sosiale ressurser en har hjemmefra, beskriver Bourdieu heller kroppsliggjorte disposisjoner som utgangspunkt for handling. Hvordan en oppfører seg, særlig i situasjoner der en «hører hjemme», er slik sett ikke rasjonelt planlagte, men faller heller «naturlig». Følger en Bourdieus teori, kan en tenke seg at rasjonelt funderte avgjørelser i større grad trer i kraft i situasjoner der en ikke føler seg hjemme, som et arbeiderklassebarn i en eliteutdanning, som kanskje i større grad må tenke og handle rasjonelt for å velge og gjennomføre en slik utdanning enn en som er vant med de sosiale og kulturelle kodene. Selve valget tar kan hende mindre plass hos sistnevnte, og hun trenger heller ikke å anstrenge seg i like stor grad for å gjennomføre.

Fra et rasjonelt ståsted kan dette synet kritiseres for å legge for lite vekt på strategiske valg hos overklassebarn og -foreldre. Bourdieu blir gjerne kritisert for å være deterministisk, selv om han selv hevder habitus-begrepet åpner opp for aktiv handling. Strategier for å peke seg inn mot prestisjetunge utdanningstyper når utdanningssystemet endrer seg, som de Lucas (2001) gjenfinner i USA, kan tyde på at slike strategiske mekanismer er virksomme i egenrekruttering i eliteutdanningene. Bourdieu har også blitt kritisert for å blande sammen kulturelle og økonomiske forklaringer i forståelsen av eliten, gjennom sitt habitusbegrep. Chan og Golthorpe (2007) mener i den forbindelse at en heller må trekke frem Webers klasse og stand for å forstå ulikhet i kulturelle vaner, og at forbruk av kultur ikke har noen sammenheng med økonomisk makt. Bourdieu selv mente han prøvde å overskride Webers skille mellom klasse og stand, og at kulturell og økonomisk kapital slik må forstås i sammenheng (Weiniger i Wright 2005:84). Andre bruker Weber og Bourdieu sammen, og jeg forstår dem som at felt og stand til en viss grad utfyller hverandre (Hansen 1995, Murphy 1988).

Begge de to hittil diskuterte retningene hevder altså eierskap til Webers teori. Kanskje kan Webers teori om stender og sosial lukning, og videreutviklingene av denne, dermed være fruktbar for å utlede hypoteser om egenrekruttering i eliteutdanningene. Fokus er her på både ulikt fordelt statusgruppekultur, og strategier for å utelukke andre grupperinger fra de prestisjetunge posisjonene.

2.5.3 Webers standsbegrep og eliteutdanningenes sosiale lukning

Webers beskrivelse av lukning er nært forbundet med det han kaller stender, eller statusgrupper, som han ser som en viktig komponent i maktfordelingen i samfunnet. Stender er grupperinger med liknende samfunnsmessig ære og prestisje, og er i motsetning til klasser, faktiske grupperinger som deler smak, livsstil, interesser og forbruksmønstre. Utdanning- eller yrkesgrupper utvikler gjerne slike likheter, og er typiske stender (Weber 2000:60, Hansen 1995:42, Helland 2004:52). Juss, medisin og siviløkonomi som profesjonsutdanninger, er slik både utdannings- og yrkesgrupper, og det er lett å tenke seg eliteutdanningene som stender.

Til forskjell fra markedets «saklige» interesser, innebærer standsordenen for Weber en rangering på grunnlag av ære og det han kaller standsmessig livsførsel (Weber 2000:65). I en beskrivelse som ikke er langt unna Bourdieus senere beskrivelse om feltspesifikk og kulturell kapital skriver han:

Nettopp av denne grunn aksepterer de standsprivilegerte grupper aldri virkelig uforbeholdent oppkomlingen, uansett hvor tilpasset hans livsførsel er deres egen. De aksepterer først hans etterkommere, som har blitt oppdratt i sin stands konvensjoner. (Weber 2000:66),

Ved å skille mellom formell rasjonalitet og subjektiv rasjonalitet, der den formelle er nært knyttet til formell likhet og formell frihet, viser Weber at i et system der det er prinsipielt sett like muligheter, favoriseres grupper med mye makt og prestisje, og gjensker slik materiell ulikhet (Murphy 1988:198). Gjennom formelt rasjonelle lover, byråkrati, og markedsprinsipper, kan stender som de jeg fokuserer på bestå, fordi deres suksess oppfattes som individuelle prestasjoner. I likhet med Bourdieu, forklarer han slik hvordan forskjeller i utgangspunkt miskjennes som evner, og i likhet med hos Boudon, skjer dette gjennom såkalte rasjonelle prinsipper. Hos Weber er ikke rasjonalitet *en* ting, og betydningen og virkningen varierer i ulike kulturer (Murphy 1988:195-218), mens Boudon og hans etterkommere ofte

ser ut til å operere med en universell forståelse. Et viktig poeng hos Weber er likevel at formelt rasjonelle eksklusjonsregler som er like for alle, opprettholder ulikhet.

Byråkratiseringen av kapitalismen gjennom utdanningssystemet fører til at akademiske grader blir hva adelig byrd en gang var, og danner grunnlaget for et privilegert, utdannet sjikt (Weber 2000:154).

Betyr dette at Webers teori om stender kan forene den kulturelle og det rasjonelle innfallsvinkelen på egenrekruttering til eliteutdanningene? Chan og Goldthorpe (2007) mener som nevnt at kulturelle vaner ifølge Weber ikke har sammenheng med økonomiske goder. De ser imidlertid ut til å benytte seg av en noe streng tolkning av Weber. Weber mente, i likhet med Bourdieus videreutvikling, at de privilegerte grupper har sterkest utviklet standskultur, og slik overfører makt, selv om han som idealtyper skiller klasse og stand fra hverandre. Klasser kan slik også være stender, men *behøver* ikke være det (Weber 2000:60). For å forstå fenomenet egenrekruttering virker det nødvendig å se kulturelle egenskaper i sammenheng med prestisjetunge posisjoner og utdanningsvalg. Hvis barn av jurister, leger og siviløkonomer har større sannsynlighet for bli nettopp jurister, leger og siviløkonomer, tyder det på at mer enn rasjonelle kalkulasjoner er årsaken. Også strategier for å opprettholde posisjoner og status kan imidlertid være virksomme. Og nettopp kombinasjonen kan være viktig for å forstå hvorfor egenrekrutteringen eventuelt er sterkere i eliteutdanninger enn i andre utdanninger.

Lukning i toppen

Mobilitet mellom grupper og individer, særlig i toppen, er hos både Bourdieu og Weber, begrenset av strategier for å opprettholde status. Allerede på begynnelsen av 1900-tallet skrev Weber om regulering av utdanningssystemet, langt unna og lenge før karakterkravene ble strammet inn på juss, medisin og siviløkonomi i Norge:

Når vi på alle områder hører høylytte krav om regulering av utdannelsen og innføring av eksamensordninger, er grunnen selvsagt ikke at det plutselig er våknet en "dannelsestrang". Grunnen er at man ønsker å begrense tilbudet til stillingene og å monopolisere dem til fordel for innehaverne av eksamenvitnesbyrd (Weber 2000:154-155).

Hvis en gruppe gir deltakerne spesielle muligheter og interesser, er det sannsynlig at det sosiale kollektivet vil prøve å maksimere sine belønninger ved å unngå at andre har adgang,

og slik føre til at egenrekrutteringen består (Hansen 1995:44, Murphy 1988). Murphy beskriver konkret hvordan dette arter seg for utdanningene jeg fokuserer på:

The monopolization by corporatist credentialled groups today is accomplished initially through the use of the formal educational credentials of the school system and then, in the case of the most strongly organized corporatist groups – the professions, through the credentials issued by the corporation itself. These certificates are conspicuously displayed as guarantors of competence (Murphy 1988:186).

Murphys poeng er at særlig profesjoner som de jeg fokuserer på, effektivt unngår at den jevne borger har adgang ved å ha formelle utdanningskriterier knyttet til profesjonen, og ved å bruke loven til å fastsette formelle titler og dermed monopol på yrket. Institusjoner og regler som ekskluderer enkelte grupper er videre alltid legitimert gjennom universelle kriterier som ikke er relatert til hvor eller i hvilken gruppe en er født i, noe som fører til en spenning mellom behovet for å legitimere egen posisjon gjennom åpenhet, og målet om å reproducere seg selv sosialt (Parkin 1979:47). Colins (1979) mener at ved å være opptatt av å undersøke og diskutere hvorvidt utdanningssystemet er sosialt utjevnende, har en unngått å se hvordan den utdannede klasse selv konstruerer jobb kvalifikasjoner til sin egen fordel, og diskriminerer de som ikke bruker deres vokabular (Murphy 1988:163). Akademisk kunnskap er ifølge Collins uttrykk for en standskultur som danner basis for eksklusjon. Fordi utdanning ifølge han, ofte viser seg å ha liten sammenheng med yrkesprestasjoner, er det først og fremst et kulturelt grunnlag for lukning, heller enn en teknisk (Murphy 1988:13).

Bourdieu legger i større grad vekt på hvordan dette skjer gjennom disposisjoner og kulturelle koder, mens enkelte rasjonelt orienterte teoretikere som Lucas fokuserer på bevisste strategier. Tilsammen kan en med Weber og videreføringen av hans teori, tenke seg at kulturelle karakteristikk i over- og middelklassen brukes mer eller mindre bevisst for å sikre sine barn prestisjetunge utdanninger og yrker, og slik utestenger andre, blant annet gjennom utdanningssystemet og hierarkiet av utdanninger. Vedvarende egenrekruttering er slik med på å opprettholde betydningen av sosial bakgrunn for rekrutteringen til eliteutdanningene, selv om utdanningssystemet blir mer tilgjengelig for folk flest. Dette står i sterk kontrast til moderniseringsteoriens tro på utjevning gjennom like formelle muligheter.

Særlig medisin og juss kan forstås som stender eller felt, der det foregår sosial lukning. De har bygget seg opp over lang tid, er autonomt fra resten av den akademiske verden, og har

sine egne definisjonsstridigheter. De har slik sett også sin egen kapital, henholdsvis den medisinske kapital og den juridiske kapital, og en kan skille mellom de mer akademisk orienterte, og de som sikter seg inn mot markedet og oppdragsforskning. Det finnes også et hierarki der anerkjennelse og kjennskap til feltet teller. Å være barn av leger eller jurister kan slik gi fordeler i form av måter å snakke om og forstå juss eller medisin, som en kanskje har fått inn fra barnsben av, og som dermed ikke kan læres i løpet av et semester på universitetet. En kan tenke seg at det er forskjell på en amatør, som tross alle odds klarer å komme seg opp i det medisinske eller juridiske akademiske systemet, og en som er født inn i feltet, og selvsikkert og fritt benytter seg av faglige fraser.

Av de tre utdanningene jeg fokuserer på i denne oppgaven er siviløkonomi det yngste faget, og har kanskje i mindre grad enn juss og medisin etablert en stand eller en feltspesifikk kapital, selv om også siviløkonomutdanningen sikter seg mot en spesiell yrkesgruppe, og i likhet med leger og advokater er en beskyttet yrkestittel. Helland (2004) mener at privat sektor og siviløkonomi er mindre preget av «laugaktige særfordeler» enn samfunnsøkonomi og offentlig sektor, ved at sosial bakgrunn har mindre å si for suksess på arbeidsmarkedet her, og karakterer har mer å si. Han mener dette tyder på at direkte arv i større grad er akseptert i privat sektor, og at barn av næringslivets toppsjikt ikke i like stor grad er avhengig av en utdanning for å legitimere sin status (Helland 2004:300). Økningen i økonomisk orienterte utdanninger som siviløkonomi i Norge er i tillegg et mulig tegn på at dette er i endring, på den måten at slike utdanninger blir viktigere for å legitimere økonomisk kapital. Det er dermed likevel mulig å forvente egenrekruttering også på siviløkonomi. Tilveksten i studieplasser fører likevel mest sannsynlig til at egenrekrutteringen foreløpig ikke har vokst.

Ved å være en del av en fagspesifikk kultur fra tidlig alder og slik få formet sin habitus etter dette, ved å ha tilgang på fordeler som hjelp hjemmefra til å orientere seg i utdanningssystemet, og med oppfatninger av foreldrenes elitefag som mer prestisjetunge enn andre elitefag, kan egenrekruttering holde seg sterk uavhengig av endringer eller utvidelse i utdanningssystemet. Kanskje kan utvidelse av utdanningssystemet i takt med strengere karakterkrav til eliteutdanningene heller gjøre at egenrekrutteringen holder seg sterk, slik en kan forstå Lucas (2001) teori om «Effectively maintained inequality», Webers teori om sosial lukning og Bourdieus teori om felt. I samarbeid med foreldre, kan bevisste eller ubevisste strategiske trekk være å nettopp peile barna inn på samme eliteutdanning, om en vil unngå

sosial degradering ved å slippe for mange fra lavere klasser inn i eliteutdanningene, slik at de mister sin verdi.

Ut fra diskusjonen over, mener jeg at å utelukkende fokusere på rasjonelle strategier kan gi et mangelfullt bilde av egenrekruttering i eliteutdanningene, selv om disse elementene også kan ha betydning. Oppfattelsen av hva som gir høy status kan i en legefamilie være nettopp å bli lege, mens å bli siviløkonom er lenger ned på lista, til tross for at også denne utdanningen gir gode framtidsutsikter. Hvis det stemmer at det er mer sannsynlig å velge samme utdanning som sine foreldre enn andre eliteutdanninger, er det også interessant å undersøke om det foregår kryssende egenrekruttering, altså om barn av medisinerer i større grad velge juss eller siviløkonomi enn andre utdanninger på samme nivå og omvendt. Ut ifra diskusjonen over vil jeg anta at dette ikke er særlig utbredt. Oppgavens fjerde og femte hypotese er dermed:

H4: Egenrekruttering er stabil over tid og sterkere på juss og medisin enn på siviløkonomi.

H5: Tendensen til å velge samme utdanning som foreldrene er sterkere enn tendensen til å velge en av de andre eliteutdanningene, om en har foreldre med en av eliteutdanningene.

3 Data og metode

3.1 Datasettet

Det brukes kombinerte registerdata i denne oppgaven. Registerdata er omfattende offentlige kvantitative data samlet inn av offentlige instanser til ulike formål. Informasjon om inntekt kommer for eksempel fra skatteetaten, og informasjon om utdanning fra Nasjonal utdanningsbase (NUDB). Statistisk sentralbyrå (SSB) har samlet inn og aidentifisert dataene, og de er så bearbeidet ved Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo, opprinnelig til bruk i det tidligere gjennomførte prosjektet «Educational careers: Attainment, Qualification and Transitions to work». Dataene inneholder detaljert informasjon om alle personers høyest fullførte utdanning, i årene 1974 til 2011, og inneholdt opprinnelig 2,119,870 personer. Etter at jeg har operasjonalisert dem til å gjelde fullført utdanning ved 29 års alder, reduseres dataene til å gjelde årene 1980 til 2011, og datamaterialet består nå av i alt 1,922,789 personer.

Datasettet er godt egnet til å undersøke hypotesene utledet i forrige kapittel av flere årsaker. Datamaterialet inneholder informasjon om hele befolkningen, og gir slik et representativt bilde, der jeg unngår problematikk knyttet til frafall, feilrapportering eller lignende. Jeg har i tillegg detaljert informasjon om ikke bare individene, men også deres foreldres utdanning og inntekt over et langt tidsspenn.

Det er også svakheter knyttet til datamaterialet. Primært handler dette om at datamaterialet ikke i utgangspunktet er tenkt som statistikk til bruk i forskning, og jeg har dermed ikke alle bakgrunnsvariablene jeg kanskje kunne ønske meg. Jeg ikke har for eksempel ikke tilgang på kognitive ferdigheter/ karakterer i perioden, og kan slik ikke kontrollere for denne effekten.

3.2 Avhengig variabel

Avhengig variabel er fullført utdanning på master- eller doktorgradsnivå innen juss, medisin, siviløkonomi eller annen utdanning på tilsvarende nivå ved 29 års alder⁵. Referansekategori er ikke fullført utdanning på samme nivå ved 29 års alder. Variabelen er laget ved hjelp av SSBs «Norsk standard for utdanningsgruppering» (2000), med utdanningskoder på 8 nivåer der nivå 7 tilsvarer det som i dag heter master og 8 er doktorgrad. Kodene angir i tillegg

---

⁵ Studenter som har studert medisin utenlands er utelatt fra utvalget.

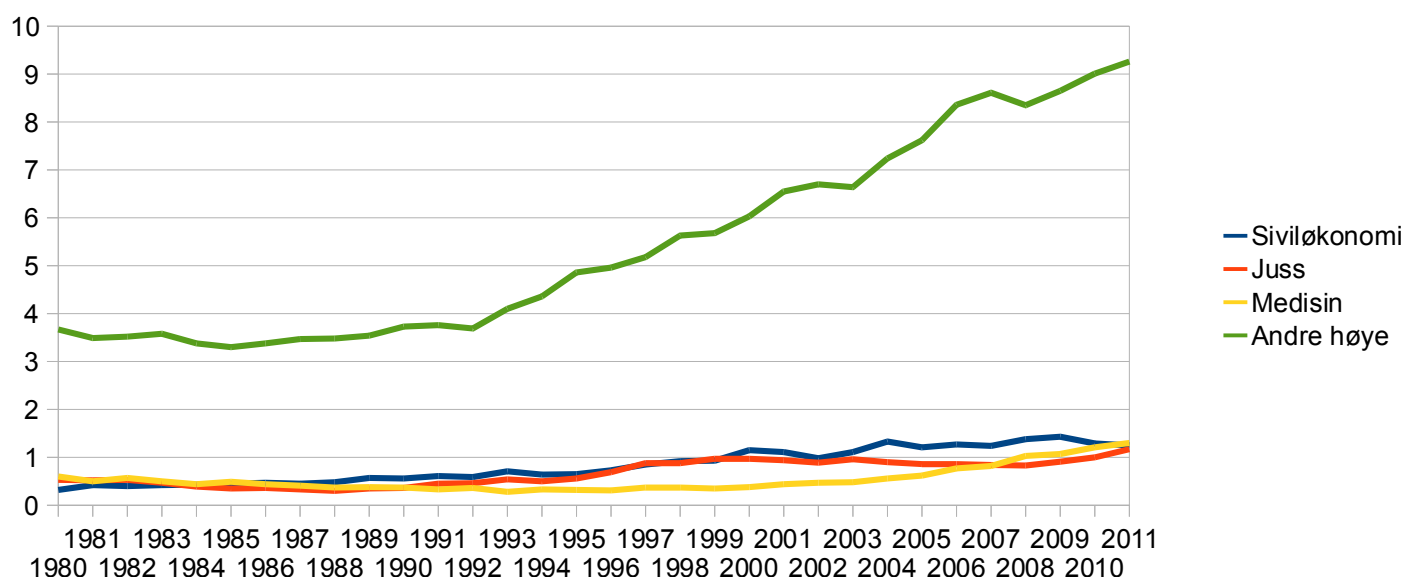
fagfelt og enkeltfag, noe som gjør det mulig å skille mellom fagene jeg fokuserer på i denne oppgaven. Juss og medisin er egne faggrupper i tillegg til enkeltfag, og slik enkle å skille ut, mens siviløkonomi har ulike navn ved ulike læresteder, og er dermed litt mer komplisert å definere.

For å kunne sammenligne med alle utdanninger på høyere nivå, og ikke bare de som er femårige profesjonsutdanninger, har jeg valgt å fokusere på fullført utdanning fremfor påbegynt. Mange utdanninger blir fullført uten at det nødvendigvis er klart hvilken i begynnelsen av studieløpet, og ikke alle går videre fra bachelor til master (tidligere cand mag og hovedfag). Dette gjelder til tider også juss og siviløkonomi. På juss var det en periode opptak til både første og andre avdeling, slik at noen brukte 1. avdeling for eksempel som grunnfag i en cand mag, og ikke alle som påbegynte utdanningen fullførte som jurister. For økonomistudentene er det på lignende vis noen steder mulig å kun ta bachelor i fag som med master fører til siviløkonomitittel, og slik ikke alltid klart fra påbegynt utdanning hvem som velger en utdanning som kan lede til tittelen siviløkonom.

Jeg bruker likevel begrepet ”rekruttering” i oppgaven. Grunnen til det er at fokus i oppgaven er valg av eliteutdanninger fremfor andre utdanninger eller ingen utdanning, og sosial bakgrunns sammenheng med slike valg. Jeg er slik ikke primært interessert i hvem som gjennomfører utdanningene kontra hvem som ikke gjennomfører. De som faller fra underveis blir slik ikke fanget opp av mine analyser.

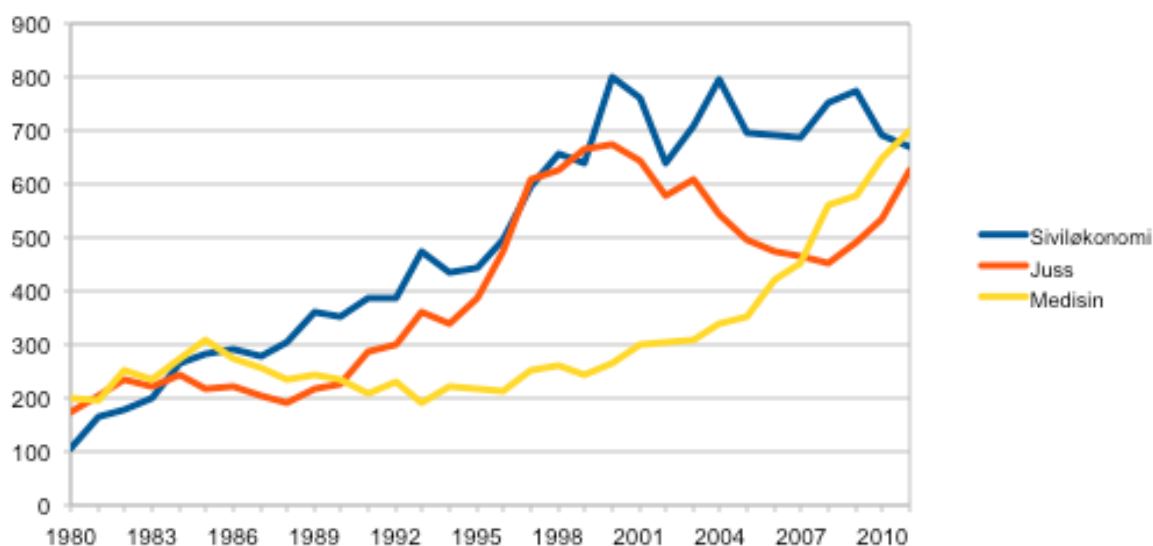
Det er to årsaker til at jeg har valgt å se på fullført utdanning ved 29 års alder. For det første for å ha et stabilt målepunkt, der jeg tar utgangspunkt i alder i tillegg til fullført utdanning. For det andre har jeg valgt nettopp 29 år for å få med flest mulig som har rukket å fullføre de relevante utdanningene. Det er ikke uvanlig i Norge å vente ett eller to år etter videregående før en eventuelt begynner å studere, samt å bruke noe lenger tid på utdanningene enn de tiltenkte år. Utdanningene jeg fokuserer på har i tillegg til tider hatt (og har) svært høye opptakskrav, og mange bruker dermed tid mellom videregående og studiestart på å forbedre vitnemål.

Figur 2. Andel 29-åringer som har fullført en juss-, medisin-, siviløkonomi-, eller annen utdanning på samme nivå 1980-2011.

Det kommer fram av figuren at det har vært en økning i andel utdannede på masternivå i perioden, samt en økning i alle de tre utdanningene jeg fokuserer på. Det blir også tydelig at det er en relativt liten del av hvert kull som tar utdanning på dette nivået i det hele tatt, og spesielt innen juss, medisin og siviløkonomi, som så vidt har kommet seg over 1 prosent. Økning i elitefagene kommer imidlertid ikke tydelig frem av figuren, og jeg har derfor laget en oversikt i antall ferdige ved 29 års alder ved de tre eliteutdanningene:

Figur 3. Andel 29-åringer som har fullført en juss-, medisin-, og siviløkonomiutdanning 1980-2011.

Her kommer det frem at det har vært en mer enn tredobling av antall uteksaminerte kandidater ved juss, medisin og siviløkonomi i perioden. På juss og siviløkonomi skjedde økningen blant de som ble uteksaminert på åtti- og nittitallet, mens det på medisin særlig har vært en økning de siste årene.

3.3 Teoretisk interessante variabler

Spesielt interessante uavhengige variabler i denne oppgaven, er mål på sosial bakgrunn, som er foreldres inntekt og utdanning. Hansen (1999) understreker viktigheten av å operasjonalisere sosial bakgrunn på en måte som er relevant for problemstillingen, og som er forankret i sosiologisk teori. En alternativ måte å måle sosial bakgrunn på, kunne vært ved foreldres yrke eller klassebakgrunn, som er mer vanlig (Godthorpe 2007, Wright 2005, Hansen, Flemmen og Andersen 2009). Jeg har imidlertid ikke tilgang på foreldrenes yrke så langt tilbake i tid som jeg er interessert i, mens jeg har gode data på foreldres inntekt og utdanning i hele perioden. Foreldres inntekt har også vist seg å være et relevant mål på sosial bakgrunn, med robuste effekter over ulike design (Wiborg 2011:38). I denne oppgaven er jeg i tillegg spesielt interessert i om foreldres inntekt har en selvstendig effekt på valg av eliteutdanninger, og om egenrekruttering, altså om foreldre har samme utdanning som barna, er markant i perioden. Jeg mener dermed at operasjonaliseringen gir gode verktøy til å gjøre analyser ut fra oppgavens problemstilling.

3.3.1 Foreldres inntekt

Det er beregnet gjennomsnittlig inntekt for far og mor hver for seg når barnet er 10-18 år gammelt. Fars og mors gjennomsnittlige inntekt er så summert i en variabel, som til slutt er delt inn i desiler, relativt til barnets fødselsår. Desil nummer en er slik de ti prosent med lavest inntekt i Norge, og desil nummer ti er de ti prosentene med høyest inntekt i Norge (Hansen 2008:4).

Tabell 1. Gjennomsnittlig inntektsdesil hos foreldre i utvalget (0-9).

	Gjennomsnitt	Standardavvik
Ikke høyere	4,39	2,82
Siviløkonomi	6,42	2,63
Juss	6,77	2,57
Medisin	6,81	2,64
Andre høyere	6,22	2,69

Et relevant spørsmål her er om det er rimelig å anta at ungdommer mellom 10 og 18 år tar viktige utdanningsvalg, og dermed hvor viktig den økonomiske situasjonen i familien er på dette tidspunktet. I og med at en på dette stadiet må bestemme seg for studiespesialisering eller yrkesfag i videregående opplæring, og dermed må ta stilling til muligheten til senere utdanning, mener jeg det er relevant. Ifølge både teori og tidligere forskning er henholdsvis tidlig sosialisering og tidlige utdanningsvalg viktige. I tillegg fanger variabelen opp mer enn ett målepunkt, og kan dermed fange opp økonomisk svingninger (Bourdieu og Passeron 2006, Boudon 1974, Erikson og Jonsson 1996:222, Hansen 2008:4).

Jeg måler foreldres inntekt på to forskjellige måter i denne oppgaven. For det første bruker jeg informasjon om foreldres inntekt som en kontinuerlig variabel, der jeg måler den relative effekten av å ha foreldre med høyere inntekt på sannsynligheten for å ha studert en av utdanningen. For det andre koder jeg variabelen om til dummyvariabler, slik at jeg kan skille ut effektene av å ha foreldre i de ulike inntektsgruppene. Jeg kan slik undersøke om det er en signifikant forskjell på det å ha foreldre i eksempelvis øverste og nestøverste inntektsdesil for å velge en av utdanningene, og om denne forskjellen er større for de som har gjennomført en eliteutdanning enn de som har gjennomført en annen utdanning på masternivå.

3.3.2 Egenrekruttering

I denne oppgavene er både foreldres utdanningslengde målt i år, og egenrekruttering, det vil si om foreldrene har samme utdanning som barna, viktig. Begge deler måles ved hjelp av «Norsk standard for utdanningsgruppering» (2000). Egenrekruttering er målt ved om foreldrenes fagfelt samsvarer med barnas, dersom barna har en av utdanningene som undersøkes i denne oppgaven. Variablene er laget på samme måte som med avhengig variabel, ved hjelp av SSBs «Norsk standard for utdanningsgruppering» (2000), men her med

utgangspunkt i foreldrenes utdanningskoder når barna er 16 år gamle. Både mors og fars utdanning er med, men det er gjort et dominansutvalg slik at fars utdanning er lagt til grunn, men der mors utdanning teller hvis hun har en av eliteutdanningene og far ikke har dette.

Denne operasjonaliseringen gjør at jeg også kan undersøke sannsynligheten for å velge hver av utdanningene om en har foreldre med en av de andre utdanningene. Jeg kan altså undersøke om det er større sannsynlighet for å studere medisin om en har juristforeldre og omvendt, siviløkonomi om en har medisinfoforeldre og omvendt, samt de andre relevante kombinasjonene.

Tabell 2. Prosentandel med foreldre i eliteutdanninger i utvalget

	Prosent
Ikke høyere foreldre	93,36
Siviløkonomi foreldre	0,4
Juss foreldre	0,55
Medisin foreldre	0,76
Andre høyere foreldre	4,91

3.3.3 Foreldres utdanningslengde

Foreldres utdanningsnivå er kodet om til en kontinuerlig variabel der antall år utdanning utover grunnskole måles. Variabelen har dermed verdiene 0, 2, 3, 9, 11 og 15, der 0 er ingen utdanning utover grunnskole og 15 er doktorgrad. Foreldres utdanningslengde er i denne oppgaven ikke viet fullt like mye oppmerksomhet som foreldrenes økonomi og egenrekruttering. Grunnen til det er en antakelse om at utdanningene ikke skiller seg like mye ut i forhold til foreldre utdanningslengde som de gjør i forhold til foreldres økonomi og egenrekruttering. Foreldres utdanningslengde er likevel en teoretisk interessant variabel, da den kan vise særtrekk ved utdanningene jeg fokuserer på, og kan forklare noe av betydningen av foreldres inntekt.

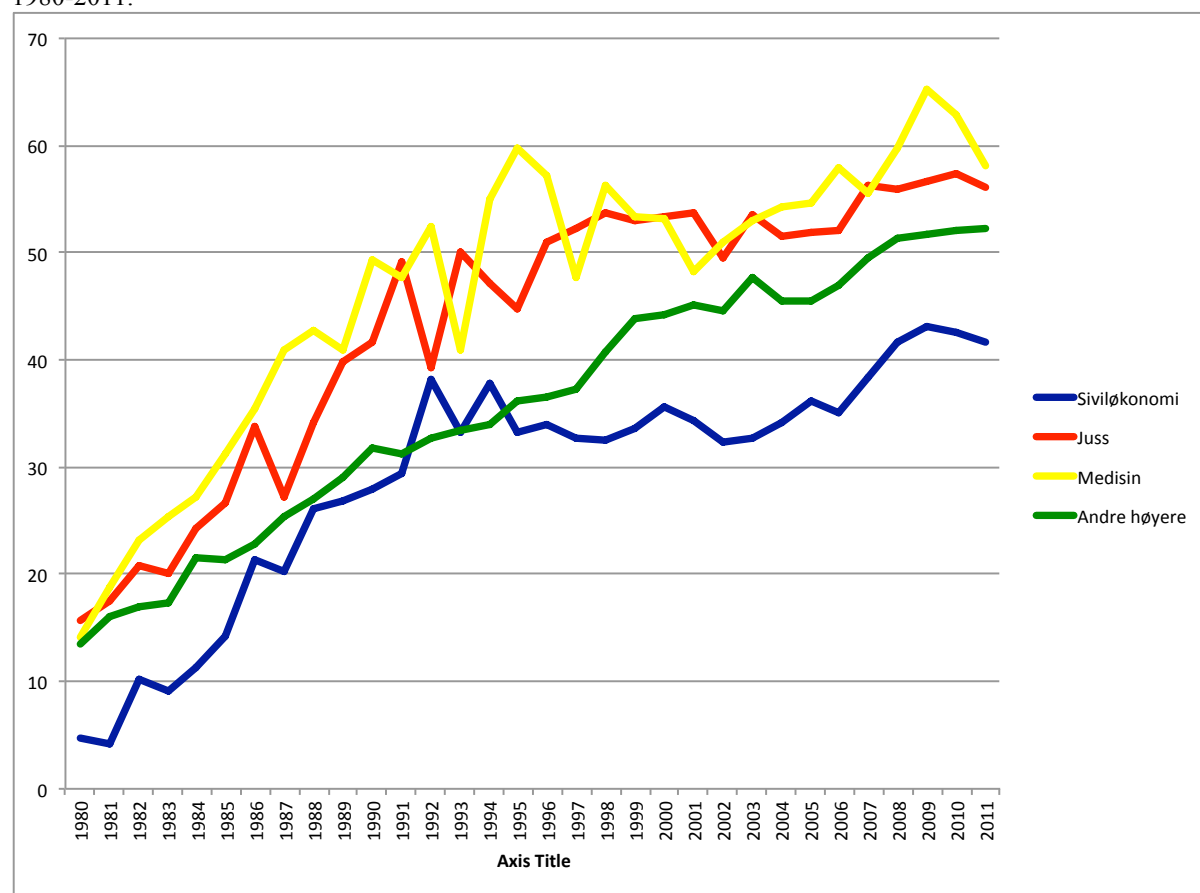
Tabell 3. Gjennomsnittlig utdanningslengde hos foreldre utover grunnskole i utvalget.

	Gjennomsnitt	Standardavvik
Ikke høyere	3,15	3,3
Siviløkonomi	6,35	6,35
Juss	7,28	3,96
Medisin	8,27	3,81
Andre høyere	6,84	3,3

3.4 Kjønn

Kvinner er kodet 0 og menn er kodet 1. Kjønn er kontrollvariabel i oppgaven⁶. Det er stort sett kontrollert for kjønn i analysene i denne oppgaven, og både kvinner og menn med informasjon om både mor og far er med i analysene. Kvinneandelen i høyere utdanning har imidlertid økt mye i perioden, noe som kan by på problemer hvis det er slik at kvinner og menns rekrutteringsmønstre i forhold til sosial bakgrunn skiller seg sterkt fra hverandre horisontalt og vertikalt. Med utgangspunkt i tidligere forskning (Breen, Luijkx, Walter og Polak 2010:46, Hansen 2008) har jeg liten grunn til å mistenke dette, men jeg gjennomfører likevel enkelte separate analyser for menn og kvinner.

Figur 4. Prosentandel kvinner i juss-, medisins-, siviløkonomiutdanning og andre utdanninger på masternivå 1980-2011.

⁶ Jeg har gjort enkelte analyser der jeg undersøker effekten av å være ikkevestlig innvandrere for sannsynligheten for å velge en av eliteutdanningene, og hvorvidt dette påvirker oppgavens resultater. Effektene er her svært små eller ubetydelige, med unntak av på medisin de siste ti årene. Temaet er i tillegg for stort til å ta med her, men kan være interessant å gå videre med.

Figuren viser at det hele veien har vært flere kvinner på juss og medisin enn på andre utdanninger på samme nivå samlet, mens siviløkonomi hele veien har hatt færre. På juss og medisin er kvinner i 2011 i klart flertall, mens de på andre utdanninger så vidt har kommet seg over 50 prosent. Økningen i perioden er generelt sterk.

3.5 Analytisk strategi

Jeg har valgt å både sammenligne de aktuelle utdanningene med andre utdanninger på samme nivå, og med de som ikke har en utdanning på nivå 7 eller 8 ved samme alder. Først og fremst er det interessant å undersøke om juss-, medisin- og siviløkonomiutdanningene skiller seg ut fra utdanninger på samme nivå. Dette er grupper som er naturlige å sammenligne grunnet relativt lik sammensetning. Samtidig er det, som vist i tabellen i begynnelsen av kapittelet, en relativt liten del av befolkningen som velger å ta utdanning på dette nivået i utgangspunktet. Ved å bruke de som ikke tar utdanning på høyere nivå som referansekategori, kan jeg sammenligne de uavhengige variablenes effekt på andre utdanninger på høyere nivå med samme variablers effekt på juss- medisin- og siviløkonomiutdanningene. Jeg kan altså både vise endring over tid i rekruttering til høyere utdanning i Norge i det hele tatt, og hvordan dette skiller seg ut fra endring over tid i rekruttering til de tre utdanningene jeg har valgt å fokusere på.

3.5.1 Endring over tid

Endring over tid er vist ved å gjøre separate analyser for hvert år, som så er satt sammen i grafer for å illustrerer retningen på endringen. Et alternativ kunne vært å dele opp i tidsperioder, men med detaljerte registerdata over et så stort tidsspenn som jeg har, ser jeg ingen grunn til å ikke undersøke endring så detaljert som mulig. Ved hjelp av såkalte looper, har jeg kjørt analyser for hvert enkelt år i en operasjon. Resultatene for hvert enkelt år lagres så som objekter, og kan lagres i programmet xcel, hvor de blir bygget om til grafer og tabeller. I enkelte analyser er imidlertid noen år slått sammen. Dette er gjort i tilfeller der det ikke er nok observasjoner for enkelte av årene, som der kvinner analyseres for seg i årene før kvinner for alvor kom inn høyere utdanning i Norge.

3.6 Metode: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse

Metoden som benyttes i oppgaven er multinomisk logistisk regresjon. Logistisk regresjon er en multiplikativ modell, det vil si at effektene av endring måles relativt heller enn absolutt

(Skog 2004:390). Metoden har etter hvert blitt svært populær i studier av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsoppnåelse, da en heller enn å studere lineære regresjoner av år med utdanning, kan undersøke overganger fra et nivå til et annet (Breen og Jonsson 2005). Små kategorier kan i enkelte tilfeller overdrive slike relative effekter, og absolutte effekter er da relevante å ta med (Skog 2010:393). Med store registerdata som det jeg jobber med, er det imidlertid sjeldent et problem⁷. Jeg vil først kort gjøre rede for binomisk logistisk regresjon, da multinomisk logistisk regresjon er et spesialtilfelle av logistisk regresjon.

Binomisk logistisk regresjon benyttes fremfor ordinær lineær regresjon (OLS) i tilfeller der avhengig variabel er dikotom. Avhengig variabel er da kvalitativ fremfor kvantitativ, og flere av forutsetningene for lineær regresjon er brutt. Viktigst kan ikke sammenhengen mellom avhengig og uavhengige variabler forventes å være lineær (Tuft 2000:17, Skog 2010:353). Å velge en utdanning og å ikke velge en utdanning er en slik dikotom, kvalitativ variabel. En kan ikke forvente at sannsynligheten for å velge en utdanning påvirket av for eksempel effekten av foreldres inntekt stiger eller synker like mye uavhengig av hvor stor eller liten denne sannsynligheten var på forhånd. Fordi en enten velger eller ikke velger en slik utdanning, og avhengig variabel ikke kan bli større enn 1 eller mindre enn 0, er det heller naturlig å tenke seg at en slik sammenheng er svak til å begynne med, så blir sterkere, og til slutt avtar, lik en s-kurve.

Logistisk regresjon omgår dette problemet ved å gjøre en logaritmisk omkodning av odds, og slik konstruere en avhengig variabel som går fra minus uendelig til pluss uendelig. Dette gjøres i to trinn. Først fjernes øvre grense på den avhengige variabelen ved å regne om til forholdet mellom andelen som har egenskapen og egenskapen som ikke har den, også kalt odds (odds går fra 0 til pluss uendelig):

$$\text{Odds} = p/1-p$$

Så fjernes nedre grense ved å gjøre en logaritmisk omkodning av oddsen:

---

⁷ Uobservert heterogenitet har vært diskutert som et mulig problem ved bruk av logistisk regresjon. Det kan være flere, uobserverte faktorer som spiller inn. Se blant annet Mood (2009).

$$\text{Logit}(p) = \log(p/1-p)$$

Resultatet er log odds, eller logit-skalaen. Når denne er 0 betyr det at like mange observasjonseenheter har og ikke har egenskapen som beskrives av avhengig variabel. Positive verdier betyr at over 50 % har denne egenskapen, og negative verdier betyr at under 50 % har denne egenskapen. Logit-skalaen er strukket ut, slik at forskjellen mellom to logiter er større jo større andelen er. En lineær sammenheng mellom variablene er dermed oppnådd, selv om resultatet er at det er vanskelig å tolke logit substansielt (Skog 355-358). Modellen som brukes i binomisk logistisk regresjon kan betegnes slik:

$$L = \ln(p/1-p) = b_0 + b_1x_1 + \dots + b_nx_n + e$$

L er logiten, altså logaritmen av oddsen. B0 er konstantleddet, altså logiten når alle de uavhengige variablene i modellen er lik 0. X er de uavhengige variablene, mens n er koeffisientene for de uavhengige variablene. E står for feilleddet (Tuft 2000:24).

Når avhengig variabel har flere enn to verdier, men ikke kan rangeres på noen meningsfull måte, kan en utvide den logistiske regresjonsmodellen til multinomisk logistisk regresjon (Tuft 2000:54). I denne oppgaven er jeg interessert i flere enn *en* utdanning, men det gir ingen mening å rangere de ulike utdanningene seg imellom. Avhengig variabel er dermed på nominalnivå, og består av fem kategorier: siviløkonomi, juss, medisin, andre utdanninger på høyere nivå, og ingen utdanning på høyere nivå.

Fordi logistisk regresjon bygger på forholdet mellom sannsynligheten for at en egenskap er tilstede og sannsynligheten for at en egenskap ikke er tilstede (oddsratio), må en se på to og to verdier. Regresjonskoeffisienten i multinomisk logistisk regresjon uttrykker hvordan de uavhengige variablene påvirker sannsynligheten for å ha 1 på den avhengige variabelen sett i sammenheng med referansekategorien (Tuft 2000). I denne oppgaven uttrykker regresjonskoeffisienten hvordan de uavhengige variablene påvirker sannsynligheten for å ha studert de ulike utdanningene juss, medisin, siviløkonomi og andre utdanninger på samme nivå, sett i sammenheng med å ikke ha tatt utdanning på høyere nivå (i noen tilfeller er andre utdanninger på samme nivå referansekategori, og de uten høyere utdanning er utelatt). Dette kunne en også gjort ved å gjøre separate analyser for hver utdanning. Fordelen ved å gjøre det

i en operasjon, er at en enkelt kan teste effektene av de uavhengige variablene på de ulike verdiene av den avhengige variabelen.

Regresjonskoeffisientene i logistisk regresjon er som nevnt ikke direkte tolkbare, men sier noe om retningen og den relative styrken på en sammenheng. Selv om oddsrater er lettere å tolke substansielt enn logit, begrenser jeg meg i denne oppgaven til å vise resultater av analysene i logits, og enkelte steder regne om til sannsynligheter.

4 Sosial bakgrunn og rekruttering til siviløkonomi-, juss-, og medisinstudiet

Oppgavens overordnede mål er å undersøke trender i forholdet mellom sosial bakgrunn og rekruttering til utdanningene siviløkonomi, juss og medisin. Jeg vil undersøke om juss, medisin og siviløkonomi skiller seg ut i sosial bakgrunns betydning for rekruttering til faget, og hvordan dette eventuelt har endret seg over tid. For å finne ut av dette vil jeg sammenligne effekten av foreldres inntekt og utdanning på sannsynligheten for å begynne på disse utdanningene, med den samme effektens betydning for sannsynligheten for å begynne på en annen utdanning på høyere nivå, og å ikke ta en slik utdanning i det hele tatt. Jeg er hovedsakelig interessert i betydningen av foreldrenes inntekt, utdanningslengde og såkalt egenrekruttering, altså om studentene har foreldre med samme utdanning. I dette kapittelet skal jeg vise og kommentere endel slike analyser.

I kapittel 2 gikk jeg gjennom tidligere forskning og teori på området. Tidligere forskning viste at juss, medisin og siviløkonomi har markert seg som skjevfordelte i forhold til sosial bakgrunn, og at egenrekrutteringen er sterk. Undersøkelser som er gjort over mer enn ett tidsrom, tyder også på stabilitet i dette bildet. I teorikapittelet tok jeg særlig utgangspunkt i Boudons og Bourdieus teorier og videreutviklinger av disse, men også Weber, i forsøk på å konstruere hypoteser om endring i rekruttering til eliteutdanningene over tid. Ut i fra teorier om sterk reproduksjon i maktfeltet, og frykt for sosial degradering, antok jeg at barn av høyt lønnede foreldre har ekstra stor sannsynlighet for å velge en av utdanningene jeg fokuserer på i denne oppgaven. I motsetning til stabiliteten som antydes i noe tidligere forskning på de spesifikke utdanningene (Hansen 1999, Frøseth 2006, Knutsen 2001), mente jeg at denne utviklingen til en viss grad ville følge ulikhet i samfunnet. Med utgangspunkt i Webers standbegrep og teori om sosial lukning og Bourdieus teori om felt, antok jeg at videre at egenrekrutteringen vil holde seg sterk i hele perioden jeg undersøker.

I første del av kapittelet vil jeg undersøke hvorvidt sosial bakgrunn hos de som har gjennomført juss, medisin og siviløkonomi skiller seg ut fra de som ikke har gjennomført de aktuelle utdanningene. I kapittelets andre del går jeg over til å undersøke trender i denne eventuelle skjevheten. I kapittelets tredje del går jeg inn på egenrekruttering, altså om det er større sannsynlighet for å ha gjennomført de enkelte utdanningene om foreldrene har samme

utdanning, og trender i en eventuell slik effekt. Jeg vil så undersøke om resultatene skiller seg ut for kvinner og menn, på en måte som kan sies å ha betydning for sammenhengen mellom sosial bakgrunn og rekruttering til juss, medisin og siviløkonomi. Til slutt vil jeg regne noen av resultatene om til sannsynligheter, for å illustrere konkrete forskjeller mellom ulike grupper.

Resultatene i logistisk regresjon er som forklart i metodekapittelet vanskelig å tolke direkte, da koeffisientene viser relative og ikke absolutte tall. Det går likevel an å si noe om styrken og retningen på resultatene, og om det er signifikante forskjeller fra referansekategorien. Jeg vil stort sett fremstille trendene jeg finner i grafer, slik at retningen på utviklingen over tid blir enkel å følge med på⁸. Jeg vil i tillegg regne noen av resultatene om til sannsynligheter, slik at resultatene blir direkte tolkbare.

De to første hypotesene gjort rede for i forrige kapittel så slik ut:

H1: Betydningen av foreldrenes inntekt er sterkere for de som har studert juss, medisin eller siviløkonomi enn de som har studert andre utdanninger på masternivå, eller ikke har en utdanning på masternivå. Betydningen av foreldres inntekt vil vise en trend som følger ulikhet mellom høyt lønnede og lavt lønnede i utvalget.

H2: Foreldres utdanningslengde har mer å si for medisin enn andre utdanninger på høyere nivå, mindre for siviløkonomi, og like mye for juss. Dette er stabilt over tid.

Jeg mente altså at betydningen av foreldres inntekt vil være sterkere blant de som har gjennomført en juss-, medisin-, og siviløkonomutdanning enn andre utdanninger på samme nivå, og de som ikke gjennomfører en utdanning på samme nivå, og at betydningen vil vise en kurvlineær trend. I tillegg mente jeg at betydningen av foreldres utdanningslengde vil være stabil, og sterkere for medisinstudentene enn de som tar utdanninger på samme nivå, ikke signifikant forskjellig for jusstudenter og andre studenter på samme nivå, og at foreldres utdanning vil ha mindre betydning for siviløkonomene enn andre utdanninger på samme nivå.

---

⁸ Da jeg ikke har regnet ut om det er statistiske forskjeller mellom hvert enkelt år, er grafene ment som illustrasjoner på utviklingsretninger, heller enn bevis på endring fra ett år til ett annet.

For alle tre utdanningene antok jeg at foreldres utdanningslengde vil ha større betydning enn for de som ikke har gjennomført en utdanning på masternivå.

Aller først vil jeg undersøke om det er slik at betydningen av foreldres inntekt og utdanning skiller seg ut for rekrutteringen til juss, medisin og siviløkonomi, før jeg går over til å se på trender.

4.1 Det store bildet

Tabell 4 viser en multinomisk logistisk regresjonsanalyse for årene 1980 til og med 2011, der avhengig variabel er avsluttet utdanning i juss, medisin og siviløkonomi og andre utdanninger på samme nivå ved 29 års alder, mens foreldres utdanning, foreldres inntekt og kjønn er tatt med som uavhengige variabler. I modell 1 er det ikke kontrollert for foreldres utdanning, mens dette er gjort i modell 2. Referansekategori er dermed en kvinne som ikke har utdanning på høyere nivå, med foreldre med grunnskoleutdanning og 0 kroner i inntekt.

Tabell 4. Multinomisk logistisk regresjon av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldreinntekt og kjønn (modell 1), og foreldreutdanning (modell 2). Ikke utdanning på masternivå som referansekategori.

		Modell 1		Modell 2	
		B	S.E.	B	S.E.
Siviløkonom					
Kjønn		0,701 ***	(0,017)	0,716 ***	(0,017)
Foreldreinntekt		0,280 ***	(0,003)	0,162 ***	(0,004)
Foreldreutdanning				0,161 ***	(0,002)
Konstant		-6,633 ***	(0,025)	-6,739 ***	(0,026)
Juss					
Kjønn		0,071 ***	(0,018)	0,089 ***	(0,018)
Foreldreinntekt		0,341 ***	(0,004)	0,178 ***	(0,004)
Foreldreutdanning				0,211 ***	(0,003)
Konstant		-6,854 ***	(0,029)	-7,001 ***	(0,029)
Medisin					
Kjønn		0,001	(0,020)	0,033	(0,021)
Foreldreinntekt		0,349 ***	(0,005)	0,131 ***	(0,005)
Foreldreutdanning				0,290 ***	(0,003)
Konstant		-7,153 ***	(0,034)	-7,556 ***	(0,035)
Andre høyere					
Kjønn		0,406 ***	(0,007)	0,426 ***	(0,007)
Foreldreinntekt		0,246 ***	(0,001)	0,091 ***	(0,001)
Foreldreutdanning				0,211 ***	(0,001)
Konstant		-4,388 ***	(0,010)	-4,589 ***	(0,010)
N		1848699	1786776		
ll		-5,79e+05	-5,31e+05		
chi2		68299,603 ***	1,34e+05 ***		
* p<0.05, ** p		<0.01, ***	p<0.0		

Først og fremst er konstantleddet i alle tilfeller kraftig negativt. Dette viser at det er en negativ sammenheng mellom å ha foreldre som ikke har utdanning utover grunnskole, ikke har inntekt, å være kvinne og å ta utdanning på masternivå. Ellers er kjønnsvariabelen positiv i alle tilfeller, med unntak av på medisin, der den ikke er signifikant. Dette viser at det i alt har vært flere menn enn kvinner som har tatt utdanning på masternivå i Norge i perioden 1980 til 2011, også innenfor juss og siviløkonomi. På medisin har dette jevnet seg ut i perioden.

I modell 1 er koeffisienten for foreldres inntekt positiv og signifikant i alle fire tilfeller, og det er altså en positiv sammenheng mellom å ha foreldre med høy inntekt, og å velge alle de

aktuelle utdanning fremfor å ikke velge utdanning på masternivå i det hele tatt. I modell 2 blir det tydelig at denne effekten holder seg positiv også med kontroll for foreldres utdanning, samt at det er en positiv sammenheng mellom å ha foreldre med høy utdanning og å studere alle de aktuelle utdanningene fremfor å ikke ta utdanning på masternivå. I tråd med hypotese 1 ser det ut til at sammenhengen mellom foreldres inntekt og valg av utdanning er sterkere på medisin, siviløkonomi og juss enn på andre utdanninger på samme nivå, mens sammenhengen mellom foreldres utdanning og valg av egen utdanning ser ut til å være sterkere enn andre på samme nivå kun på medisin. For å undersøke om det er signifikante forskjeller mellom de aktuelle utdanningene og andre utdanninger på samme nivå, gjennomfører jeg en multinomisk logistisk regresjonsanalyse der utdanninger på samme nivå er referansekategori, og de som ikke har en slik utdanning er utelatt fra analysen.

Tabell 5. Multinomisk logistisk regresjon av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldreinntekt og kjønn (modell 1), og foreldreutdanning og (modell 2). Andre utdanninger på masternivå som referansekategori.

		Modell 1		Modell 2	
		B	S.E.	B	S.E.
Siviløkonom					
Kjønn		0,701 ***	(0,017)	0,716 ***	(0,017)
Foreldreinntekt		0,280 ***	(0,003)	0,162 ***	(0,004)
Foreldreutdanning				0,161 ***	(0,002)
Konstant		-6,633 ***	(0,025)	-6,739 ***	(0,026)
Juss					
Kjønn		0,071 ***	(0,018)	0,089 ***	(0,018)
Foreldreinntekt		0,341 ***	(0,004)	0,178 ***	(0,004)
Foreldreutdanning				0,211 ***	(0,003)
Konstant		-6,854 ***	(0,029)	-7,001 ***	(0,029)
Medisin					
Kjønn		0,001	(0,020)	0,033	(0,021)
Foreldreinntekt		0,349 ***	(0,005)	0,131 ***	(0,005)
Foreldreutdanning				0,290 ***	(0,003)
Konstant		-7,153 ***	(0,034)	-7,556 ***	(0,035)
Andre høyere					
Kjønn		0,406 ***	(0,007)	0,426 ***	(0,007)
Foreldreinntekt		0,246 ***	(0,001)	0,091 ***	(0,001)
Foreldreutdanning				0,211 ***	(0,001)
Konstant		-4,388 ***	(0,010)	-4,589 ***	(0,010)
N		1848699	1786776		
ll		-5,79e+05	-5,31e+05		
chi2		68299,603 ***	1,34e+05 ***		
* p<0.05, ** p		<0.01, ***	p<0.0		

I tabell 5 blir det tydelig at det er en positiv signifikant effekt av foreldres inntekt og valg av de tre eliteutdanningene sammenlignet med andre utdanninger på samme nivå, og at denne effekten er sterkest på juss. Effekten av foreldrenes utdanning viser i tråd med hypotese 2 et litt mer komplisert bilde; her er effekten av foreldres utdanning på å studere siviløkonomi negativ sammenlignet med andre utdanninger på høyere nivå, positiv på medisin og nesten uten betydning på juss (ikke signifikant på 0,1 prosents nivå). Kjønnsvariabelen er nå positiv på siviløkonomi og negativ på juss og medisin, noe som viser at det i perioden har vært flere menn på siviløkonomi enn på andre utdanninger på samme nivå, og flere kvinner på juss og medisin enn på andre utdanninger på samme nivå. Effekten av foreldres inntekt endrer seg fra modell 1 til modell 2. For medisin blir effekten av foreldres inntekt svakere kontrollert for foreldres utdanning, noe som tyder på at foreldres utdanning forklarer mye av forskjellen mellom medisinstudenter og andre studenter på masternivå. På siviløkonomi går endringen

andre vei, og betydningen av foreldres inntekt blir, sammenlignet med andre utdanninger på masternivå, sterkere, kontrollert for foreldres utdanning. På juss er det lite endring fra modell 1 til modell 2, noe som ikke er veldig overraskende, tatt i betraktning at betydningen av foreldres utdanning på juss ikke skiller seg nevneverdig fra andre utdanninger på masternivå.

Jeg kan altså bekrefte deler av de første to hypotesene; foreldrenes inntekt har signifikant sterkere betydning for de som har gjennomført de tre eliteutdanningene enn de som har gjennomført andre utdanninger på samme nivå, og enn de som ikke har gjennomført en utdanning på masternivå. Foreldres utdanning har som forventet størst betydning på medisin, for juss ikke større enn andre på samme nivå, og for siviløkonomi mindre betydning enn for andre utdanninger på samme nivå. For alle tre utdanningene er koeffisienten for foreldres utdanning signifikant forskjellig fra de som ikke har tatt utdanning på masternivå.

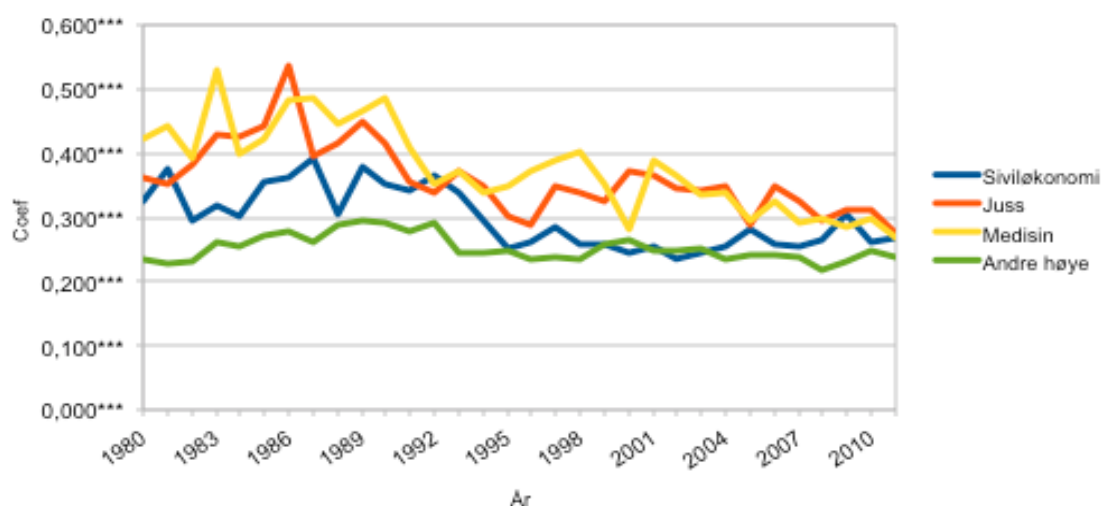
Resultatene var forventet ut ifra tidligere forskning på området, der det har kommet fram at foreldres inntekt har større betydning for alle de tre utdanningene enn andre utdanninger på samme nivå (Knutsen 2001, Frøseth 2006). Foreldres utdanning har vist seg å ha større betydning for medisin enn juss (Knutsen 2001), og betydningen av foreldres utdanning har vist seg å være mindre for siviløkonomi enn for andre utdanninger på samme nivå (Frøseth 2006).

Betydningen av foreldres inntekt var også forventet både ut ifra prinsippet om relativ risikoaversjon, der en vil oppnå samme posisjon som sine foreldre, og kulturinspirerte forklaringer, der reproduksjonen vil være ekstra sterk i øvre nivåer. Ut ifra begge teoretiske retninger vil dette bidra til å opprettholde ulikhet. Betydningen av foreldres utdanning er også mulig å forstå ut ifra begge teoretiske retninger. Siviløkonomi var inntil nylig en kortere utdanning, og prinsippet om relativ risikoaversjon kan slik bety at utdanningen er for ”lav” for de med foreldre med høyere utdanning. Utdanningenes plassering langs en horisontal akse kan ifølge den kulturelle retningen også være med på forklare ulikhetene. Siviløkonomi er i større grad en utdanning med berøringspunkter til det private næringslivet, og befinner seg slik i større grad på den økonomiske siden enn juss og medisin. Kulturell kapital, her forklart gjennom utdanning, er ikke like viktig i økonomisk-orienterte miljøer. Betydningen av foreldres utdanning kan til slutt forstås intuitivt på den måten at karakternivået på utdanningene teller. Medisin har ekstra høye opptakskrav, og høyt utdannede foreldre kan være en fordel for å oppnå gode karakterer.

4.2 Trender i betydningen av foreldres inntekt

Som formulert tidligere i oppgaven er jeg først og fremst interessert i trender i bildet beskrevet ovenfor. I hypotese 1 antok jeg at betydningen av foreldres inntekt ville vise en utvikling i tråd med endringer i forholdet mellom øverste og nederste inntektsdesil i utvalget i perioden. Som vist i kapittelet om teori og tidligere forskning er denne utviklingen kurvlineær; den stiger noe for de som er 29 år på begynnelsen av 80-tallet, synker så for de som er 29 på begynnelsen av 90-tallet, og stiger så fra midten av 90-tallet. For å finne ut av om rekrutteringen til eliteutdanningene følger et lignende mønster, gjennomfører jeg en multinomisk logistisk regresjonsanalyse for hvert enkelt år fra 1980 til 2011, for hver av de tre utdanningene, og alle andre utdanninger på samme nivå:

Figur 2. Trender i rekruttering til eliteutdanningene, etter foreldreinntekt. 1980-2011.

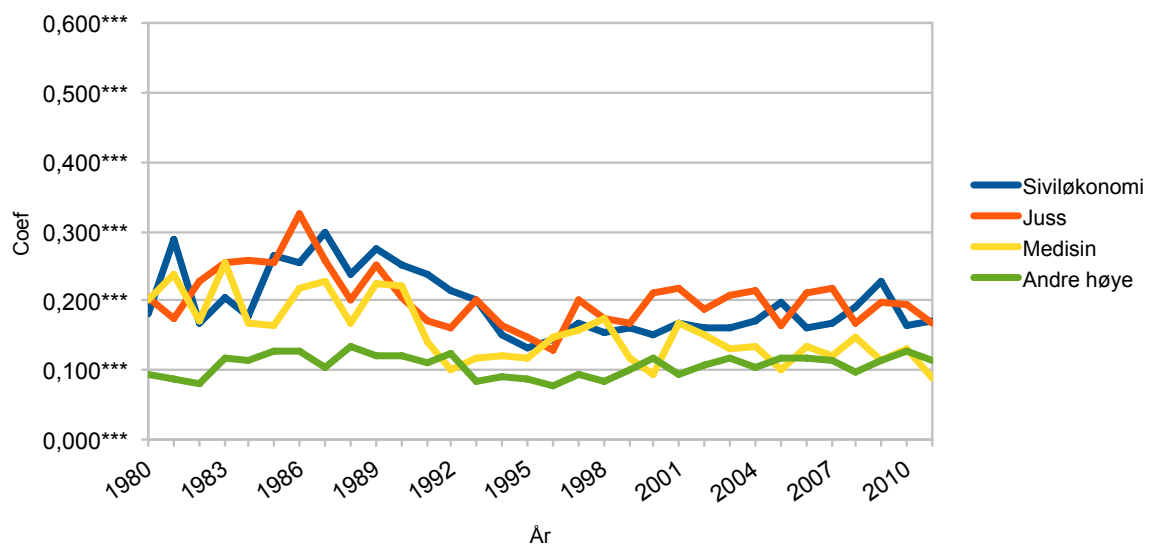

Multinomiske logistiske regresjoner for hvert år av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldreinntekt, og kjønn. Ikke utdanning på masternivå som referansekategori.

Figuren viser at betydningen av foreldres inntekt er høy på eliteutdanningene og på andre utdanninger på masternivå, og høyere for eliteutdanningene enn for andre utdanninger på masternivå, og at den er synkende, særlig på eliteutdanningene. Betydningen av foreldres inntekt for å ha studert medisin er høyt oppe og øker noe på begynnelsen av 80-tallet, og synker så noe fra begynnelsen av 90-tallet og ut perioden. Juss har et lignende mønster, mens siviløkonomi holder seg noe lavere nede. Også på siviløkonomi har betydningen av foreldres inntekt en økning på 80-tallet som flater ut på 90-tallet. For andre utdanninger på masternivå holder betydningen seg relativt stabilt over hele perioden, men også denne ser ut til å øke noe på 80-tallet, og så flate ut.

Utviklingen er med andre ord ikke særlig kurvlineær. Det er riktignok en økning på begynnelsen av perioden, som så avtar, men etter dette ser det heller ut til at foreldres inntekt har fått synkende betydning. Analysene er imidlertid ikke kontrollert for utdanning, noe som kan gi en skjev fremstilling. Vi vet allerede at foreldres utdanning forklarer noe av betydningen av foreldres inntekt, og det kan i tillegg være at denne effekten har endret seg i perioden. Jeg gjør derfor igjen multinomiske logistiske regresjonsanalyser for alle år, denne gangen kontrollert for foreldres utdanning.

Figur 3. Trender i rekruttering til eliteutdanningene, etter foreldreinntekt og utdanning. 1980-2011.

Multinomiske logistiske regresjoner for hvert år av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldreinntekt, foreldres utdanningslengde og kjønn. Ikke utdanning på masternivå som referansekategori.

Grafen ligner på den over, men her går særlig linjene som illustrerer juss og siviløkonomi noe opp i siste del av perioden. Det blir igjen tydelig at utdanning forklarer mye av effektene av foreldres inntekt, da koeffisientene er lavere her enn i forrige modell. Grafene i denne figuren viser også i større grad et kurvlineært bilde, som ikke avviker så altfor mye fra grafen presentert tidligere i oppgaven; den viser en økning på åttitallet, og en nedgang på nittitallet som så øker igjen. Økningen på nittitallet er imidlertid relativt lav, og det holder seg ganske stabilt etter dette, med unntak av for medisin, der betydningen gradvis nærmer seg andre utdanninger på samme nivå mot slutten av perioden.

Årsaken til at jeg forventet et kurvlineært mønster, var at jeg så for meg en sammenheng mellom ulikhet i rekruttering og ulikhet generelt i samfunnet. Jeg mente at mindre ulikhet ville føre med seg mindre betydning av foreldres inntekt, i tråd med Boudons (1974) sosiale posisjonsteori, og Hansens (2008) funn. Jeg finner delvis støtte for denne antakelsen. Betydningen av foreldres inntekt følger i første halvdel av perioden oversikten over ulikhet i utvalget vist i kapittel 3, men jeg ser kun en svak tilsvarende økning i slutten av perioden for juss og siviløkonomi, og en nedgang for medisin. Dette betyr at det kan være andre mekanismer som spiller inn, som antall plasser og inntaksregler på utdanningene.

Utviklingen på særlig juss og siviløkonomi ser imidlertid ikke ut til å følge mønsteret i økning av studieplasser, med unntak av den første nedgangen i betydningen av foreldres inntekt, som skjedde parallelt med en jevn økning i antall plasser. Etter dette har antallet plasser fortsatt å øke, uten at dette gir seg utslag i betydningen av foreldres inntekt. I takt med den største økningen av plasser på juss, for de som er ferdige på midten av 90-tallet og etter dette, får foreldres inntekt for eksempel noe større betydning og stabiliserer seg. På siviløkonomi har det vært en jevn økning i antall plasser hele perioden, som avtar i styrke på midten av 90-tallet, og stabiliseres på 2000-tallet, uten at dette gjenspeiles i betydningen av foreldres inntekt. Økningen i betydningen av foreldres inntekt for juss på 80-tallet, skjedde dessuten for kull som kom inn på et åpent studium, og den påfølgende nedgangen for kull som måtte forholde seg til karakterkrav.

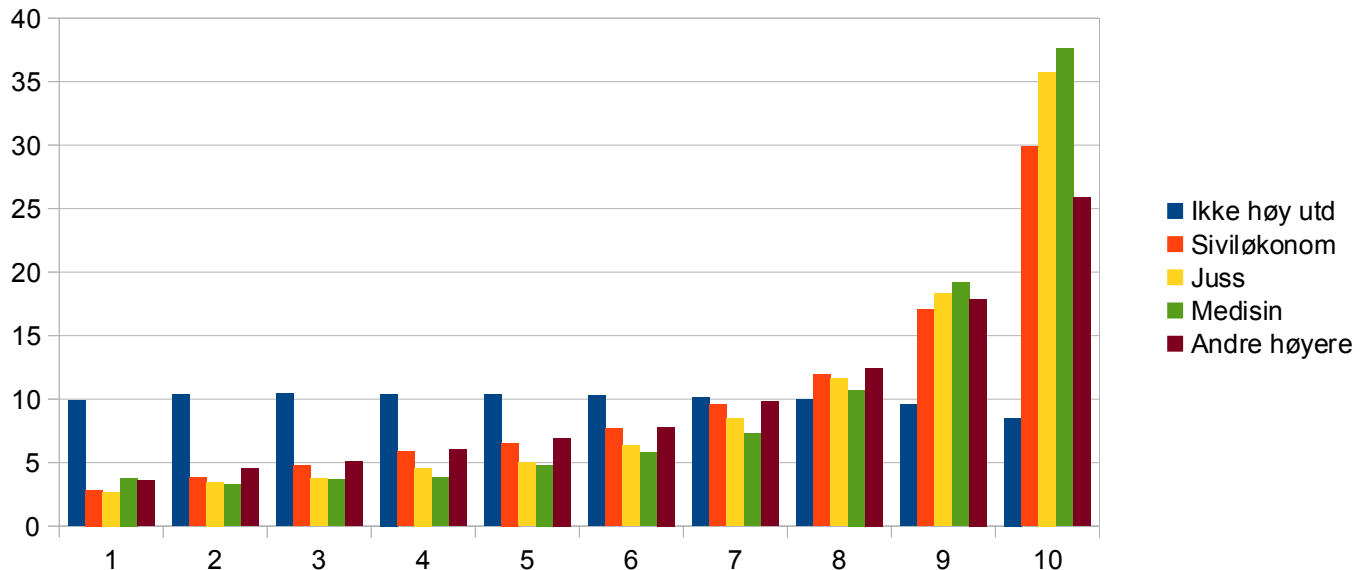
Betydningen av foreldres inntekt for å studere medisin følger i noe større grad mønsteret for antallet uteksaminerte studenter i perioden, selv om nedgangen i betydningen på slutten av 80-tallet skjer i en tid der antallet uteksaminert medisinstudenter står stille. Kanskje kan inntakskravene på medisin her spiller inn. De er ekstremt høye, og det er i mindre grad enn på juss og siviløkonomi mulig å «kjøpe» seg gode nok karakterer om en ikke i utgangspunktet har relativt gode karakterer, noe som gjør studiet mindre tilgjengelig, kun basert på foreldres økonomi. Dette stemmer med at foreldres utdanning har større betydning for rekruttering til medisin enn de andre to utdanningene. Endring i den økonomiske gevinsten av de tre utdanningene, der særlig jurister og siviløkonomer har fått tilgang til høyere lønninger kan også føre til at de rikeste i større grad søker mot juss og siviløkonomi, om de vil holde seg i samme klasse som sine foreldre.

4.3 Inntektsdesiler

Som nevnt i metodekapittelet måler jeg inntekt i denne oppgaven på to forskjellige måter. Hittil har jeg vist betydningen av foreldres inntekt ved hjelp av en kontinuerlig variabel. I kapittelet om teori og tidligere forskning kom det fram at særlig de med foreldre i de øverste inntektsgruppene tar høyere utdanning på masternivå i økende grad når det blir flere plasser (Hansen 2008). Kombinert med at foreldres inntektsnivå har ekstra stor betydning for utdanningene jeg fokuserer på, kan dette bety at sannsynligheten for å studere juss, medisin og siviløkonomi vil være større jo høyere inntektsnivå hos foreldrene. Ved å operere med dummyvariabler for foreldres inntekt kan jeg undersøke nærmere om det er slik at noen inntektsgrupper skiller seg ut som spesielt betydningsfulle for rekrutteringen til enkelte fag.

Først har jeg laget en deskriptiv oversikt over foreldres inntektsnivå i desiler for de enkelte fagene:

Figur 5. Inntektsdesiler 1-10.

Foreldres inntekt brutt ned i desiler for de som har studert juss, medisin, siviløkonomi, andre utdanninger på masternivå og de som ikke har en utdanning på masternivå ved 29 års alder, 1980-2011.

Som beskrevet i metodekapittelet er inntektsdesilene konstruert slik at desil nummer 1 er de ti prosent dårligst betalte i befolkningen, desil ti er de ti prosent best betalte i befolkning, og

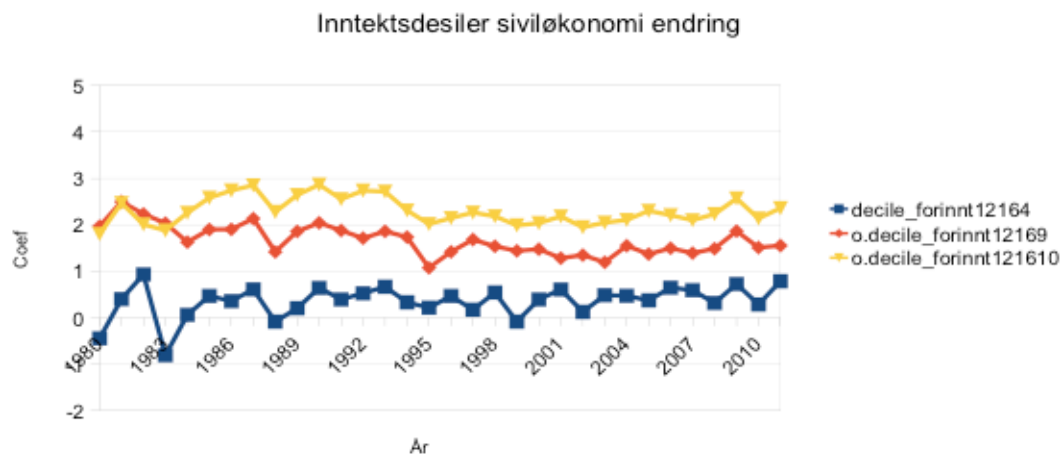
deretter. De blå søylene i figuren viser prosentandeler med foreldre i de ulike desilene for de som ikke har utdanning på masternivå, og som vi ser ligger alle rundt ti prosent.

Det blir her tydelig at inntektsnivået er høyere i eliteutdanningene enn andre utdanninger på høyere nivå, og enn i befolkningen forøvrig. Det blir også klart at andelen med foreldre i øverste inntektsdesil skiller seg ut for eliteutdanningene. Av de som studerer medisin har for eksempel nesten 38 prosent foreldre i den øverste inntektsgruppen, mot 26 prosent av de som tar andre høyere utdanninger og ti prosent i resten av befolkningen. Blant studenter i andre utdanninger på høyere nivå, er stigningen i inntekt også jevnere fra desil til desil enn i eliteutdanningene, der det særlig er de øverste desilene som skiller seg ut. Motsatt er det få i eliteutdanningene som har foreldre i de nederste inntektsdesilene.

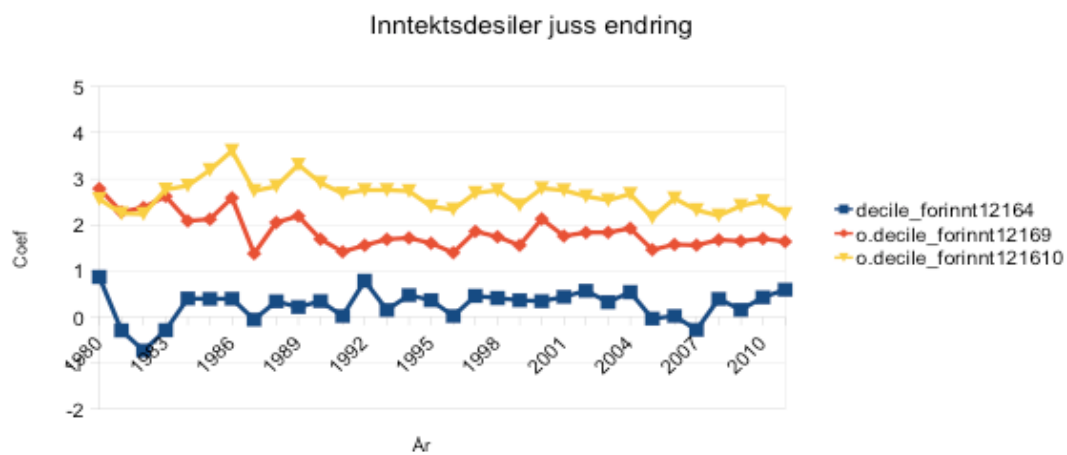
Dette bildet sier imidlertid lite om kontrollerte effekter eller trender over tid. For å undersøke hvorvidt dette har endret seg i løpet av perioden gjennomfører jeg igjen multinomiske logistiske regresjonsanalyser, denne gangen med inntektsdesilene som dymmyvariabler, slik at jeg kan se endring i betydningen av foreldres inntektsnivå mer detaljert enn jeg har gjort hittil.

Flere av årene har det ikke vært nok av de som har studert juss, medisin og siviløkonomi med foreldre i de nederste inntektsdesilene, og de tre nederste inntektsdesilene er dermed slått sammen og brukt som referansekategori. Figurene 6, 7, 8 og 9 viser sammenhengen mellom å ha foreldre i ulike inntektsdesilene på sannsynligheten for å studere juss, medisin, siviløkonomi eller andre utdanninger på høyere nivå. Referansekategori er de som ikke har en utdanning på høyere nivå ved 29 års alder og som har foreldre i de tre nederste inntektsdesilene. Desilene som vises i figurene er nummer 4, 9 og 10, illustrert i figur 5.

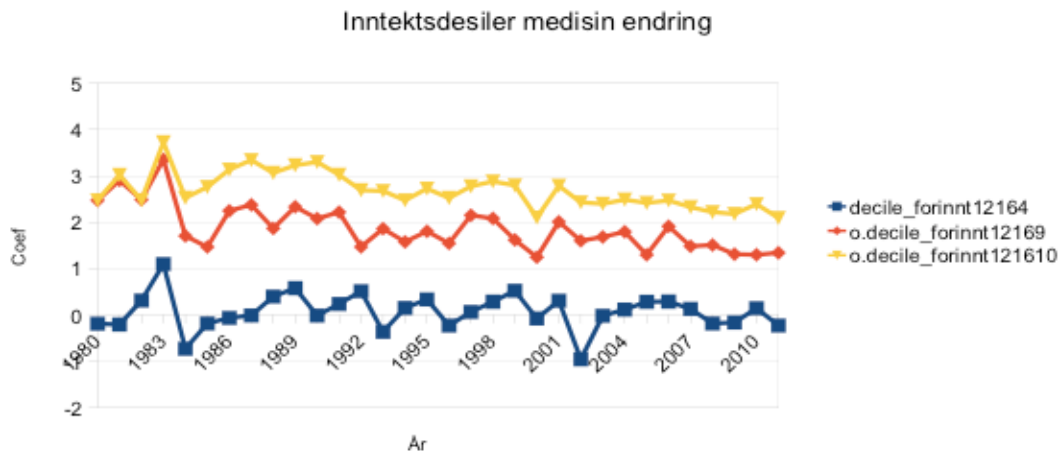
Figur 6. Siviløkonomi. Trender i betydningen av foreldres inntekt. Desil 4, 9 og 10. 1980-2011.

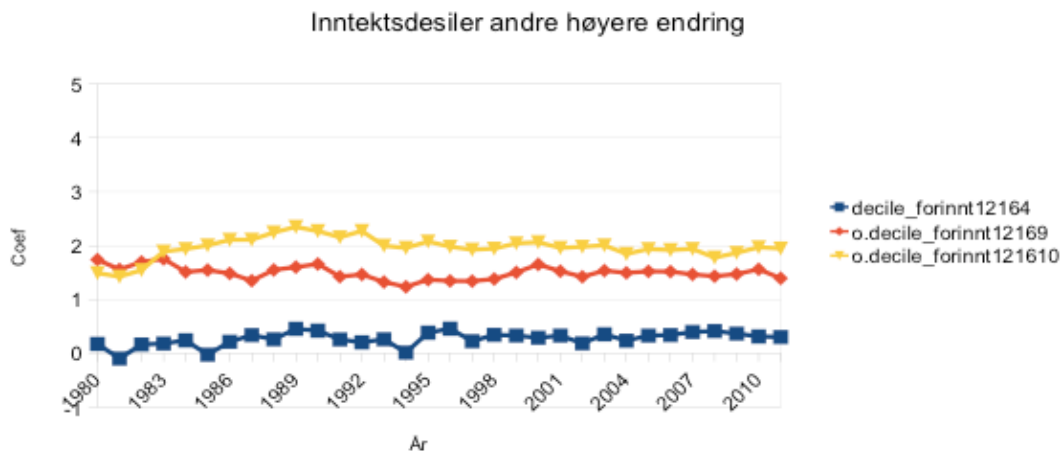
Figur 7. Juss. Trender i betydningen av foreldres inntekt. Desil 4, 9 og 10. 1980-2011.

Figur 8. Medisin. Trender i betydningen av foreldres inntekt. Desil 4, 9 og 10. 1980-2011.

Figur 9. Andre høyere. Trender i betydningen av foreldres inntekt. Desil 4, 9 og 10. 1980-2011.

Figurene viser at betydningen av å ha foreldre i de øverste inntektsdesilene på sannsynligheten for å studere juss, medisin og siviløkonomi er sterkere enn om en har foreldre i de tre nederste i hele perioden. Det er interessant nok også forskjell på effekten av å ha foreldre i niende og tiende desil, en forskjell som i tillegg har blitt sterkere. På begynnelsen av åttitallet fantes ikke en slik forskjell på noen av fagene, heller ikke på andre utdanninger på høyere nivå. Det har altså foregått en slags indre segregering i rekrutteringen til fagene, der det å ha foreldre blant de aller høyest lønnede får sterkere positiv betydning enn å ha foreldre med lavere inntekt. Etter midten av åttitallet er utviklingen preget av stabilitet i alle fagene jeg tar for meg, med en svak nedgang i begge de to øverste desilers betydning. Denne tendensen er noe sterkere på medisin enn de andre fagene.

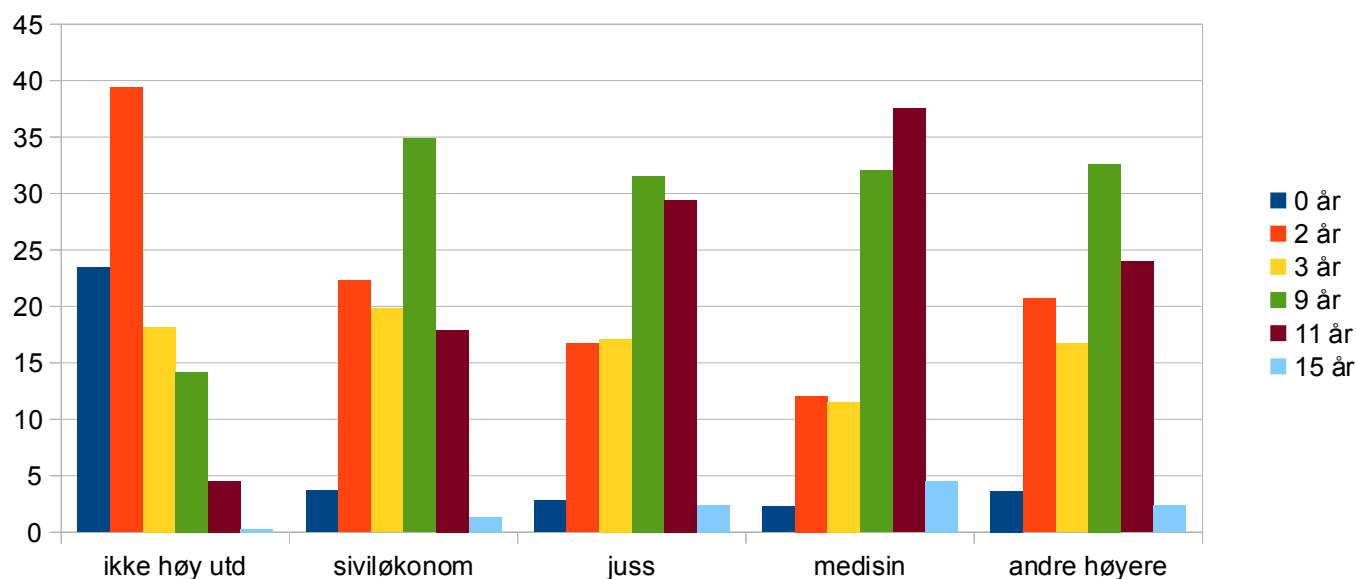
Effektene brukt ned i desiler ser ut til å være langt mer stabile enn de allerede viste effektene av foreldres inntekt sett under ett. Dette kan tyde på at de endringene vist i analysene der inntekt er målt som en kontinuerlig variabel, i større grad skyldes endringer i sannsynligheten for de med foreldre med lavere inntekt enn de med høyere.

For å forstå hvorfor det fikk større betydning å ha foreldre i øverste desil relativt til nest-øverste, kan igjen både endringer i forholdet mellom lavt og høyt lønnede og endringer i utdanningssystemet ha betydning. De som fullførte en utdanning på begynnelsen av 80-tallet tok viktige utdanningsvalg på 70-tallet, og det er også da foreldres inntektsnivå er målt. På denne tiden var det både en enorm ekspansjon i utdanningssystemet, og forskjellene økte. Det kan også hende at økningen i toppinntekter i perioden kan ha hatt betydning, men i og med at endringen har holdt seg stabil etter begynnelsen av åttitallet samtidig med at toppinntektene fortsatte å øke, virker det sannsynlig at også andre årsaker er virksomme. Endringen kan slik forstås både ut ifra sosial posisjonsteoris vekt på økonomiske forskjeller, og Bourdieus fokus på reproduksjonsstrategier. Ikke bare følger rekruttering til eliteutdanningene økonomiske forskjeller i samfunnet, økningen i antall plasser fører til at de aller rikeste i større grad peiler seg inn mot de mest prestisjetunge utdanningene. Dette stemmer også med Lucas (2001) teori om "effectively maintained inequality" og Webers teori om sosial lukning, der slike strategier er avgjørende.

4.4 Trender i betydningen av foreldres utdanning

Det ble klart i tabell 4 at betydningen av foreldres utdanning varierer mellom fagene. For siviløkonomi var betydningen negativ sammenlignet med andre utdanninger på høyere nivå, på medisin var den positiv, og på juss var det ikke signifikant forskjell fra andre utdanninger på masternivå. I figur 10 viser jeg en deskriptiv oversikt over foreldres utdanningslengde i utvalget.

Figur 10. Prosentvis utdanningslengde foreldre.

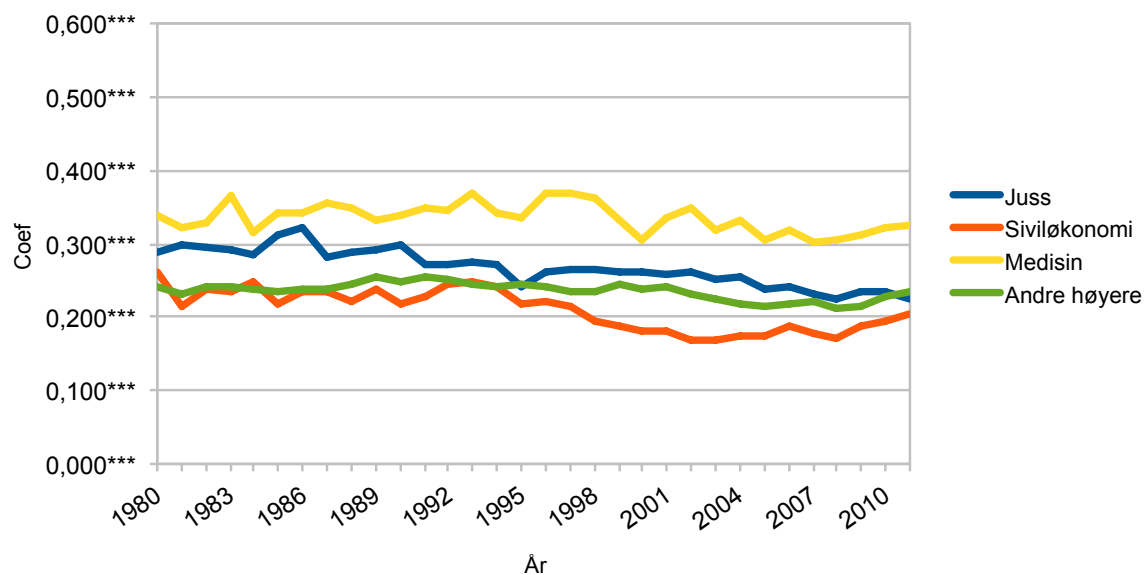
Utdanning er i denne oppgaven brukt som en kontinuerlig variabel. Det vil si at utdanning er målt i år utover grunnskole, heller enn i grader. Det er likevel ikke veldig vanskelig å oversette antall år til ulike nivåer. To år ut over grunnskole er ofte det samme som yrkesfaglig utdanning, tre år det samme som videregående, ni år det samme som en bachelor eller treårig høyskole, 11 år det samme som en mastergrad og femten år det samme som en doktorgrad. Som vist i figuren er to år utover grunnskole, altså yrkesfag, den vanligste fullførte utdannelsen for 29-åringer uten utdanning på masternivå 1980-2011.

I figuren kommer det som forventet fram at særlig medisinstudenter skiller seg ut med foreldre med høy utdanning, her er det flest foreldre med utdanning på masternivå. Siviløkonomi og juss skiller seg også klart ut fra resten av befolkningen, men juss skiller seg mindre fra andre utdanninger på masternivå. Blant de som har studert siviløkonomi har færre foreldre utdanning på masternivå enn blant de som har tatt en annen utdanning på samme nivå.

I hypotese 2 antok jeg at betydningen av foreldres utdanning ville holde seg stabilt over tid for eliteutdanningene. Årsaken til disse forventningene var at karaktersnittet har holdt seg relativt stabilt på medisin og siviløkonomi i perioden, mens det har blitt gradvis vanskeligere

å komme inn på juss. Tidligere forskning viste imidlertid at foreldres karakterer hadde synkende betydning for jusstudentene, og jeg antok dermed også her stabilitet. Jeg gjennomfører en multinomisk logistisk regresjonsanalyse for ett år av gangen, og setter det sammen i en graf. Avhengig variabel er igjen eliteutdanningene, mens foreldres utdanning, inntekt og studentenes kjønn er uavhengige.

Figur 10. Trender i betydningen av foreldres utdanning. Kontrollert for kjønn. 1980-2011.

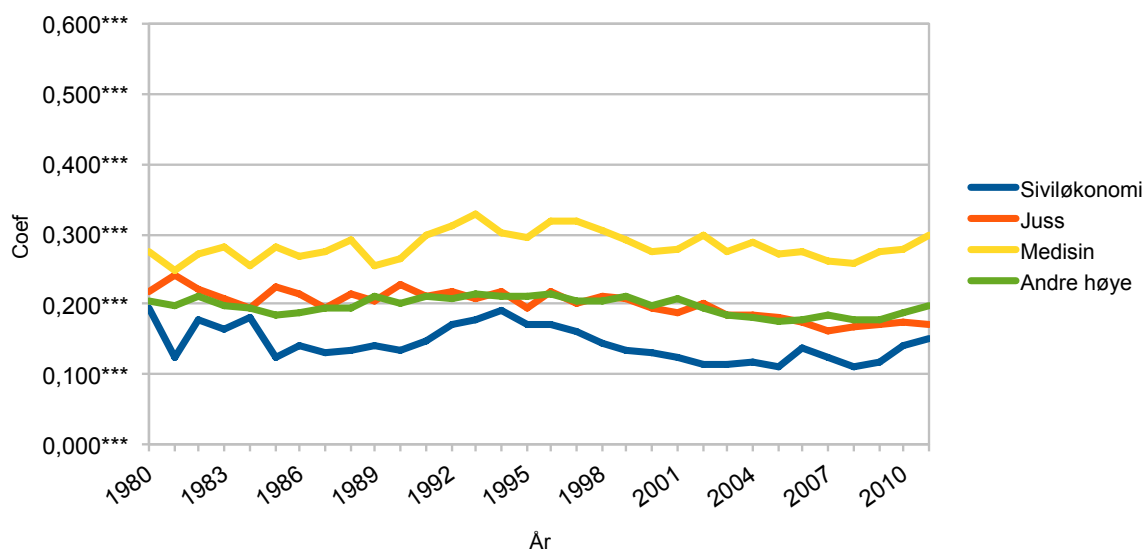

Multinomiske logistiske regresjoner for hvert år av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldres utdanningslengde og kjønn. Ikke utdanning på masternivå som referansekategori.

Figuren viser som allerede observert i tabell 4 og 5 at betydningen av foreldres utdanning for valg av type utdanning er sterkest for de som har studert medisin, at juss ikke ligger langt fra andre utdanninger på høyere nivå, mens betydningen av foreldres utdanning for valget av siviløkonomi er svakere enn for andre utdanninger på samme nivå. Det ser også ut til å være en noe synkende trend særlig på juss og siviløkonomi, mens medisin holder seg ganske stabilt. Som vist er betydningen av foreldres inntekt og utdanning påvirket av hverandre, og det kan her være hensiktsmessig å kontrollere for foreldres inntekt.

Figur 11. Trender i betydningen av foreldres utdanning. Kontrollert for kjønn og inntekt. 1980-2011.

Multinomiske logistiske regresjoner for hvert år av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldres utdanningslengde, foreldres inntekt og kjønn. Ikke utdanning på masternivå som referansekategori.

Figur 11 viser i at disse kontrollert for inntekt er betydningene av foreldres utdanning stabile i noe større grad enn i forrige figur, og betydningen synker som forventet noe, ettersom foreldres inntekt forklarer noe av betydningen av foreldres utdanning. Jeg kan dermed delvis bekrefte hypotese 2. Betydningen av foreldres utdanning er relativt stabil over tid for rekruttering til elitefagene. Foreldres utdanning ser ut til å ha fått noe mer betydning for valget av siviløkonomi både på midten av åttitallet og på midten av nittitallet, har så flatet ut igjen, og har igjen en svakt stigende kurve de siste år. Foreldres utdanning har for jurister, i tråd med funn i tidligere forskning fått noe mindre betydning, men ser ut til å hele veien ha ligget i nærheten av andre utdanninger på samme nivå. På medisin er det en svak økning i betydning av foreldres utdanning.

4.5 Egenrekruttering

I hypotese 3 og 4 antar jeg at foreldrenes utdanningstype har betydning, og ikke bare foreldres utdanningslengde. Mer konkret tror jeg at om foreldrene har studert juss, medisin eller siviløkonomi er sannsynligheten for at barna skal velge samme utdanning større. Jeg antar i tillegg at denne effekten er stabil over tid, at den er sterkere på juss og medisin enn på siviløkonomi, og at barn med foreldre som har gjennomført en av utdanningene i liten grad

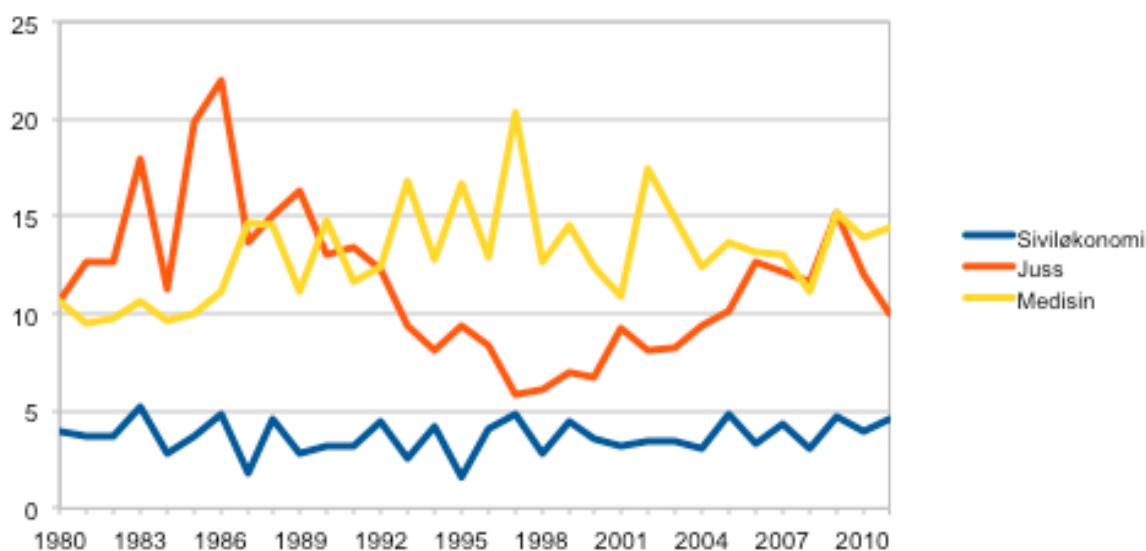
velger en av de andre utdanningene. Jeg begrunnet dette hovedsakelig med teorien om stand som forklart av Weber og videreutviklet av blant annet Murphy (1988), og Bourdieus teori om felt, der det heller enn å velge en hvilken som helst utdanning med samme status som foreldrenes, gir mening å velge den samme. Tidligere forskning har i tillegg vist at egenrekruttering er utbredt i fagene jeg fokuserer på, og at den er sterkere i prestisjetunge utdanninger enn andre utdanninger på samme nivå. Hypotesene lyder som følger:

H3: Egenrekruttering er stabil over tid og sterkere på juss og medisin enn på siviløkonomi.

H4: Tendensen til å velge samme utdanning som foreldrene er sterkere enn tendensen til å velge en av de andre eliteutdanningene, om en har foreldre med en av eliteutdanningene.

For å finne ut hvor stor sammenhengen mellom å ha foreldre med samme utdanning er på sannsynligheten for studere den aktuelle utdanningen, vil jeg først vise en oversikt over andeler i de ulike utdanningene med foreldre som har gjennomført samme utdanning.

Figur 12. Prosentvis andeler med samme utdanning som foreldrene innen juss, medisin og siviløkonomi 1980-2011.

Figuren viser at juss og medisin har hatt et noe motsatt og skiftende mønster, der det på juss var større andel med juristforeldre på åttitallet enn nittitallet, og igjen en økning på 2000-tallet, mens medisin hadde en økning på nittitallet. Reduksjonen i andelen med juristforeldre på juss på begynnelsen av 90-tallet, kan henge sammen med både økning i antall plasser, og endring i karakterkrav. Utdanningen ble "lukket" på midten av 80-tallet, og det var ikke

lenger mulig for alle med videregående utdanning å komme inn. Dette kan ha gjort det vanskeligere for barn av jurister uten høye nok karakterer å komme inn. Medisin har vært lukket hele perioden, og har i mindre grad hatt en økning i antall plasser før helt på slutten av perioden. Siviløkonomi har hatt en relativ lav og stabil andel med siviløkonomforeldre hele perioden.

Dette er imidlertid kun andeler, og forteller oss ikke hvor stor betydning det å ha foreldre med en av utdanningene har for sannsynligheten for å begynne på en slik utdanning, kontrollert for andre variabler. For å finne ut av dette, gjennomfører jeg først en multinomisk logistisk regresjon for alle år av gangen, med og uten kontroll for inntekt.

Tabell 6. Multinomisk logistisk regresjon av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldre med eliteutdanninger og kjønn (modell 1) og etter foreldreinntekt (modell 2).

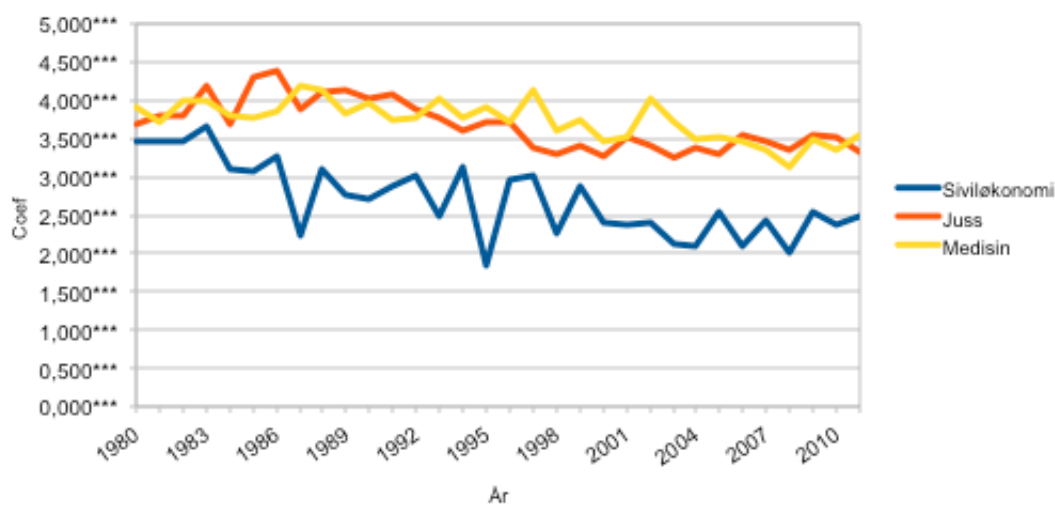
	modell 1		modell 2	
	B	S.E.	B	S.E.
siviløkonom				
kjønn	0,691 ***	(0,017)	0,706 ***	(0,017)
siviløkonom foreldre	2,666 ***	(0,045)	1,960 ***	(0,046)
juss foreldre	1,812 ***	(0,059)	1,110 ***	(0,059)
medisin foreldre	1,595 ***	(0,057)	0,790 ***	(0,058)
andre høye foreldre	1,563 ***	(0,023)	0,941 ***	(0,025)
foreldreinntekt			0,234 ***	(0,004)
konstant	-5,283 ***	(0,015)	-6,500 ***	(0,026)
juss				
kjønn	0,060 ***	(0,018)	0,075 ***	(0,018)
siviløkonom foreldre	2,280 ***	(0,062)	1,539 ***	(0,063)
juss foreldre	3,604 ***	(0,032)	2,863 ***	(0,034)
medisin foreldre	2,304 ***	(0,048)	1,456 ***	(0,050)
andre høye foreldre	1,860 ***	(0,024)	1,207 ***	(0,026)
foreldreinntekt			0,249 ***	(0,004)
konstant	-5,256 ***	(0,014)	-6,567 ***	(0,029)
medisin				
kjønn	0,005	(0,021)	0,017	(0,021)
siviløkonom foreldre	1,972 ***	(0,089)	1,328 ***	(0,090)
juss foreldre	2,093 ***	(0,075)	1,443 ***	(0,076)
medisin foreldre	3,700 ***	(0,033)	2,961 ***	(0,036)
andre høye foreldre	2,392 ***	(0,025)	1,823 ***	(0,027)
foreldreinntekt			0,211 ***	(0,005)
konstant	-5,655 ***	(0,017)	-6,738 ***	(0,034)
andre høyere				
kjønn	0,404 ***	(0,007)	0,415 ***	(0,007)
siviløkonom foreldre	1,595 ***	(0,033)	1,041 ***	(0,033)
juss foreldre	1,536 ***	(0,030)	0,981 ***	(0,030)
medisin foreldre	2,010 ***	(0,022)	1,373 ***	(0,022)
andre høye foreldre	1,995 ***	(0,009)	1,506 ***	(0,010)
foreldreinntekt			0,176 ***	(0,001)
konstant	-3,323 ***	(0,006)	-4,207 ***	(0,010)
N	1787001		1785559	
ll	-5,61e+05		-5,47e+05	
chi2	76594,304 ***		1,03e+05 ***	
* p<0.05, ** p	<0.01, ***	p<0.001		

Tabellen viser at det er markert større sannsynlighet for å ha studert alle tre utdanningene om foreldrene har samme utdanning. Effekten er sterkest på juss, med medisin like etter, og svakest på siviløkonomi. Resultatet bekrefter slik hypotese 3, der jeg mente at

egenrekruttering er høy på særlig medisin og juss. Kontrollert for inntekt bytter medisin og juss plass, noe som tyder på at foreldres inntekt forklarer mer av egenrekrutteringen på juss enn på medisin, der foreldres utdanning er viktigere for rekrutteringen.

Ved å gjøre en multinomisk logistisk regresjonsanalyse for ett og ett år, kan jeg se hvordan dette arter seg i logiter over tid. For å lette sammenligningen mellom de ulike fagene, har jeg satt resultatene for hver enkelt fag inn i en og samme graf.

Figur 13. Trender i betydningen av egenrekruttering. Kontrollert for kjønn. 1980-2011.

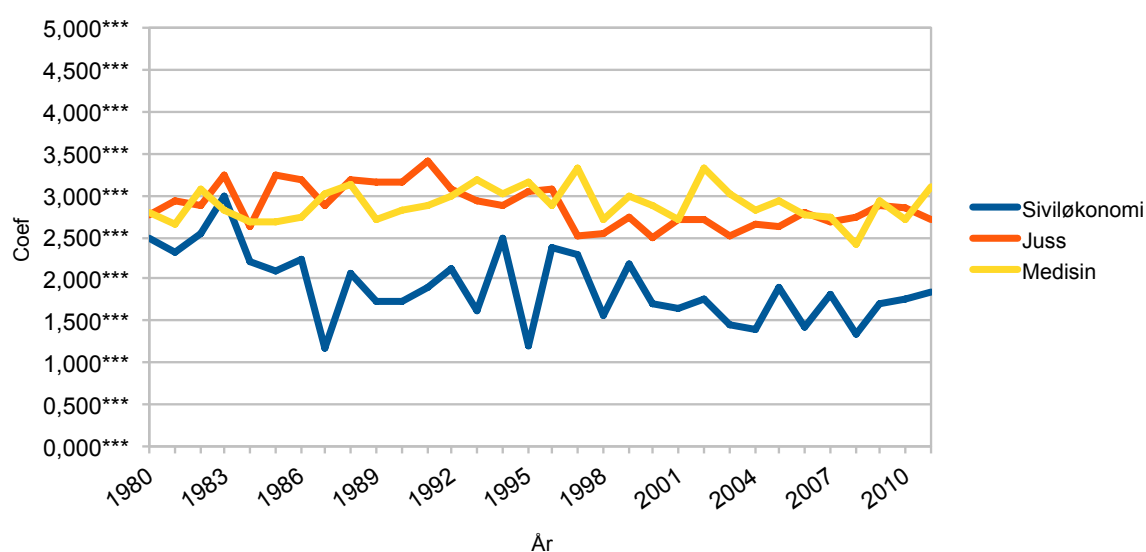

Multinomiske logistiske regresjoner for hvert år av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldre med eliteutdanninger og kjønn. Ikke utdanning på masternivå som referansekategori.

Mønsteret i grafen ligner på det i grafen over andeler, der juss og medisin til tider krysser hverandre. Denne grafen viser i motsetning til figur 12, logiter, og kan dermed ikke tolkes direkte. I likhet med betydningen av foreldres inntekt er det noe økning på åttitallet som så reduseres og så stabiliserer seg. På siviløkonomi er effekten noe varierende og synkende. I motsetning til betydningen av foreldres inntekt, har effekten av egenrekruttering holdt seg relativt stabil, uavhengig av variasjon i ulikhet, åpne eller lukkede utdanninger eller økning i plasser. Dette kan tyde på at lukningsmekanismer som de beskrevet i teorikapittelet er virksomme, slik at overføring av kulturelle egenskaper, kjennskap til feltet og strategier for å holde posisjoner innad i familiene er virksomme, og ikke i særlig grad påvirkes av endringer i antall plasser i utdanningssystemet, endringer i karaktersystemet eller nivået av økonomisk ulikhet i samfunnet.

For å undersøke endring over tid kontrollert for inntekt, gjør jeg nok en multinomisk logistisk regresjon med eliteutdanningene som avhengig variabel, og foreldre med juss-, medisin-, eller siviløkonomutdanning, annen utdanning på masternivå, samt inntekt og kjønn som uavhengige. Logitene for betydningen av å ha henholdsvis foreldre med juss-, medisin- og siviløkonomutdanning på sannsynligheten for å studere juss, medisin eller siviløkonomi er igjen satt sammen i en graf.

Figur 14. Trender i betydningen av egenrekruttering. Kontrollert for kjønn og inntekt. 1980-2011.

Multinomiske logistiske regresjoner for hvert år av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldre med eliteutdanninger, foreldres inntekt og kjønn. Ikke utdanning på masternivå som referansekategori.

Resultatet er nå lavere enn da jeg ikke kontrollerte for inntekt som forventet etter resultatene i tabell 6, mens retningen på utviklingen ikke er særlig forskjellig. Effekten av egenrekruttering er fortsatt høy og stabil, særlig på juss og medisin, og noe lavere på siviløkonomi. Det er altså en positiv effekt av å ha foreldre med samme utdanning på sannsynligheten for å studere juss, medisin og siviløkonomi som ikke kan forklares av foreldres inntekt.

I hypotese 4 mente jeg det var mindre sannsynlig at barn av medisinere skulle ha gjennomført en juss- eller siviløkonomutdanning og omvendt, enn at de skulle velge samme utdanning som foreldrene. Heller enn å velge en hvilken som helst utdanning på samme nivå som foreldrene, mente jeg en ville velge samme utdanning som foreldrene, hvis foreldrene har en av eliteutdanningene. I analysene over har jeg riktignok vist at å ha en av eliteutdanningene øker sannsynligheten for å velge den samme, og jeg har vist at det er signifikante positive

betydninger av å ha foreldre med alle utdanningene for å studere både juss, medisin og siviløkonomi. Jeg har imidlertid ikke vist om det er signifikante forskjeller fra å ha foreldre med en hvilken som helst utdanning på masternivå, og å ha en av eliteutdanningene, på å studere en av de tre utdanningene. Er det signifikant ”krysning” i egenrekruttering mellom eliteutdanningene?

For å finne ut av dette gjør jeg først en multinomisk logistisk regresjon for alle år med foreldres utdanningstyper som dummyvariabler, der jeg bruker annen utdanning på høyere nivå som referansekategori. På denne måten får jeg undersøkt om det er en signifikant forskjell på å ha foreldre som har gjennomført en av utdanningstypene, og å ha foreldre som har en annen utdanning på samme nivå. Tallene vil her avvike fra tallene vist ovenfor, fordi referansekategorien er en annen.

Tabell 7. Multinomisk logistisk regresjon av rekruttering til eliteutdanninger, etter foreldre med eliteutdanninger og kjønn (modell 1), og etter foreldreinntekt (modell 2). Andre utdanninger på masternivå som referansekategori.

	modell 1		modell 2	
siviløkonom	B	S.E.	B	S.E.
kjønn	0,296 ***	(0,018)	0,297 ***	(0,018)
siviløkonomi foreldre	1,162 ***	(0,052)	1,113 ***	(0,052)
juss foreldre	0,352 ***	(0,063)	0,306 ***	(0,064)
medisin foreldre	-0,337 ***	(0,059)	-0,395 ***	(0,059)
foreldreinntekt			0,025 ***	(0,003)
konstant	-2,049 ***	(0,015)	-2,205 ***	(0,026)
juss				
kjønn	-0,348 ***	(0,019)	-0,347 ***	(0,019)
siviløkonomi foreldre	0,703 ***	(0,068)	0,600 ***	(0,068)
juss foreldre	2,104 ***	(0,040)	2,001 ***	(0,040)
medisin foreldre	0,328 ***	(0,050)	0,201 ***	(0,051)
foreldreinntekt			0,055 ***	(0,004)
konstant	-1,960 ***	(0,014)	-2,312 ***	(0,030)
medisin				
kjønn	-0,412 ***	(0,022)	-0,410 ***	(0,022)
siviløkonomi foreldre	0,259 **	(0,092)	0,155	(0,092)
juss foreldre	0,459 ***	(0,078)	0,350 ***	(0,079)
medisin foreldre	1,590 ***	(0,036)	1,461 ***	(0,037)
foreldreinntekt			0,057 ***	(0,005)
konstant	-2,221 ***	(0,016)	-2,581 ***	(0,034)
N	134916		134790	
ll	-1,18e+05		-1,17e+05	
chi2	5655,225 ***		6005,014 ***	
* p<0.05, ** p	<0.01, ***	p<0.001		

Tabellen viser først og fremst at det er større sannsynlighet for å studere juss, medisin og siviløkonomi om en har foreldre med samme utdanning, enn om en har foreldre med en av de andre utdanningene, da koeffisientene for henholdsvis foreldre med jus, medisin og siviløkonomi for sannsynligheten for å studere juss, medisin og siviløkonomi skiller seg ut som sterkt positive. Videre er det en negativ sammenheng mellom å ha foreldre som studerer medisin og å studere siviløkonomi. Den motsatte effekten, altså betydningen av å ha foreldre som har studert siviløkonomi på sannsynligheten for å studere medisin er ikke signifikant på 0,1 prosents nivå, men er svakt positiv. Juss ser ut til å være i en noe annerledes situasjon, og har i noen grad foreldre med begge de to andre utdanningene. Det er en signifikant positiv effekt av å ha foreldre med både medisin og siviløkonomi på sannsynligheten for å studere juss, selv om denne er relativt lav, særlig på medisin. Å ha foreldre med juristforeldre er

signifikant positiv for sannsynligheten for å studere både medisin og siviløkonomi, selv om også denne er lav sammenlignet med å ha foreldre med samme utdanning.

Resultatene er interessante av flere årsaker. For det første bekrefter de at det er større sannsynlighet for å studere de tre eliteutdanningene om en har foreldre med samme utdanning, enn om en har foreldre med en av de to andre utdanningene. Ut ifra en streng tolkning av relativ risikoaversjon, kunne en tenkt seg at det ville vært like stor sannsynlighet for å studere alle tre utdanningene om ens foreldre hadde en av utdanningene. Videre er det interessant at det er nettopp juss som både tar og deler med de to andre utdanningene. Følger en Bourdieus beskrivelser av maktfeltet kan en tenke seg at juss nettopp ligger et sted mellom medisin og juss på den horisontale akse. Utdanningen fører i større grad enn medisin til jobber i det private næringslivet enn medisin, men ikke i like stor grad som siviløkonomi.

4.6 Kjønn

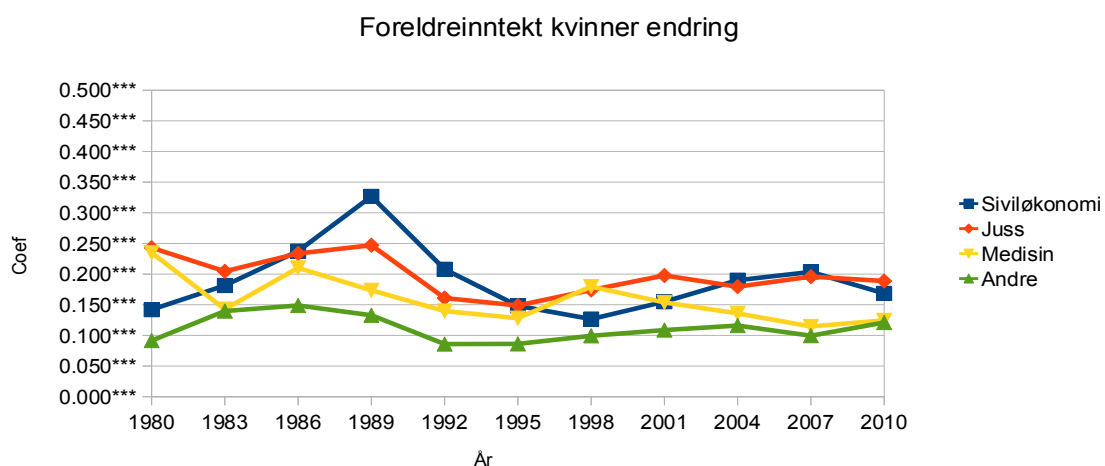
Kvinneandelen har, som vist i metodekapittelet økt mye, både i utdanninger på masternivå som helhet, og i utdanningene jeg tar for meg. Som formulert tidligere i oppgaven kan økningen i andel kvinner i eliteutdanningene ha betydning for effekten av sosial bakgrunn. Hansen (1999:136) mente blant annet at økningen av kvinner i høyere utdanning var en av flere forklaringer på stabilitet i betydningen av sosial bakgrunn, fordi kvinner kom inn i høyere utdanning for alvor samtidig med økning i antall plasser. Med mindre kvinnene hadde lavere sosial bakgrunn enn mennene som allerede var der, vil økning av kvinner slik medvirke til stabilitet. Ifølge Hansen valgte kvinnene også i mindre grad eliteutdanninger enn menn, noe jeg i metodekapittelet har stadfestet at kun er tilfelle for siviløkonomi i perioden jeg ser på.

Tidligere studier som ser på kvinner og menn separat, finner som nevnt liten forskjell i sosial bakgrunn for menn og kvinner (Breen, Luijkx, Walter og Polak 2010:46, Hansen 2008). Det kan likevel hende at trendene i betydning av foreldres inntekt skiller seg ut for menn og kvinner. Kanskje har kvinner i perioder hatt andre rekrutteringsmønstre enn menn, og kanskje har dette endret seg ettersom kvinneandelen i utdanningene har økt. Det kan for eksempel tenkes at kvinner hadde høyere sosial bakgrunn enn menn i begynnelsen av perioden, da de var i mindretall i utdanningene.

Jeg undersøker dette ved å gjøre separate analyser for menn og kvinner. En alternativ måte å gjøre dette på kunne vært å bruke samspillsledd. Dette ville imidlertid betydd en komplisering av modellen, særlig når målet er å se på trender. Jeg antar også at kjønn har betydning sammen med de andre variablene, heller enn separat. Jeg er interessert i hvordan kjønn virker sammen med sosial bakgrunn i trender i rekruttering til eliteutdanningene.

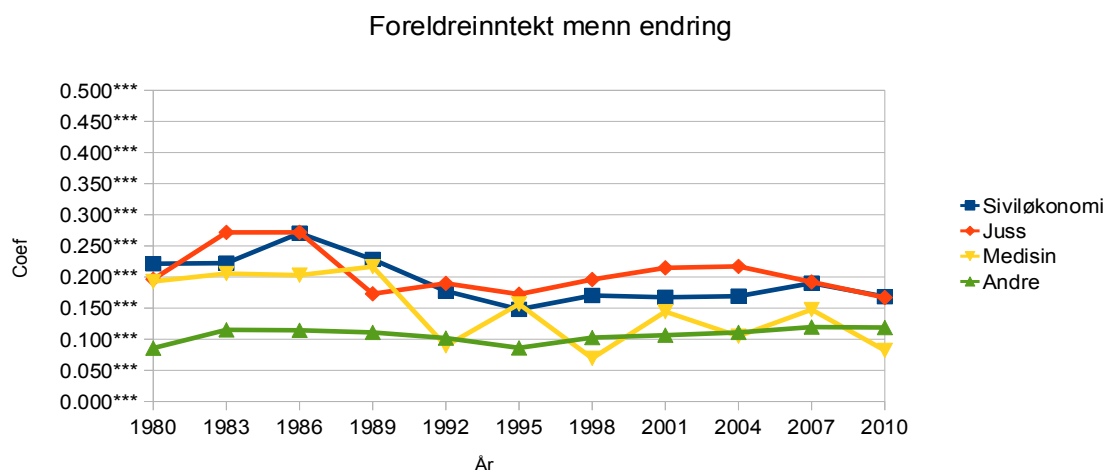
Fordi det enkelte år ikke er nok kvinner i de aktuelle utdanningene, har jeg slått sammen tre og tre år, både for menn og kvinner. Figurene nedenfor viser logistisk regresjonsanalyser av betydningen av foreldres inntekt på rekrutteringen til juss, medisin, siviløkonomi og andre utdanninger på masternivå. Første figur viser kun kvinners fullførte utdanning ved 29 års alder, det vil si at menn er utelatt fra utvalget. Andre figur viser menns fullførte utdanning ved 29 års alder, og her er kvinner utelatt fra utvalget. I begge modellene er det kontrollert for foreldres utdanningslengde.

Figur 15. Kvinner. Trender i betydningen av å foreldres inntekt. Kontrollert for inntekt. 1980-2011.

Multinomiske logistiske regresjoner for hvert år av rekruttering til eliteutdanninger for kvinner, etter foreldres inntekt og foreldres utdanningslengde. Ikke utdanning på masternivå som referansekategori.

Figur 16. Menn. Trender i betydningen av å foreldres inntekt. Kontrollert for inntekt. 1980-2011.

Multinomiske logistiske regresjoner for hvert år av rekruttering til eliteutdanninger for menn, etter foreldres inntekt og foreldres utdanningslengde. Ikke utdanning på masternivå som referansekategori.

En første observasjon er at figurene ikke skiller seg mye fra hverandre. Det ser ut til at foreldres inntekt har større betydning for kvinner enn menn i rekruttering til siviløkonomi i begynnelsen av perioden. Dette kan tyde på at kvinner som begynte på siviløkonomi i større grad hadde foreldre med høye inntekter i begynnelsen av perioden. Som vist i metodekapittelet var det lenge få kvinner på siviløkonomi, og de få som var der ser ut til å ha hatt høyere sosial bakgrunn enn majoriteten. Det ser hele veien ut til at foreldres økonomi har hatt noe sterkere betydning for kvinner enn menn på rekruttering til medisin, med unntak av i begynnelsen av perioden. Tilsvarende analyser for betydningen av foreldres utdanning var i enda mindre grad forskjellige fra hverandre, og er ikke gjengitt.

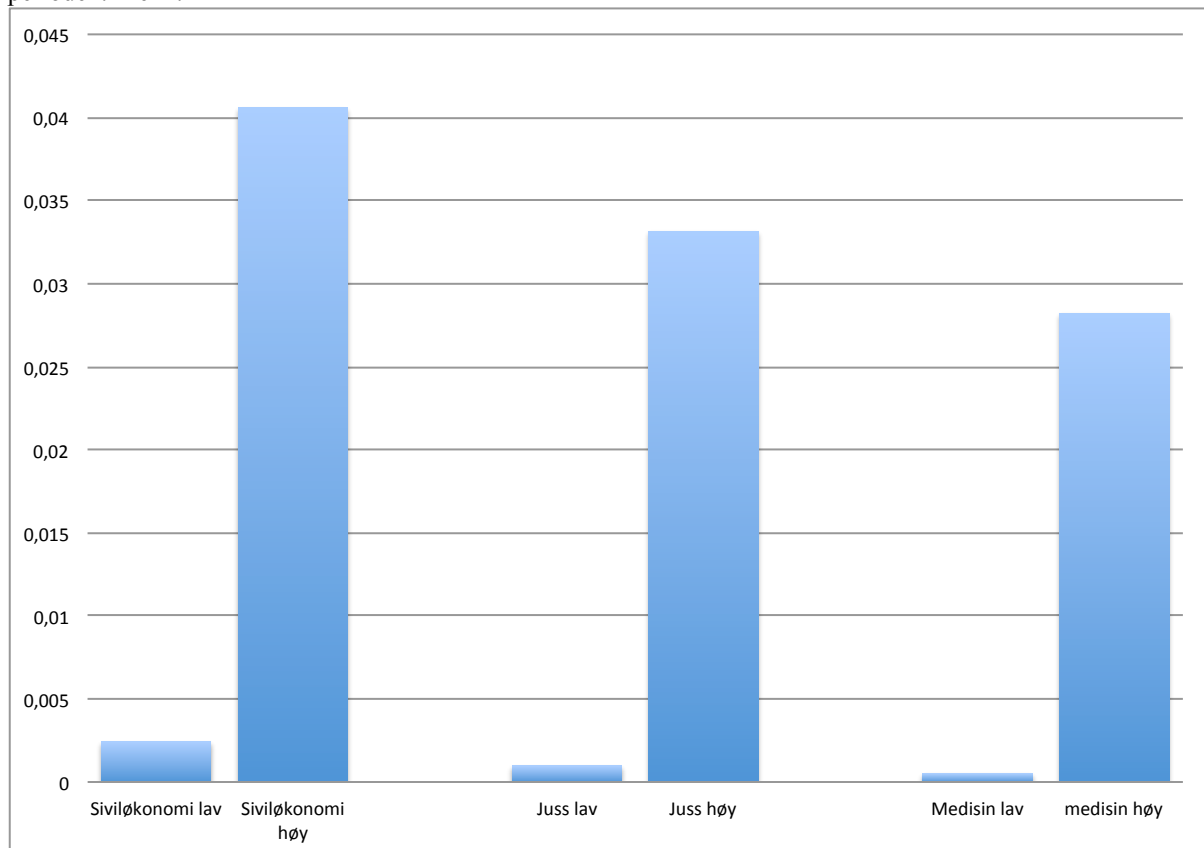
Det virker oppsummert som om kvinner som har entret eliteutdanningene i stor grad har hatt samme sosiale bakgrunn som menn. Det betyr imidlertid ikke at kvinners inntog nødvendigvis har vært uten betydning for rekrutteringsmønstre. En kan, i tråd med Hansens forklaring (1999), tenke seg at en økning i antall kvinner kan ha medvirket til å opprettholde en skjev sosial rekruttering til eliteutdanningene, da økningen i antall plasser skjedde parallelt med en tilstrømning av kvinner med høy sosial bakgrunn til fagene.

4.7 Sannsynligheter

Hittil i oppgaven har jeg presentert resultatene i logiter. Som nevnt er ikke disse direkte tolkbare for den jevne leser, selv om en ut ifra både grafer og tabeller kan se om resultatene

er positivt eller negativt forskjellige fra referansekategorien, og hvilken retning endringen over tid har hatt. For å gjøre resultatene lettere å forstå, vil jeg nå vise noen resultater i sannsynligheter. Jeg vil her ikke vise endring over tid, slik jeg har gjort gjennomgående hittil, fordi jeg mener det er behørig behandlet allerede, og fordi det er en mer komplisert operasjon når det kommer til beregning av sannsynligheter.

Figur 17. Predikerte sannsynligheter for å studere juss, medisin og siviløkonomi etter sosial bakgrunn i hele perioden. Menn.

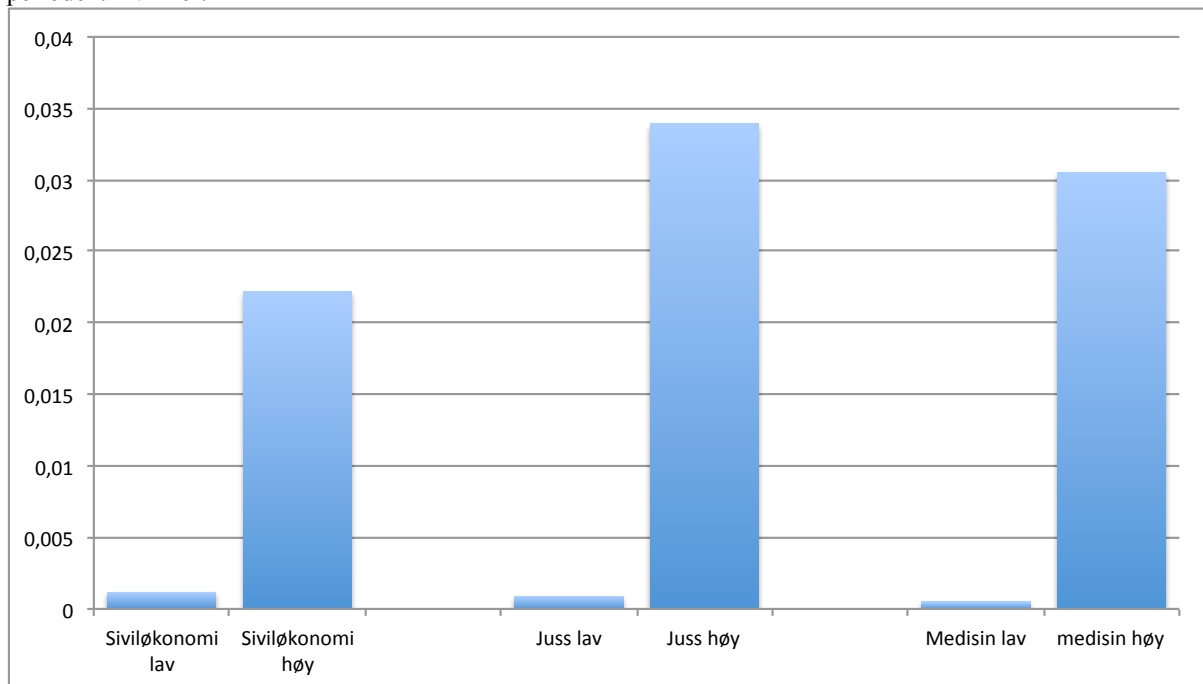

Figuren over viser predikerte sannsynligheter for å studere siviløkonomi, juss og medisin om en er mann og har henholdsvis foreldre med lav utdanning og lav inntekt, og høy utdanning og høy inntekt. Lav utdanning er her ingen utdanning utover grunnskole, og lav inntekt er den laveste inntektsdesilen, altså blant de ti prosent dårligst betalte. Høy utdanning er 11 år utover grunnskole, altså det som tilsvarer en mastergrad i dag. Høy inntekt er øverste inntektsdesil.

Uavhengig av sosial bakgrunn, er det relativt liten sannsynlighet for å studere alle tre utdanningene. Dette er ikke veldig merkelig, i og med at det er en svært liten andel av befolkningen som får plass på disse utdanningene i utgangspunktet. Det som er interessant er imidlertid forholdet mellom de ulike sannsynlighetene. Om en sammenligner sannsynligheten for å ha studert juss, medisin og siviløkonomi om en har lav eller høy sosial bakgrunn, er

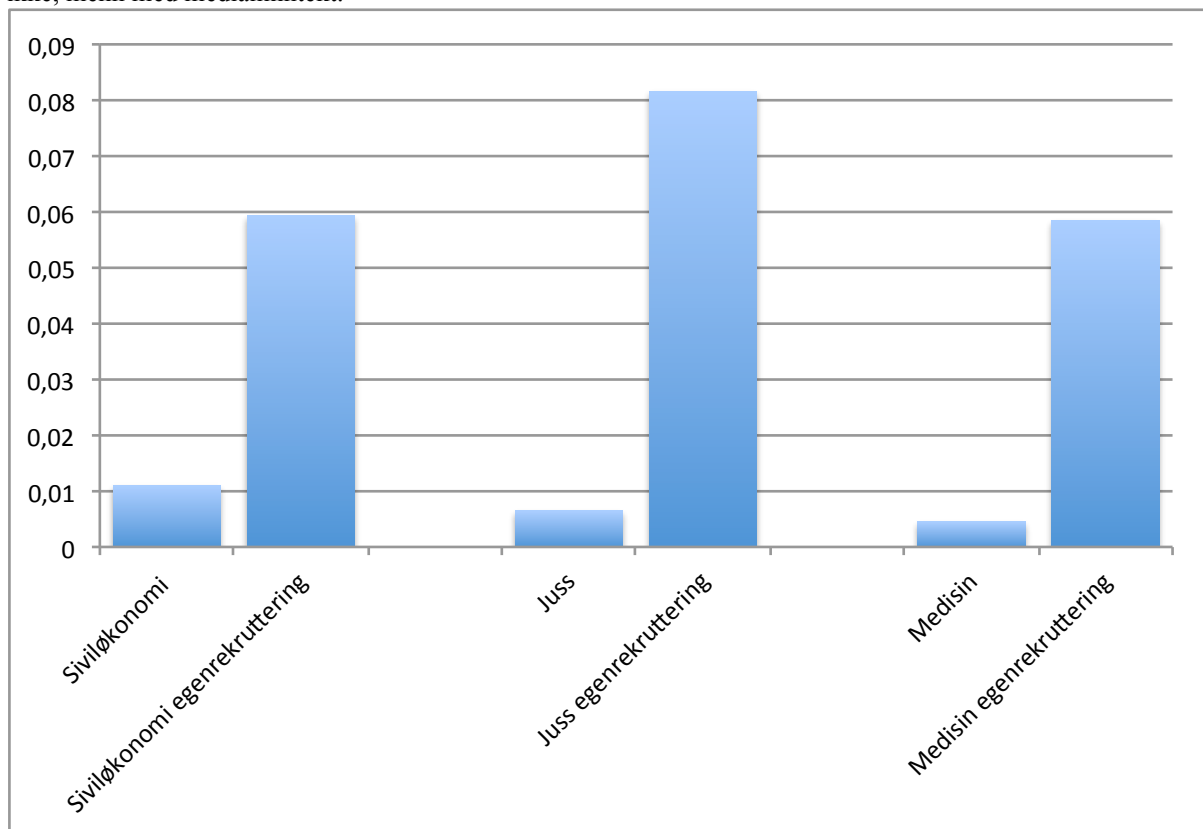
forskjellen formidabel. Om en er mann, er det 20 ganger så høy sannsynlighet for å studere siviløkonomi om en har foreldre med høy sosial bakgrunn enn om en har foreldre med lav sosial bakgrunn. Tilsvarende er det 33,3 ganger så stor sannsynlighet for å studere juss om en har foreldre med høy sosial bakgrunn enn om en har foreldre med lav sosial bakgrunn, og hele 40 ganger så stor sannsynlighet på medisin.

Figur 18. Predikerte sannsynligheter for å studere juss, medisin og siviløkonomi etter sosial bakgrunn i hele perioden. Kvinner.

Tabellen for kvinner viser at det er lavere sannsynlighet for kvinner å fullføre en av utdanningene i perioden, ikke overraskende ettersom kvinner i sum har vært i mindretall i utdanningene i perioden. En tilsvarende beregning for 2011 ville vist andre tall.

Figur 19. Predikerte sannsynligheter for å studere juss, medisin eller siviløkonomi etter egenrekruttering eller ikke, menn med medianinntekt.

Den siste figuren viser predikerte sannsynligheter for å begynne på juss, medisin eller siviløkonomi om en har foreldre med samme utdanning, er mann og har foreldre med gjennomsnittsinntekt. Sannsynligheten er som forventet, ut fra analyser foretatt tidligere i kapitlet, større for å begynne på utdanningene om en har foreldre som har gjennomført samme utdanning, og sannsynligheten er størst på juss.

5 Oppsummerende drøfting

Analyseresultatene vist i forrige kapittel kan forstås på flere måter ut fra teorier og diskusjoner skissert i kapitlet om tidligere forskning og teori. I dette kapitlet skal jeg samle trådene, og sette funnene mine i sammenheng med teoretiske og forskningsmessige diskusjoner om trender i rekruttering til eliteutdanninger.

5.1 Økonomiske betydninger

I teorikapitlet skisserte jeg hovedsakelig tre teoretiske retninger som dannet utgangspunkt for en diskusjon om forventninger til mønstre i trender til rekruttering til eliteutdanninger i Norge. Først mente jeg moderniseringsteorier med et meritokratisk ideal var et naturlig blikkfang når trender i rekruttering til utdanning er tema, og kanskje særlig i velferdsstaten Norge. Videre lanserte jeg to teoriretninger som på hver sin måte utfordret moderniseringsteorien; Boudons sosiale posisjonsteori og Bourdieus såkalte kulturteori. Med utgangspunkt i disse hevdet jeg at rekrutteringer til juss, medisin og siviløkonomi kan være betinget av ulik fordeling av både kulturelle og økonomiske utgangspunkt, og slik generere forskjeller selv om utdanningssystemet er gratis og en har sett en økning i antall studieplasser. Da dette i stor grad stemte med tidligere forskning på området anså jeg moderniseringsteorien som likevel lite relevant for mitt tema, og i motsetning til en utvikling mot meritokratiske idealer, forventet jeg vedvarende ulikhet knyttet til rekruttering til eliteutdanningene.

Funnene redegjort for i forrige kapittel stemmer i stor grad med disse forventningene. Det er gjennom hele perioden en markert effekt av å ha foreldre med høy inntekt for sannsynligheten for å begynne på og fullføre juss, medisin og siviløkonomi. Med unntak av for medisin, som nærmer seg nivået for andre utdanninger på samme nivå i perioden, er effekten hele veien sterkere på disse utdanningene enn på andre utdanninger på samme nivå. Betydningen av foreldres utdanning varierer som forventet mellom de tre utdanningene, er sterkst på medisin og svakest på siviløkonomi.

På medisinedukasjonen, der den kombinerte effekten av foreldres utdanning og inntekt er sterkst, er det for menn 40 ganger så høy sannsynlighet for å fullføre om en har foreldre med høy utdanning og høy inntekt enn om en har foreldre med lav utdanning og lav inntekt. På

juss og siviløkonomi er tallene henholdsvis 30 og 22,5. Det kan dermed hevdes at det også i Norge er relevant å snakke om eliteutdanninger, selv om utdanningene ikke er gjennomført ved spesielle eliteinstitusjoner eller nødvendigvis fører til eliteposisjoner. Utdanningene skiller seg ut i utdanningssystemet som spesielt skjevfordelte i forhold til foreldres økonomi, samtidig som de i større grad enn andre utdanninger fører til prestisjetunge og godt betalte jobber.

I teorikapittelet mente jeg at jeg kunne forvente en kurvlineær trend i betydningen av foreldres økonomi, først og fremst med utgangspunkt i sosial posisjonsteoris premiss om at endringer i ulikhet i samfunnet kan endre ulikheten i rekruttering til utdanning. Inspirert av en tidligere studie foretatt av Hansen (2008), lagde jeg en fremstilling av forholdet mellom øverste og nederste inntekstdesil i utvalget i perioden, og antok at betydningen av foreldrenes inntekt ville vise en lignende trend. Jeg fikk delvis rett i mine antakelser. Det er en viss kurvlineær tendens i betydningen av foreldres økonomi for betydningen av rekruttering til eliteutdanninger, men økningen er mindre på slutten av nittitallet enn det en skulle forvente ut ifra grafen som viser forholdet mellom nederste og øverste inntektsnivå. Dette tyder på at sosial posisjonsteoris økonomiske fokus ikke alene kan forklare trender i rekruttering til eliteutdanninger. Betydningen av foreldres inntekt har dessuten for medisin vært synkende, og nærmet seg andre utdanninger på samme nivå i slutten av perioden.

Det er naturlig å tenke seg at flere plasser og mer liberale inntaksregler kan være en årsak til at betydningen av foreldres inntekt i perioder blir mindre. Men hvis jeg sammenligner de multinomiske logistiske analysene av betydningen av foreldres inntekt med oversikten over økningen studieplasser i metodekapittelet, er ikke denne sammenhengen entydig. Det har riktignok vært en økning i antall plasser på juss og siviløkonomi parallelt med nedgangen i betydningen av foreldres inntekt for kandidater ferdige på slutten av 80-tallet. Etter dette øker og stabiliseres imidlertid betydningen av foreldrenes inntekt, parallelt med en dobling av antall studieplasser for jurister og siviløkonomer.

Beskrivelsen av inntakskrav i innledningskapittelet passer heller ikke med en slik forklaring. Mens jussutdanningen enda var et åpent studium, økte betydningen av foreldres inntekt betraktelig. Betydningen av foreldres inntekt sank i tillegg i perioden etter utdanningen ble lukket. De observerte trendene i betydningen av foreldres inntekt er dermed ikke intuitivt enkle å tolke.

I de mer detaljerte analysene der jeg bryter effektene ned på inntektsdesiler, blir det tydelig at det har foregått endringer i forholdet mellom inntektsgruppene. Niende og tiende inntektsdesil har på begynnelsen av åttitallet skilt lag, og det er i resten av perioden markerte forskjeller i betydningen av å ha foreldre i tiende og niende inntektsdesil. Betydningen av å ha foreldre i de øverste inntektsdesilene er i tillegg relativt stabilt over tid, noe som setter analysene av foreldrenes inntekt under ett, i et litt annet lys. Hvis det er slik at det å ha foreldre i øverste inntektsdesil har fått større betydning enn å ha foreldre i nestøverste desil i perioden, og at det å ha foreldre i de øverste inntektsdesilene er noenlunde stabilt, tyder dette på at den endringen som finner sted i betydningen av foreldres inntekt generelt, først og fremst handler om noe større sannsynlighet for studenter med mindre vel bemedlede foreldre i å gjennomføre utdanningene.

Dette kan sees i lys av Bourdieus (1996a) teori om reproduksjonsstrategier i maktfeltet, og Webers (2000) teori om sosial lukning. En kan tenke seg at når utdanningene åpner opp for en større del av befolkningen, vil dette på den ene siden føre til en viss nedgang i betydningen av foreldres inntekt for rekrutteringen til utdanningene, men at det også vil føre til at de med mye økonomisk kapital søker seg inn mot de mest prestisjetunge utdanningene. Heller enn en bevegelse mot meritokratiske idealer, kan økt tilgang på eliteutdanninger slik føre til sosial lukning, ved at de med god økonomi søker seg mot eliteutdanningene.

5.2 Egenrekruttering og teoretiske oppklaringer

Oppgavens andre hovedfokus er fenomenet egenrekruttering, som best kan forklares som at foreldre rekrutterer egne barn inn i samme utdanning og yrke som de har selv.

Egenrekrutteringen har i tidligere forskning vist seg å være betydelig for juss, medisin og siviløkonomi (Helland 2004, 2006, Hansen 1995, 2000, 2005a), og i kapitlet om teori og tidligere forskning førte dette til en diskusjon om hvilke teoretiske aspekter som kan forklare egenrekruttering, og hvilke trender som kan forventes i forhold til dette. For det første mente jeg at Bourdieus teori om felt er en relevant teoretisk innfallsvinkel for å forstå egenrekruttering. Reproduksjon av feltspesifikk kapital og habitus kan forklare hvorfor barn av leger heller velger å studere medisin enn juss og omvendt. Videre viste jeg at Boudons (1974) teori og den ikke fullt så strengt rasjonelle videreutviklingen av denne (Lucas 2001, Erikson og Jonssons 1996) ikke kunne utelukkes, da også rasjonelle vurderinger kan være et

element i valg av samme utdanning som foreldre, eller i strategier der en forsøker å få barna sine inn i prestisjetunge utdanninger en har selv. Webers teorier, og det som har blitt kalt kredensialistiske videreutviklinger av denne (Murphy 1988), så imidlertid ut til å til dels ha med begge disse elementene i teorier om stand og sosial lukning, selv om Bourdieus videreutvikling av Webers klasse og stand i størst grad kunne gjenkjennes. Ved å fokusere på hvordan profesjoner som de jeg fokuserer på, er privilegerte grupper som effektivt prøver å holde sine posisjoner for seg selv, både gjennom såkalt rasjonelle strategier, og nedarvede standsspesifikke karakteristikk, var sirkelen til dels sluttet.

Funnene bekreftet mine antakelser, og viser som forventet ekstra høy og relativt stabil egenrekruttering for juss og medisin, og svakere, men markert egenrekruttering også på siviløkonomi. Jeg fant at sannsynligheten for å velge en av utdanningene var markant større om en hadde foreldre med samme utdanning, enn om en hadde foreldre med en av de andre utdanningene. Det siste funnet impliserer at de strengt rasjonelle forklaringene må settes til side om en skal forstå egenrekruttering. Hvis det kun er rasjonelle kalkulasjoner med utgangspunkt i å ikke oppleve sosial degradering som er utgangspunktet for utdanningsvalg, ville det vært naturlig å velge hvilken som helst av de tre utdanningene, om en har foreldre som er utdannet innen juss, medisin eller siviløkonomi.

Funnene var imidlertid ikke entydige. Det er større sannsynlighet for å velge både siviløkonomi og medisin enn andre utdanninger på samme nivå, om egne foreldre har studert juss. Dette tyder på at de rasjonelle forklaringene på egenrekruttering heller ikke kan utelukkes helt. Interessant nok var det ingen krysning mellom medisin og siviløkonomi, utdanninger som, om vi følger rasjonell teori, må sies å ligge på samme nivå. Ifølge kulturteorien ligger disse utdanningene et stykke fra hverandre horisontalt, målt i andel kulturell og økonomisk kapital, og en slik manglende utveksling av studenter gir mening.

Om en tenker seg at juss befinner seg mellom de to andre utdanningene langs en horisontal akse, mellom offentlig rett og det private næringsliv, gir også en viss ”deling” av juristbarn mening ut ifra et kulturteoretisk standpunkt. Hos Bourdieu (1996a) er *både* de horisontale og de vertikale maktfordelinger viktig, noe som også vil vise seg i utdanningssystemet. Selv fokuserte han på eliteskoler i Frankrike, som alle befant seg langt oppe vertikalt i utdanningssystemet. Han skilte her mellom de som befant seg på den intellektuelle, kulturelle siden, de som befant seg på den økonomiske, business-orienterte siden, og de som befant seg

midt imellom disse. Det norske utdanningssystemet ligger langt fra det franske, vi har for det første ikke definerte eliteskoler. Enkelte trekk kan likevel gjenkjennes.

At egenrekrutteringen er sterkere på juss og medisin enn på siviløkonomi er nok et argument for at den rasjonelle teorien i liten grad kan bidra til å forklare egenrekruttering. Ut ifra denne forståelsen er ikke det å få råd fra foreldre med en spesifikk utdanning mer rasjonelt enn om foreldre har en annen utdanning, særlig en på samme nivå. En kan hevde at om ens foreldre er siviløkonomer vil det være like rasjonelt å benytte seg av kunnskap hjemmefra som om ens foreldre er leger. At historiske, etablerte profesjoner som juss og medisin har sterkere grad av egenrekruttering, kan lettere forstås som at profesjonene har kulturelle trekk som i større grad overføres fra foreldre til barn, og i mindre grad er mulig å lære seg om en kommer utenfra. At juss har noe større egenrekruttering enn medisin, kan videre tolkes som et resultat av at juss i stor grad har vært et fag der formuleringsevne og abstraksjonsnivå er viktig (Hansen 2000:156), i motsetning til det noe ”hardere” faget medisin. Kulturelt overførbare egenskaper kan slik ha større betydning.

5.3 Endringer i profesjonenes samfunnsrolle?

Om en ser bort fra egenrekruttering, så ligner rekrutteringsmønstre (særlig i siste del av perioden) til juss og siviløkonomi i større grad på hverandre enn det juss og medisin gjør. Ingen av disse skiller seg fra andre utdanninger på masternivå i forhold til foreldres utdanning, mens foreldres inntekt har vedvarende sterk betydning, som i tillegg øker noe på slutten av perioden. På medisin går som vist betydningen av foreldres inntekt ned i perioden, og nærmer seg andre utdanninger på samme nivå, mens foreldres utdanning har sterk betydning hele perioden. Det kan være flere grunner til dette.

Det har vært hevdet at det foregår en rettsliggjøring av politikken, og at jurister slik får mer makt. Samtidig spiller næringslivet en stadig større rolle i samfunnet, og toppinntektene, særlig i det private næringslivet, har vist seg å stige (NOU 2003:19, Atkinson, Piketty og Saez 2011). Dette kan ha betydning for rekrutteringen til utdanningene. Ifølge Maktutredningen fra 2003 fører rettsliggjøringen til en sterk vekst i advokatmarkedet, samt at domstolene har fått mer makt på bekostning av folkevalgte politikere. EØS-avtalen har ifølge maktutredningen lagt bånd på myndighetenes lovgivningsmulighet, og slik bidratt til utviklingen. Samtidig har områder som tidligere var offentlig styrt, blitt overlatt til

markedsaktører gjennom fristilling, privatisering og markedsretting, noe som øker makten hos ledere i det private næringslivet (NOU 2003:19).

En slik prosess kan ha ført til at jurister og siviløkonomer i større grad befinner seg nærmere hverandre både horisontalt og vertikalt i arbeidsmarkedet. Både jurister og siviløkonomer har muligens fått større definisjonsmakt utenom sitt eget spesifikke felt, og de har kanskje også nærmet seg hverandre horisontalt. Jurister har fått et større internasjonalt marked, mens siviløkonomer og det private næringsliv i større grad har overtatt tidligere statlige oppgaver. Legeyrket er i større grad statlig kontrollert, og lønnsveksten er dermed begrenset, selv om det også her er høye lønninger, noe som kan bidra med forklaringer på hvorfor rekrutteringen skiller seg noe ut.

5.4 Konsekvenser av oppgavens funn

Et relevant spørsmål er hvilken betydning det har at rekrutteringen til juss, medisin og siviløkonomi er sosial skjev, og dermed om oppgavens samfunnsmessige relevans. I innledningen mente jeg at det var særlig tre årsaker til å undersøke den sosiale rekrutteringen til de tre utdanningene. Jeg mente først at uttalte politiske mål rettet mot like muligheter til utdanning burde føre til interesse rundt problemstillingen. Videre mente jeg at det er et demokratisk problem om prestisjetunge utdanninger i liten grad er tilgjengelig for befolkningen som helhet, men i stor grad holdes innenfor privilegerte grupper, blant annet gjennom egenrekruttering. Til slutt mente jeg at det er problematisk om det er langt mellom unges oppfatning av egne muligheter i utdanningssystemet, og de faktiske statistiske sannsynlighetene en har til å oppnå de mest ettertraktede posisjonene. Oppgavens funn viser at alle de tre problemstillingene er høyst relevante.

En kan hevde at en weberiansk forståelse av profesjoners sosiale lukning står i motsetning til, ikke bare moderniseringsteoretikernes ideer om demokratisering av utdanningssystemet, men også til en tro på det rent rasjonelle utdanningsvalg. Murphy (1988) mener, i forlengelsen av Webers forståelse av rasjonalitet, at utviklingen mot en profesjonalisering av yrkesstrukturen foregår samtidig med en individualisering, der sosial lukning rasjonaliseres. Ved å offisielt sett ikke lenger diskriminere på bakgrunn av gruppetilhørighet, men la alle konkurrere formelt fritt som individer, kan en også formelt sett overse kollektive grupperinger individene er en del av, og slik legitimere lagdeling. Der det i det gamle, kollektivistiske systemet var

hele personen som ble ekskludert, er det nå bare personens evner, kunnskap og talent som holdes utenfor privilegerte grupper (Murphy 1988:221). Ifølge Murphy er disse prinsippene gjeldende, ikke bare i utdanningssystemet, men også i det kapitalistiske markedet, i rettssystemet, og i konkurransen om byråkratiske karrierer.

Rasjonelle utdanningsvalg basert på de faktiske mulighetene en har ut ifra familiens økonomiske situasjon går i større grad enn det moderniseringsteoretiske synet forbi dette. Men om en følger Murphys argumentasjon, er det også ideologiske maktstrukturer med i dette bildet, som gjør at det i det hele tatt har blitt legitimt å snakke om utdanningsvalg som noe rasjonelt, og å utelukke at kulturelle forskjeller har betydning. Å fullstendig utelate den kulturelle biten, gir kan hende like lite mening som å kun fokusere på den. Morrow og Torres (1998) oppsummerer sosial lukning knyttet til profesjoner slik:

It is necessary to acknowledge that credentialed work includes both technical-functional and status characteristics, the significans of which is mediated by larger structures of power. Second, it is important to stress that the technical-functional dimension cannot be value-neutral presisely because it's use is embedded in structures of power and domination (Morrow og Torres 1998:133)

Ifølge dem kan en ikke, som Collins (1979) til en viss grad gjør, glemme at profesjonene faktisk bidrar med konkret kunnskap, og kun hevde de er statusgrupper som bidrar til å lukke andre ute. Samtidig er profesjonaliseringen av samfunnet med i et større maktbilde, og det kan være problematisk å snakke om verdi-nøytrale valg, slik en kan oppfatte det rasjonelt orienterte standpunktet. En slik oppfattelse kan, ifølge teoretikere opptatt av sosial lukning og kulturelle disposisjoner, ha konsekvenser på makronivå, men også for det enkelte individ.

Essensielt i Murphys argumentasjon, men som en også kan finne igjen hos både Bourdieu og Weber, er at å ikke lykkes i et slikt system, oppfattes som individets egen feil. Manglende evner, innsats eller talent oppfattes som forklaringer på manglende suksess i utdanningssystemet, eller manglende utdanning i det hele tatt. Gudmund Hernes beskrev noe lignende etter utvidelsen av videregående utdanning:

Så lenge de upriviligerte var utelukket fra videregående utdanning, kunne de angripe systemet. Etter at de har sluppet inn i et system som de ikke kommer gjennom, kan de bare angripe seg selv. (Hernes i Om ulikhetens reproduksjon årstall:242, gjengitt i NOU 1976:46, s71).

Sosial lukning kan forstås, ikke bare som strategier fra de i en privilegert situasjon for å holde andre ute, men også som akseptert og forsterket av de ekskluderte selv (Parkin 1979:45). Det er dermed vanskelig å forstå sosial lukning uten å ta sosiale maktstrukturer med i beregningen. Ideen om en ny, enhetlig og utdannet middelklasse, som nevnt i innledningen, stemmer slik også dårlig med denne oppgavens funn. Til det er både forskjellene i rekruttering utdanningene i mellom, og egenrekrutteringen, for stor.

5.5 Oppgavens begrensninger og videre forskning

Det er enkelte problemstillinger jeg ikke har kunnet gå inn på i denne oppgaven, både grunnet begrensninger knyttet til plass, og tilgang på data. Ved å fokusere på fullført utdanning, har jeg ikke fått med studenter som begynner på en av utdanningene, men ikke fullfører. Dette kan også være betinget av sosial bakgrunn, og kan slik gjøre at de som fullfører er en ekstra selektert gruppe. Jeg har heller ikke hatt tilgang på karakterer, og slik ikke kunnet undersøke sammenhengen mellom sosial bakgrunn, karakterer fra videregående skole og karakterer i utdanningene, noe som kunne tilført oppgaven interessante elementer. Jeg kunne på denne måten undersøkt betydningen av sosial bakgrunn gitt like karakterer, eller hvilken sammenheng det er mellom sosial bakgrunn og det å ta opp fag mellom videregående skole og utdanning over tid.

Mange siviløkonomistudenter og medisinstudenter tar hele utdanningen i utlandet, noe som ikke har vært tema i denne oppgaven. Også disse gruppene kan tenkes å skille seg ut i forhold til sosial bakgrunn, og slik være interessante å undersøke nærmere. Økonomistudenter som reiser utenlands tar kanskje utdanningen ved prestisjetunge eliteuniversiteter, og kan slik få en fordel på arbeidsmarkedet tilbake i Norge. Også den internasjonale trenden med såkalte praktikantstillinger i bedrifter både i Norge og internasjonalt kan ha betydning for videre suksess, og sosial bakgrunn kan her være av betydning.

Det har blitt hevdet at ikkevestlige innvandrere i større grad enn majoriteten tar eliteutdanninger, uavhengig av sosial bakgrunn (Støren 2009). Dette har ikke vært fokus i min oppgave, men i mine undersøkelser ble det klart at det i løpet av perioden jeg undersøker har vært få innvandrere i eliteutdanningene, med unntak av på medisn de siste årene. Dette kan imidlertid bidra med forklaringer på den sosiale bakgrunns betydning for rekrutteringen til eliteutdanningene, om det er slik at ikkevestlige innvandrere med lavere sosial bakgrunn

enn majoriteten i større grad gjennomfører enkelte av eliteutdanningene, og kan slik være interessant å gå videre med.

Litteraturliste

Aamodt, Per Olav (1982), *Utdanning og sosial bakgrunn*. Statistisk sentralbyrå. Oslo.

Andersen, Patrick Lie & Hansen, Marianne Nordli (2012). "Er forestillingen om det egalitære Norge resultatet av målefeil? Om falske og ekte motsetninger mellom sosiologiske analyser av klasse og kultur". *Tidskrift for samfunnsforskning*, 2.

Atkinson, Anthony B., Piketty, Thomas & Saez Emmanuel (2011), "Top Incomes in the Long Run of History". *Journal of Economic Literature*, 49(1):3-17.

Bell, Daniel (1999), *The coming of the Post-Industrial Society*. Persus Books.

Boudon, Raymond (1974), *Education, Opportunity, and Social Inequality. Changing Prospects in Western Society*. New York, Wiley.

Bourdieu, Pierre & Passeron Jean-Claude (2006), *Reproduksjonen. Bidrag til en teori om undervisningssystemet*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, Pierre (1996b), *Homo Academicus*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre (1996a), *The State Nobility*. Cambridge: Polity Press.

Breen, Richard (2004), *Social Mobility in Europe*. Oxford: University Press.

Bourdieu, Pierre & Waquant, Loic, J. D. (1995), *Den kritiske ettertanke*. Oslo: Det norske samlaget.

Breen, Richard & Goldthorpe, John H. (1997), "Explaining Educational Differentials: Towards a Formal rational Action Theory". *Rationality and society*, 9(3):275-305.

Breen, Richard, Luijkx, Ruud, Müller, Walter & Pollak, Reinhard (2009), "Long-term Trends in Educational Inequality in Europe: Class Inequalities and Gender Differences". *Eropean Sociological Review*, 26(1).

Breen, Richard, Luijkx, Ruud, Müller, Walter & Pollak, Reinhard (2009), "Nonpersistent Inequality in Educational Attainment: Evidence from Eight European Countries". *American journal of Sociology*, 114(5):1475-1521.

Breen, Richard & Goldthorpe John H. (2001), "Class, Moblity and Merit. The Experience of Two British Birth Cohorts". *European Sociological Review*, 17(2): 81-101.

Breen, Richard & Jonsson, Jan O. (2005), "Inequality of Opportunity in Comparative Perspective: Recent Research on Educational Attainment and Social Mobility". *Annual Reviess of Sociology*, 31: 223-243.

Broady, D. (1998), *Kulturens fält*. Göteborg: Bokförlaget.

Bukodi, Erzsebet & Goldthorpe, John (2012), "Decomposing 'Socil Origins': The Effects of Parents' Class, Status and Education on the Educational Attainment of Their Children". *Eropean Sociological Review*, 0(0):1-16.

Collins, Randall (1979), *The Credential Society. An historical Sociology of Education and Stratification*. New York: Academic Press.

Davies, Scott & Gyppey, Neil (1997), "Fields of Study, College Selectivity, and Student Inequalities in Higher Education". *Social Forces*, 75(4):1417-38.

De Graaf, Nan Dirk, De Graaf, Paul M. & Kraaykamp, Gerbert (2000), "Parental Cultural Capital and Educational Attainment in the Netherlands: A Refinement of the Cultural Capital Perspective". *Americian Sociological Association*, 73(2):92-11.

DiMaggio, Paul (1982), "Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on the Grades of U.S. High School Students". *American Sociological Review*, 47(2): 189-201.

Erikson, Robert & Jonsson, Jan O. (1996), *Can education be equalized? The Swedish Case in Comparative Perspective*. Stockholm, Westview Press.

Fekjær, Silje Noach (2000), "Rike barn låner mest?" *Samfunnsspeilet* 6.

Frøseth, Mari Wigum (2006), *Rekrutteringen til siviløkonomstudiet i Norge. En kvantitativ undersøkelse av betydningen av sosial bakgrunn over tid*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo.

Goldthorpe, John H. (2007), *On Sociology, Second Edition: Volume Two*. Stanford: Stanford University Press.

Grøgaard, Jens B. & Støren, Liv Anne (2006), *Kunnskapssamfunnet tar form. Utdanningseksplasjonen og arbeidsmarkedets struktur*. Oslo, Cappelen akademisk forlag.

Gullbrandsen (red) (2002), *Norske makteliter*. Oslo: Gyldendal.

Gosta Espinh-Andersen (1990). *Three worlds of welfare capitalism*. Cambridge. Polity Press.

Hansen, Marianne og Mastekaasa Arne (2006), "Sosial Origins and Academic Performance at University"
European Sociological Review, 22 (3): 277-291.

Hansen, Marianne (1997), "Social and economic Inequality in the Educational Career: Do the Effects of Social Background Characteristics Decline?"
European Sociological Review, 13(3): 305-321.

Hansen, Marianne Nordli (2008), "Rational Action Theory and Educational Attainment. Changes in the Impact of Economic Resources". *European Sociological Review*. 24(1): 1-17.

Hansen, Marianne Nordli (2005), "Privatskole og karakterer på medisinstudiet". *Tidsskrift for den norske legeforening*, 16(125): 2216-8.

Hansen, Marianne Nordli (2000), "Sosial bakgrunn og karakterer blant juridiske kandidater". I *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2: 151-186.

Hansen, Marianne Nordli (2011), "Finnes det en talentreserve? Betydningen av klassebakgrunn og karakterer for oppnådd utdanning", *Søkelys på arbeidslivet*, 03.

Hansen, Marianne Nordli (2005), "Den sosiale rekrutteringen til medisinstudiet". *Tidsskrift for den norske legeforening*, 16: 2213-5.

Hansen, Marianne Nordli (2010). "Utdanningspolitikk og ulikhet" I *Tidsskrift for samfunnsforskning* nr 1, 2010. ss. 101-103. (Gjengitt slik den sto på trykk i samme tidsskrift 1999, ss. 172-233).

Hansen, Marianne Nordli (1995), *Class and Inequality in Norway. The Impact of Social Class Origin on Education, Occupational Success, Marriage and Divorce in the Post-War Generation*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Hansen, Marianne Nordli, Flemmen, Magne & Andresen, Patrick Lie (2009), *Memorandum. The Oslo Register Class Scheme (ORDC). Final Report from the Classification Project*. Department of Sociology and Human Geography, University of Oslo.

Hartman, Michael (2007), *The Sociology of Elites*. Oxon: Routledge.

Helland, Håvard (2004), *Sosial ulikhet blant sosial- og siviløkonomer*. Rapport 1:2004. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.

Helland, Håvard (2006), "Reproduksjon av sosial ulikhet. Er sosial bakgrunn av betydning for valg av utdanningsretning?". *Sosiologisk tidsskrift*, 14:34-62.

Johnsen, Jon T (1986), "Juristene i Norge". *Retfærd – Nordisk juridisk tidsskrift*, 32(9).

Larsen, Øyvind (1986), *The Shaping of a profession : physicians in Norway, past and present*. Canton, Mass: Science History Publications.

Lidtn I Byrkjeflott (red) (1997), *Fremvesketn av en lederprofesjon: Norske siviløkonomer etter krigen*. Oslo: Fagbokforlaget.

Lucas, Samuel R. (2001), "Effectively Maintained Inequality: Education Transitions, Track mobility, and Social Background effects". *American journal of Sociology*, 106(6):1642-1690.

Mastekaasa, Arne (2004), "Social Origins and Recruitment to Norwegian Business and Public Sector Elites", *European Sociological Review* 20(3):221-235.

Mastekaasa, Arne (2011), "Social Origins and Labour Market Success – Stability and Change over Norwegian Birth Cohorts 1950-1969". *European Sociological Review*, 27(1):1-15.

Murphy, Raymond (1988), *Social Closure. The theory of Monopolization and Exclusion*. Oxford: Clarendon Press.

Norsk standard for utdanningsgruppering (2000), Statistisk sentralbyrå.

Knutsen, Lotte Grepp (2001), *I de beste familier? En studie av rekrutteringen til jus- og medisinstudiet for fødselskullene 1960-1971*. Hovedoppgave. Universitetet i Oslo.

Parkin, Frank (1979), *Marxism and Class Theory. A Bourgeois Critique*. Cambridge: University Press.

Parsons, Talcott (1977), *The Evolution of Societies*. New Jersey: Prentice Hall.

Prieur, Anick & Carsten Sestoft (2006). *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag.

Reisel, Liza (2011), "Two Paths to Inequality in Educational Outcomes. Family background and Educational Selection in the United States and Norway", *Sociology of Education* 84(4): 261-280.

Reimer, David & Pollak, Reinhard (2010), "Educational Expansion and Its Consequences for Vertical and Horizontal Inequalities in Access to Higher education in West Germany". *European Sociological Review*, 26(4): 415-430.

Shavit, Yossi & Blossfeld, Hans-Petter (1993), *Persistent Inequality. Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Colorado: Westview Press.

Simonsen, Grete Line (2012), *Medisnutdanning ved Universitetet I Tromsø som redskap for regional endring I Nord-Norge*. Master. Universitetet I Bergen.

Skog, Ole-Jørgen (2004), *Å forklare sosiale problemer. En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Stortingsmeldin 13 (2011–2012), *Utdanning for velferd. Samspill i praksis*. Oslo.

Stortingsmelding 44 (2008-2009), *Utdanningslinja*. Oslo.

Støren, Liv Anne (2009), "Choice of Study and Persistence in Higher Education by immigrant Background, Gender, and Social Background". Rapport 43/2009. Nifu Step.

Torres, Carlos Alberto & Mitchell, Theodore R. (1998), *Sociology of Education. Emerging Perspectives*. New York: State University of New York.

Triventi, Moris (2011), "Stratification in Higher Education and Its Relationship with Social Inequality: A comparative Study of 11 European Countries". *European Sociological Review*, 0(0):1-14.

Van de Werhorst, Herman G. & Luijkx, Ruud (2010), "Educational Field of Study and Social Mobility: Disaggregating Social Origin and Education". *Sociology*, 44:695-715

Van de Werfhorst, Herman G. & Hostede, Saskia (2007), "Cultural capital or relative risk aversion? Two mechanisms for educational inequality compared". *The British Journal of Sociology*, 58(3).

Weber, Max (2000), *Makt og byråkrati. Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Wiborg, Øyvind N. (2011), *Bound to rise? Inter-generational disadvantages in Norway*. Oslo: Faculty of Social Sciences.

Wiers-Jenssen, Jannecke (2004), "Skaper ulike studieordninger ulike leger? Bakgrunn for evaluering av Oslo96 – medisinutdanningsreformen ved Universitetet i Oslo". NIFU skriftserie 2/2004.

Wright, Erik Olin (2005), *Approaches to Class Analysis*. Cambridge University Press.

Young, Michael (1966), *Intelligensen som overklasse. Om utdannelse og likhet*. Oslo: Pax Forlag.

Nettsider:

Lov om utdanningsstøtte §1, Lovdata 2005

www.sammordnaopptak.no

Bi.no

NHH.no

Alle kilder benyttet i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord: 32 731

Vedlegg 1, multinomisk logistisk regresjon av rekruttering til juss, medisin og siviløkonomi, over inntekt, kontrollert for kjønn og utdanning. Ikkevestlige innvandrere er utelatt fra analysen.

